

Evensel düşünce yereli gazeten

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ DERGİSİ**

Cilt 7 - Sayı 3

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Derginin Sahibi	Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN, Dekan Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Editör	Yrd. Doç. Dr. Fatma Zişan KARA
Yayın Kurulu	Doç. Dr. Eyüp AKIN Doç. Dr. Kahraman KALYONCU Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKINCI Yrd. Doç. Dr. Selçuk KILIÇ Yrd. Doç. Dr. Serap ÜRÜT KELLEÇİ Yrd. Doç. Dr. Ziya ABBAS
Yayın Kurulu Sekreteri	Arş. Gör. İbrahim APAK

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI .... Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR .... Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN .... Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ .... Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa GÜNEŞ .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. A. Argun KARACABEY .... Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN .... Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÖZKANLI .... Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Halil SARIARSLAN .... Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Elif SONSUZUOĞLU .... İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai ŞEN .... İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut TEKİN .... Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñç TELATAR .... Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Burhan TÜRKŞEN .... TOBB ETÜ
Prof. Dr. Yalçın KARATEPE .... Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar YAŞIN .... İstanbul Üniversitesi

Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki defa yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergi, hem çevrimiçi hem de basılı olarak yayınlanmaktadır. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen makaleler yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez. Dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yazışma Adresi : Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergi Yayın Kurulu Başkanlığı, E-90 Karayolu Üzeri, 68100 Kampus AKSARAY

Telefon : +90 382 288 2401, +90 382 288 2422

E-Posta Adresi : iibfdergi@aksaray.edu.tr

Genel Ağ Adresi: <http://iibfdergi.aksaray.edu.tr>

ISSN : 1308-7525

İNDEKSLENDİĞİMİZ VERİ TABANLARI

 Directory of Open Access Journals	 Open Archives Initiative	 Akademia Sosyal Bilimler İndeksi	 Google Scholar Index	 Advanced Science Index	 Open Academic Journals Index
---	--	--	--	---	--

HAKEM LİSTESİ

- Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ .... TOBB ETÜ
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ .... Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU .... Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Adem KALÇA .... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sabahat BAYRAK KÖK .... Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Seha SELEK .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU .... Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU .... Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Berna TANER .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal USTA .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Şenay ÜÇDOĞRUK .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nurel ÜNER .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN .... Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Himmet KARADAL .... Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Erol KUTLU .... Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Habib YILDIZ .... Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Nezih VARCAN .... Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki DOĞAN .... Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Yücel ACAR .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail AKBAL .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Eyup AKIN .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin AKDEMİR .... İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. G. Cenk AKKAYA .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent BAYRAM .... Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Bilge Kağan ÖZDEMİR .... Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan ÇELİK .... Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Tuncay ÇELİK .... Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz DEMİREL .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk DUMAN .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Kadir GÜRDAL .... Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Hilal ONUR İNCE .... Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALYONCU .... Melikşah Üniversitesi
Doç. Dr. Kamer KASIM .... İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KAYA .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet KILINÇ .... Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. İpek Deveci KOCAKOÇ .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. F. Akın KOÇAK .... Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Mehmet MARANGOZ .... Mutlu Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Nagihan OKTAYER .... İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Alper ÖZER .... Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Fırat PURTAŞ .... Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Güven SAYILGAN .... Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Zeliha SEÇKİN .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Erşan SEVER .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Türker SUSMUŞ .... Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Vahap TECİM .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail AKBAL .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın ULUCAN .... Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU .... Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi
Doç. Dr. Kaan YARALIOĞLU .... Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet DEMİR .... Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Eyyup YARAŞ .... Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay YENİÇERİ .... Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Latif ÖZTÜRK .... Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. İlhami YÜCEL .... Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim DURAK .... Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra BOZBAY .... İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya BAKIRTAŞ .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vasif ABİYEY .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ALTIN .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehpare TOKAY ARGAN .... Bilecik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Bader ARSLAN .... Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Lütfi ATAY .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şenay LEZKİ .... Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özlen ÇELEBİ .... Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özgür ÇINARLI .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Ebru ERDOST ÇOLAK .... Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emine Fırat .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sibel SELİM ERDOĞAN .... Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sibel SU ERÖZ .... Kırklareli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KÜÇÜKKAYA .... Harran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla İÇERLİ .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aytekin FIRAT .... Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail GÖKDENİZ .... Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ .... Erciyes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. S. Burak HAŞILOĞLU .... Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek Arzu AKOLAŞ .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Havva KÖK .... Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU .... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sinan METE .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdulvahap ÖZCAN .... Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vesile ÖZÇİFÇİ .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Faruk ÖZÇINAR .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ferah ÖZKÖK .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. S. Sami TAN .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil UNUR .... Mersin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mutlu UYGUN .... Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hikmet YAVAŞ .... Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

HEMŞİRELERDE İŞ-AİLE ÇATIŞMASININ FARKLI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLİŞKİSİNİN CORRESPONDENCE ANALİZİYLE BELİRLENMESİ	1-8
<i>Harun SÖNMEZ, Fikret ER, Halil ERYILMAZ</i>	
2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN ABD, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE MAKROEKONOMİK ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	9-21
<i>Hakan ACET, Emin EMİN</i>	
TÜRKİYE'DE ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	23-32
<i>Mustafa Çan SAMIRKAŞ, Meryem SAMIRKAŞ</i>	
IMPACT OF LEARNED RESOURCEFULNESS ON THE BURNOUT OF TURKISH CORRECTIONAL OFFICERS	33-41
<i>Aytül Ayşe ÖZDEMİR</i>	
BORSADA İŞLEM GÖREN İŞLETMELERDE MALİ BAŞARISIZLIK TAHMİNİ: ALTMAN MODELİ'NİN BIST UYGULAMASI.....	43-49
<i>Hülya YILMAZ, Mustafa YILDIRAN</i>	
AVRUPANIN HIZLA GELİŞEN EKONOMİSİ: LİTVANYA	51-65
<i>Erol DEMİR</i>	
YAZARLARA NOTLAR.....	67-73

Hemşirelerde İş-Aile Çatışmasının Farklı Demografik Özelliklerle İlişkisinin Correspondence Analiziyle Belirlenmesi

Harun SÖNMEZ^a
Anadolu Üniversitesi

Fikret ER^b
Anadolu Üniversitesi

Halil ERYILMAZ^c
Anadolu Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada hemşirelerin farklı demografik özelliklerinin ortaya çıkış biçimleriyle iş-aile çatışması arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Ankara'da 500 yatak ve üzeri kapasitedeki 7 devlet hastanesi ve 3 üniversite hastanesinde çalışan 355 hemşire tabakalı örneklemede orantılı dağıtım yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Netemeyer, Boles ve McMurrian tarafından geliştirilen iş-aile çatışması ölçeği kullanılmıştır. Toplam veri setini en iyi temsil eden faktörlerin belirlenmesi için açıklayıcı faktör analizi kullanılmış ve belirlenen faktörlerin medeni durum, toplam çalışma süresi, yönetim sorumluluğu, haftalık çalışma saati, çalışma düzeni ve çocuk sayısı değişkenleri ile arasındaki ilişki Correspondence Analizi ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

İş-Aile Çatışması; Açıklayıcı Faktör Analizi; Correspondence Analizi;

Günümüzde iş dünyasının en önemli sorunlarından biri de hiç şüphesiz iş ile aile arasındaki çatışmalardır. Bireylerin işlerinin yoğunluğu aile hayatlarını olumsuz etkilemekte ve hem kendisinin hem de ailesinin mutluluğu azaltmaktadır. Ters olarak ailevi problemler veya ailelere gösterilen özel ilgi ve harcanan zaman nedeniyle iş yerinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. İşe verilen önem ailenin ihmalini veya aileye verilen önem işin ihmalini beraberinde getirebilmektedir.

İş-aile yaşamı etkileşiminin önemi endüstri toplumunda ve endüstri sonrası topluma geçiş sürecinde özellikle kadınların işgücüne katılımlarındaki artışla birlikte, artan iş taleplerinin gündeme gelmesiyle öne çıkmıştır. Bunun yanında özellikle çift kariyerli eşlerin son yıllardaki artışı da iş-aile yaşamı dengesinin önemini arttırmaktadır (DuxburyveHiggins, 2001;Kasper ve ark.,2005:440-461; KossekveOzeki, 1998:189-148; Winslow, 2005:727-755).

İş ve aile hayatı birbirinden bağımsız seyretilmemekte, tam tersi birbiriyle yakından ilişkili bulunmakta ve birbirini etkilemektedir (Voydanoff, 2005: 583-595).

İş-aile çatışmasının tanımı olarak pek çok araştırmacının temel aldığı tanımlama Greenhaus ve Beutell tarafından yapılan tanımlamadır. Buna göre esas itibarıyla bir roller arası çatışma olan iş-aile çatışması "iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol taleplerinin bazı yönleriyle birbirleriyle uyumsuz olması durumu" olarak tanımlanabilir (Aycan ve Eskin, 2005:453-471; Cinamon ve Rich, 2005: 365-378; Greenhaus ve Beutell, 1985: 76-88; Kinnunenve ark., 2003: 1669-1683; Linehan ve Walsh, 2000: 49-58; Lingardve Francis, 2006: 185-196; Rotondove ark., 2003:275-296; Voydanoff, 2004: 398-412). Bir başka çalışmada ise iş-aile çatışması terimi, iş ve aile yaşamları arasındaki çatışmayı ifade etmekte kullanılırken, bir rol çatışması türü olarak "iş ve aile taleplerinin çatışmasıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Carnicerve

^a Harun SÖNMEZ, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, hsonmez@anadolu.edu.tr

^b Fikret ER, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, fer@anadolu.edu.tr

^c Sorumlu Yazar: Halil ERYILMAZ, Öğr. Grv. Dr., Anadolu Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, haeryilmaz@anadolu.edu.tr

ark., 2004: 466-489). Parasuraman ve Simmers'da iş-aile çatışması olarak ifade edilen uyumsuzluk durumunun, iş ve aile rollerinin eş zamanlı olarak ortaya çıkması nedeniyle yaşandığını vurgulamışlardır (Parasuraman ve Simmers, 2001: 551-568). İş-aile çatışması ile ilgili tanımların ortak noktası, bireylerin anne-baba, eş, yönetici vb. gibi çeşitli rollere sahip olması ve bu rollerini gereği gibi yerine getiremediğini düşünüyor olmasıdır (Dubrin, 1997; Hill, 2005: 793-819; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005: 215-232; Nielson ve ark., 2001: 364-381).

İleri düzeyde endüstrileşmiş toplumlarda, işgücünün yapısında yaşanan demografik değişiklikler iş-aile olgusuna ilgiyi daha da arttırmıştır (Perry-Jenkins ve ark., 2000:981-982). Buna göre kişinin cinsiyeti, yaşı, kişiliği, çalışma saatleri, örgüt kültürünün esnek olması, üst yönetimin olumsuz yaklaşımı, evli, bekâr ya da dul olması, çocukların sayısı ve yaşları, okul öncesi çağıdaki çocukların varlığı, problemlili çocuklar, bakımı üstlenilen yaşlıların varlığı, aile yapısı gibi faktörler iş-aile çatışmasına neden olmaktadır (Stonerve ark., 1990:30-38; GreenhouseveBeutell, 1985:76-88). Bu çalışmada farklı demografik özelliklerin ortaya çıkış biçimleri arasında iş-aile çatışması bakımından farklılık olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

İş-Aile Çatışmasına İlişkin Literatür

Rol çatışması bireyin üstlendiği rolü ile kişilik özelliklerinin uymaması ya da aynı anda birden fazla rolü gerçekleştirmek durumunda kalması ve bu rollerden birini diğerine oranla daha fazla benimsemesi gibi durumlarda meydana gelmektedir. Rol çatışmasından kaçınmak için yönetim tarafından bazı önlemler alınabilir. Ancak çalışanların rol çatışmalarından tamamen kurtulmaları çoğu zaman mümkün değildir. Özellikle de çok sayıda rolü olması durumunda, bu çoklu rol meşguliyeti birey üzerinde eninde sonunda bir baskı ya da gerilim yaratmaktadır (Chapman ve ark., 1994:283-300; Frone ve ark., 1992a:65-78; Frone ve ark., 1992b:545-558; Hammer ve ark., 1997:185-203).

Roller arası çatışma biçimlerinden biri de iş-aile çatışmasıdır. İş-aile çatışması, bazı yönlerden uyumsuz olan iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol baskısının bulunduğu bir çatışma yapısıdır (Casper ve ark.,

2002:99-108). Bu tür çatışma, iş ve aile rolleri arasında bir dengesizliği ifade eder. Bu durum genellikle bu farklı rollerin gerekleri aynı anda birbiriyle uyumsuzluk gösterdiği zaman meydana gelir. (GreenhouseveBeutell, 1985:76-88) iş-aile çatışmasının: 1) bir rolün gereklerine ayrılan zaman, 2) bir role katılmaktan kaynaklanan baskı ve 3) bir rol için gereken spesifik davranışlar diğerinin gereklerini yerine getirmeyi güçleştirdiğinde ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Ortaya çıkan çatışmanın hem bireyler, hem örgütler açısından olumsuz sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.

(Bacharach ve ark., 1991: 39-53)'de mühendisler ve hemşireler üzerine yaptıkları araştırmada mühendisler için fazla iş yükü ve rol çatışmasının iş-aile çatışmasının en önemli sebebi olarak belirlemişlerdir. Hemşireler için ise iş-aile çatışmasının kaynağının sadece rol çatışması olduğu belirlemişlerdir. Ayrıca hemşireler için fazla iş yükünün rutin, mühendisler için bu durumun sık rastlanan bir durum olmadığı ifade edilmiştir. (Yang ve ark., 2000:113), Amerikalı ve Çinli çalışanları ele alarak iş aile çatışmasında kültürel farklılığı ortaya çıkarmışlardır. Bir çok araştırmacı gerçek çalışma saatlerine ek olarak harcanan zaman ve iş beklentilerinin iş-aile ilişkileri bakımından büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir (Duxbury ve ark., 1992:46-59; GreenhouseveBeutell, 1985:76-88; Gutek ve ark., 1991:560-568). Aynı zamanda destekleyici karakter yapısına sahip eşlerin iş aile çatışmasında dengeleyici unsur olarak yer aldıkları ve iş aile çatışmasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmada yardımcı oldukları ortaya çıkmıştır (Aryee ve ark., 1999:259-278; Grandley ve Cropanzano, 1999:350-370). (Çankı, 2001), Türkiye'de bankacılık alanında yönetici olarak çalışanların iş ve aile rolleri arasındaki yaşadıkları çatışmalarda baskın olan yönünün iş olduğunu belirlemiştir. (Çopur, 2010), Türkiye Ankara'da büyük bir devlet üniversitesinde personel üzerinde yaptığı araştırmada cinsiyet ve iş statüsüne göre iş-aile rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu belirlemiştir.

Yöntem

Araştırmanın Anakütlesi ve Örnekleme

Bu çalışmada farklı demografik özelliklerin ortaya çıkış biçimleri arasında iş-aile çatışması bakımından farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Ankara'da 500 yatak ve üzeri kapasitedeki 7 devlet hastanesi ve 3 üniversite hastanesinde çalışan hemşireler ele alınmıştır.

Bu çalışma, Ankara İl Sağlık Müdürlüğü bünyesinde yer alan 500 yatak ve üzeri kapasitedeki 7 devlet hastanesi ve 3 üniversite hastanesinde çalışan hemşirelere uygulanan anket ile yürütülmüştür.

355 adet hemşire sayısı tabakalı örneklemede orantılı dağıtım yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Anketler, devlet hastanelerinde T.C. Sağlık Bakanlığı Performans Yönetimi ve Kalite Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından, üniversite hastanelerinde ise araştırmacıların çabaları ile uygulanmıştır. 5'li Likert Ölçeğine göre sorular kullanılmıştır. Her bir sorunun cevabı için cevaplayıcılardan «Kesinlikle Katılmıyorum» ile «Kesinlikle Katılıyorum» aralığında bir seçenek seçmeleri istenilmiştir.

İş aile çatışması ölçeğindeki soruların şıkları, ankete katılanların verdikleri cevapların daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi için “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneği, “Katılmıyorum” seçeneğiyle, “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği “Katılıyorum” seçeneğiyle birleştirilmiştir.

Veri Analizi

Ankete katılan hemşirelerin demografik özelliklerine ilişkin cevaplarda elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Hemşire Sayısı	(%)
Medeni durum		
Bekar	96	27,0
Evli	246	69,3
Dul	2	0,6
Eşinden Ayrılmış	11	3,1
Toplam Çalışma Süresi		
0-9 yıl	103	29,0
10-19 yıl	156	43,9
20-29 yıl	89	25,1
30 yıl ve üstü	7	2,0
Yönetim Sorumluluğu		
Üst	8	2,3
Orta	50	14,1
Alt	43	12,1
Yok	254	71,5
Haftalık Mesai Saati		
40 saat ve altı	55	15,5
45 saat	234	65,9
45 saat ve üstü	66	18,6
Mesai Düzeni		
Düzenli Gündüz	187	52,7
Düzenli Vardiya	24	6,8
Düzensiz gündüz-gece	144	40,5
Çocuk Sayısı		
Yok	130	36,6
1 çocuk	125	35,2
2 çocuk	95	26,8
3 çocuk ve üstü	5	1,4

Cevaplayıcıların ankete verdikleri cevapların güvenilirliği Cronbach Alfa ile değerlendirilmiştir. Cronbach Alfa Değeri > 0,80 olduğundan kullanılan ölçek için verilen cevapların oldukça güvenilir olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
0,862	5

Toplam veri setini en iyi temsil eden faktörlerin belirlenmesi için açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır (Tablo 3). İlk olarak ilgili veri seti için KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Örnek Yeterliliği) değeri 0,785 olarak bulunmuştur (Tablo 3). Elde edilen bu KMO değeri 1'e yakın bir değer olduğundan ilgili veri seti için faktör analizi uygundur.

Tablo 3. KMO ve Bartlett Test Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Örnek Yeterliliği Testi		0,785
Bartlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare	616,503
	df	10
	Sig.	0,000

Açıklanan toplam varyans tablosu incelendiğinde 1 değerinden büyük tek bir özdeğer olduğu görülmektedir ve bu bileşen toplam varyansın %58,34'ünü açıklayabilmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Kareli Yüklerin Toplamı			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	2,917	58,340	58,340	2,917	58,340	58,340	1,019	20,372	20,372
2	0,783	15,656	73,995	0,783	15,656	73,995	1,012	20,239	40,611
3	0,556	11,124	85,119	0,556	11,124	85,119	1,000	20,009	60,621
4	0,418	8,358	93,477	0,418	8,358	93,477	0,998	19,951	80,572
5	0,326	6,523	100,000	0,326	6,523	100,000	0,971	19,428	100,000

Faktör Belirleme Yöntemi: Asal Bileşenler Analizi

Döndürülmüş bileşen matrisi incelendiğinde bir faktörün bu olguyu açıklamak için yeterli olduğu ve 0,924 değeri ile en yüksek değere sahip olan «İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor.» sorusuna karşılık geldiği görülmektedir (Tablo 5).

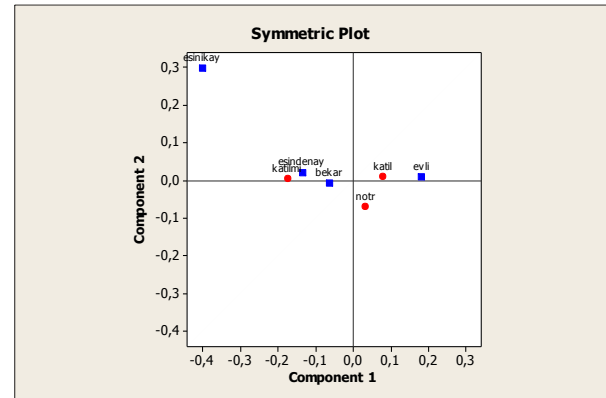
Tablo 5. Döndürülmüş Bileşen Matrisi

Döndürülmüş Bileşen Matrisi	Faktör
	1
İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor.	0,924
İşimin aldığı zaman aileme ve karşı sorumluluklarımı yerine getirmemi zorlaştırıyor.	0,318
İşimin gereklerinin beni çok fazla meşgul etmesi nedeniyle evde yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.	0,128
İşim aileme ilgili görevlerimi yerine getirmemi engelliyor.	0,158
İşle ilgili görevler nedeniyle aileme ilgili faaliyet planlarımı değiştirmek zorunda kalıyorum.	0,147

Faktör Belirleme Yöntemi: Asal Bileşenler Analizi
Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalization ile Equamax.

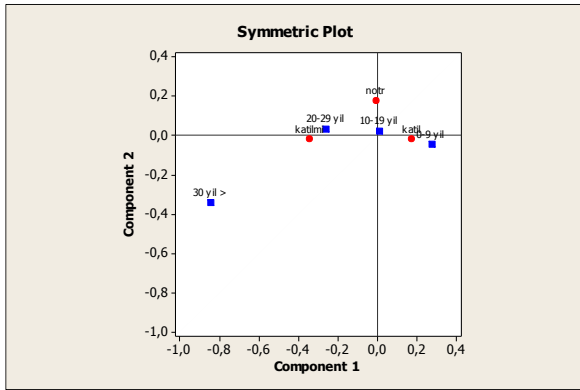
Bulunan faktörün, medeni durum, toplam çalışma süresi, yönetim sorumluluğu, haftalık çalışma saati, çalışma düzeni ve çocuk sayısı değişkenleri ile arasındaki ilişki Correspondence Analizi ile açıklanmıştır.

Medeni duruma göre iş-aile çatışması incelendiğinde; evli olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediğini, bekar ve eşlerinden ayrılmış olan hemşirelerin ise etkilemediği görülmüştür Şekil 1).Eşini kaybetmiş olanlar ile nötr tek başlarına birer grup oluşturmaktadır.

Şekil 1. Correspondence Analizi: "İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; medeni durum"

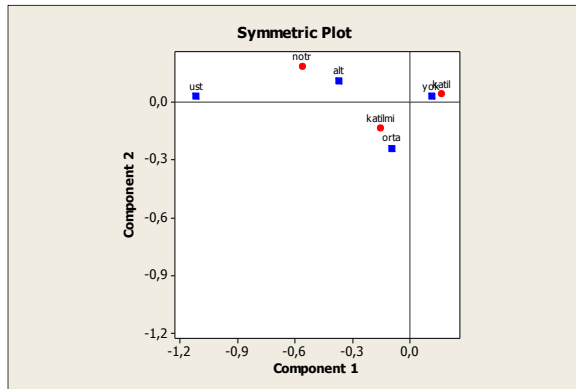
Toplam çalışma süresine göre iş-aile çatışması incelendiğinde; toplam çalışma süreleri 0-9 yıl olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, toplam çalışma süreleri 10-19 yıl olan hemşirelerin nötr olduğu, toplam çalışma süreleri 20-29 yıl olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür (Şekil 2).Çalışma süresi 30 yıl ve üzeri olanlar tek başına bir grup oluşturmaktadır.

Şekil 2. Correspondence Analizi: “İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; toplam çalışma süresi”

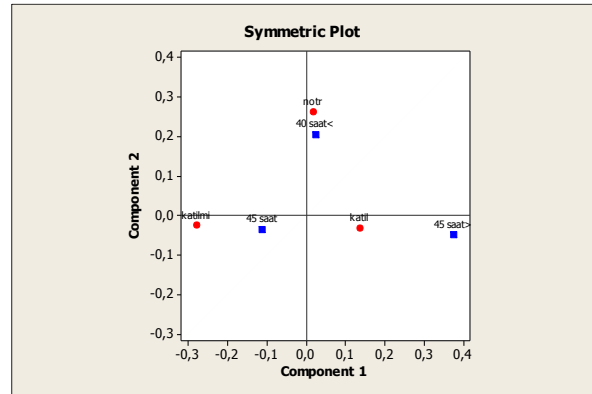
Yönetim sorumluluğuna göre iş-aile çatışması incelendiğinde; yönetim sorumluluğu olmayan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, yönetim sorumluluğu orta düzeyde olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür. Yönetim sorumluluğu alt düzeyde olan hemşireler nötr iken, üst düzeyde olan hemşireler ise tek başlarına bir grup oluşturmuşlardır (Şekil 3).

Şekil 3. Correspondence Analizi: “İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; yönetim sorumluluğu”

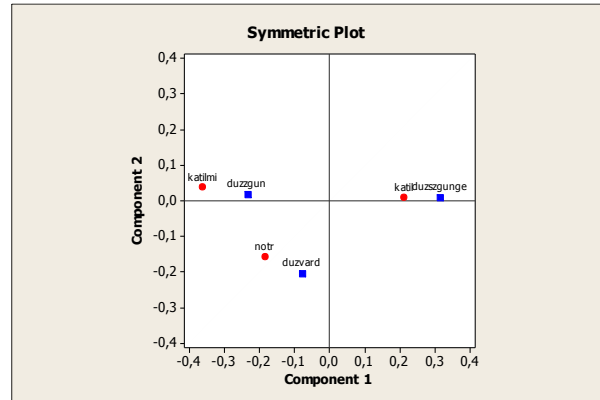
Haftalık çalışma saatlerine göre iş-aile çatışması incelendiğinde; haftalık çalışma saati 45 saatten fazla olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, haftalık çalışma saati 45 saat olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür (Şekil 4).Haftalık çalışma saati 40 saatten az olan hemşireler ise nötrdür.

Şekil 4. Correspondence Analizi: “İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; haftalık çalışma saati”

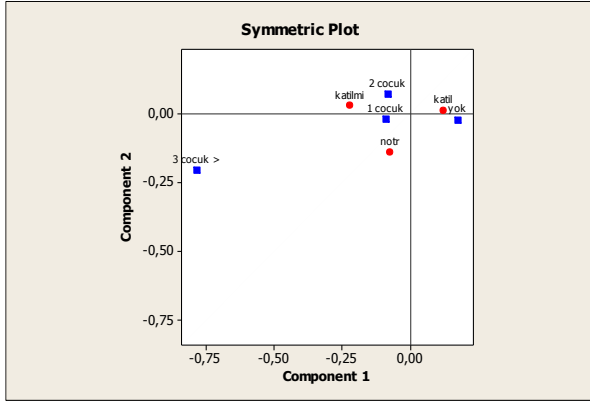
Çalışma düzenlerine göre iş-aile çatışması incelendiğinde; çalışma düzenleri düzensiz gündüz gece olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, çalışma düzenli gündüz olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür (Şekil 5).Çalışma düzeni düzenli vardiya olanlar ise nötrdür.

Şekil 5. “Correspondence Analizi: İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; çalışma düzeni”

Çocuk sayısına göre iş-aile çatışması incelendiğinde; hiç çocuğu olmayan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, çocuk sayısı 1 olan hemşirelerin nötr olduğu ve çocuk sayısı 2 olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür (Şekil 6).Çocuk sayısı 3 veya daha fazla olan hemşireler ise tek başlarına bir grup oluşturmaktadırlar.

Şekil 6. Correspondence Analizi: "İşimin gerekleri aile ve ev yaşantımı etkiliyor; çocuk sayısı"

Tartışma

Kadınların iş gücüne katılımlarının artması ailelerin gelirlerini de arttırmıştır. Ancak aile gelirinin artması yanında, geleneksel olarak aile sorumluluklarını da üstlenen kadınların ev dışında çalışması ev içindeki sorumluluklarının yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Kadınların hem anne ve ev kadını olarak hem de iş yaşamında yer almalarıyla bu rollerin dengelenmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde hemşirelik, bir kadın mesleği olarak görülmeyle birlikte uzun ve düzensiz çalışma saatleri, zor çalışma koşulları ve iş yükünün fazla olması nedeniyle hemşireler iş ve aile rollerini dengelemede güçlükler yaşamaktadırlar.

Bu çalışmada hemşirelerin medeni durum, toplam çalışma süresi, yönetim sorumluluğu, haftalık mesai saati, mesai düzeni ve çocuk sayısı demografik özelliklerinin iş-aile çatışması bakımından farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre; evli olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediğini, toplam çalışma süreleri 0-9 yıl olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, yönetim sorumluluğu olmayan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, yönetim sorumluluğu orta düzeyde olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği, haftalık çalışma saati 45 saatten fazla olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, çalışma düzenleri düzensiz

gündüz gece olan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, hiç çocuğu olmayan hemşirelerin iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilediği, çocuk sayısı 1 olan hemşirelerin nötr olduğu ve çocuk sayısı 2 olan hemşirelerin ise iş gereklerinin aile ve ev yaşantılarını etkilemediği görülmüştür. Çocuk sayısı 3 veya daha fazla olan hemşireler ise tek başlarına bir grup oluşturduğu görülmüştür.

İş-aile çatışması yaşanmasında rol beklentileri önemli bir etkidir. Araştırmaların çoğu çalışma saati, işyükü, düzensiz çalışma saatleri gibi iş talepleriyle, iş-aile çatışması arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Burke, 2002-91-102; Higgins ve Duxbury, 1992: 389-411). Hemşirelerin günlük çalışma saatlerinin fazla olması, gece ve hafta sonları çalışmak durumunda olma, çalışanların aileleriyle ilgili aktivitelerde bulunamamaları, ailesel sorumluluklarını yerine getirememelerine neden olmaktadır. Araştırmalar, yönetici desteğinin bulunmasının, iş-aile çatışmasını önemli ölçüde azalttığını göstermektedir (Anderson ve ark., 2002-787-810; Burke ve Greenglas, 1999:327-336). Ancak yönetici desteği belli bir iş veya meslek grubuna özgü olmayıp, kurumsal kültür veya yöneticinin bireysel tutum ve davranışlarına bağlı bulunmaktadır.

Kaynakça

- Anderson, S.E., Coffey, B.S. & Byerly, R.T. (2002). Formal organizational initiatives and informal workplace practices: Links to work-family conflict and job-related outcomes, *Journal of Management*, 28, 787-810.
- Aryee, S., Luk, V., Leung, A., & Lo, S. (1999). Role stressors, interrole conflict, and well-being: The moderating influence of spousal support and coping behaviors among employed parents in Hong Kong", *Journal of Vocational Behavior*, 54, 259-278.
- Aycan, Z. & Eskin, M. (2005). Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work-family conflict for men and women: The case of Turkey, *Sex Roles*, Vol. 53, No.7&8, 453-471.
- Bacharach, S.B., Bamberger, P. & Conley, S. (1991). Work-home conflict among nurses and engineers: Mediating the impact of role stress on burnout and satisfaction at work, *Journal of Organizational Behaviour*, Vol. 12, 39-53.
- Burke, R.J. & Greenglass, E.R. (1999). Work-family conflict, spousal support and nursing staff well-being during organizational restructuring, *Journal of Occupational Health Psychology*, 4, 327-336.
- Burke, R.J. (2002). Work, work stress and women's health: Occupational status effects, *Journal of Business Ethics*, 37, 91-102.

- Carnicer, De Luis M.P., Sanchez, A.M., Perez, M.P. & Jimenez, M. J. V. (2004). Work-family conflict in a Southern European country, *Journal of Managerial Psychology*, Vol.19, No.5, 466-489.
- Casper, W.J., Martin, J.A., Buffardi, L.C., & Erdwins, C. J. (2002). Work-family conflict, perceived organizational support, and organizational commitment among employed mothers, *Journal of Occupational Health Psychology*, 7, 99-108.
- Chapman, N.J., Ingersoll-Dayton, B., & Neal, M.B. (1994). Balancing the multiple roles of work and caregiving for children, adults, and elders. In C.P. Keita & J.J. Hurrell, Jr. (Eds.) *Job stress in a changing workforce* (pp. 283-300). Washington DC: American Psychological Association.
- Cinamon, R.G. & Rich, Y. (2005). Work-family conflict among female teachers, *Teaching and Teacher Education*, Vol. 21, 365-378.
- Çankçı, İ. (2001, Mayıs). Antecedents of work-family conflict among Turkish bank personnel, IX. National Management and Organization Congress, İstanbul, Turkey.
- Çopur, Z. (2010). Work-Family Conflict: University Employees in Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-dergisi. Retrieved from <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/zeynepcopurson.pdf>.
- Dubrin, A.J. (1997). *Fundamentals of Organizational Behavior*, Cincinnati, Ohio: South-Western College Publishing.
- Duxbury, L.E., Higgins, C.A., Lee, C. & Mills, S. (1992). An examination of organizational and individual outcomes", *Optimum*, 23(2), pp. 46-59.
- Duxbury, L. & Higgins, C. (2001). Work-life balance in Canada: Making the case for change. Retrieved from www.asiapacific.ca/data/caprn/cjisp_project/duxbury_final.pdf.
- Frone, M.R., Russell, M., & Cooper, M.L. (1992a). Antecedents and outcomes of work-family conflict: Testing a model of the work-family interface, *Journal of Applied Psychology*, 77, 65-78.
- Frone, M.R., Russell, M., & Cooper, M.L. (1992b). Prevalence of work-family conflict: Are work and family boundaries asymmetrically permeable?, *Journal of Organizational Behavior*, 14, 545-558.
- Grandley, A.A. & Cropanzano, R. (1999). "The conservation of resources model applied to work-family conflict and strain", *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 54, pp. 350-370.
- Greenhouse, J.H. & Beutell, N. (1985). Sources of conflict between work and family roles, *Academy of Management Review*, Vol. 10, No.1, 76-88.
- Gutek, B., Searly, S. & Klepa, L. (1991). Rational versus gender role-explanation as for work-family conflict, *Journal of Applied Psychology*, 76(4), 560-568.
- Hammer, L.B., Allen, E., & Grigsby, T.D. (1997). Work-family conflict in dual-earner couples: Within-individual and crossover effects of work and family, *Journal of Vocational Behavior*, 50, 185-203.
- Higgins, C.A. & Duxbury, L.E. (1992). Work-family conflict: A comparison of dual-career and traditional-career men, *Journal of Organizational Behavior*, 13, 389-411.
- Hill, E.J. (2005). Work-family facilitation and conflict, working fathers and mothers, work-family stressors and support, *Journal of Family Issues*, Vol.26, No.6, 793-819.
- Kasper, H., Meyer, M. & Schmidt, A. (2005). Managers dealing with work-family conflict: An explorative analysis, *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 20, No.5, 440-461.
- Kinnunen, U., Vermulst, A., Gerris, J. & Makikangas, A. (2003). Work-family conflict and its relation to well-being: The role of personality as a moderating factor, *Personality and Individual Differences*, Vol.35, 1669-1683.
- Kossek, E.E. & Ozeki, C. (1998). Work-family conflict, policies, and the job-life satisfaction relationship: A review and directions for organizational behavior-human resources research, *Journal of Applied Psychology*, Vol. 83, No.2, 139-148.
- Linehan, M. & Walsh, J. S. (2000). Work-family conflict and the senior female international manager, *British Journal of Management*, Vol. 11, Special Issue, 49-58.
- Lingard, H. & Francis, V. (2006). Does a supportive work environment moderate the relationship between work-family conflict and burnout among construction professionals?, *Construction Management and Economics*, Vol. 24, 185-196.
- Magnus-Mesmer, J.R. & Viswesvaran, C. (2005). Convergence between measures of work-to-family and family-to-work conflict: A meta-analytic examination, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 67, 215-232.
- Netemeyer, R.G., Boles, J.S. & McMurrian, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales, *Journal of Applied Psychology*, Vol: 81(4), s.400-441.
- Nielson, T.R., Carlson, D.S. & Lankau, M. J. (2001). The supportiveness as a means of reducing work-family conflict, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 59, 364-381.
- Parasuraman, S. & Simmers, C.A. (2001). Type of employment, work-family conflict and well-being: A comparative study, *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 22, 551-568.
- Perry-Jenkins, M., Repetti, R.L. & Crouter, A.C. (2000). Work and family in the 1990's, *Journal of Marriage and The Family*, Vol. 62, No. 4, 981-982.
- Rotondo, D.M., Carlson, D.S. & Kincaid, J.F. (2003). Coping with multiple dimensions of work-family conflict, *Personnel Review*, Vol. 32, No.3, 275-296.
- Stoner, C.R., Hartman, R.I. & Arora, R. (1990). Work-home role conflict in female owners of small business: An exploratory study, *Journal of Small Business Management*, Vol. 28, No. 1, 30-38.
- Voydanoff, P. (2004). The effects of work demands and resources and work-to-family conflict and facilitation, *Journal of Marriage and Family*, Vol.66, No.2, 398-412.
- Voydanoff, P. (2005). The effects of community demands, resources and strategies on the nature and consequences of the work-family interface: An agenda for future research, *Family Relations*, Vol. 54, No. 5, 583-595.

Winslow, S. (2005). Work-family conflict, gender, and parenthood, 1977-1997, *Journal of Family Issues*, Vol. 26, No.6, 727-755.

Yang, N., Chen, C.C., Choi, J. & Zou, Y. (2000). Sources of work-family conflict: A Sino-US comparison of the effects of workfamily demands, *Academy of Management Journal*, 43(1), 113.

2008 Küresel Finansal Krizinin ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye Üzerine Makroekonomik Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi*

Hakan ACET^a
Selçuk Üniversitesi

Emin EMİN^b

Öz

2008 küresel finansal krizi, dünya genelindeki etkilerinden dolayı şimdiye kadar yaşanmış büyük ekonomik krizlerin başında gelmektedir. 2007 yılı ortalarında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde konut kredisi piyasasında yaşanan aksaklıklar sonucu ortaya çıkan 2008 küresel finansal krizi, patlak verdiği 2008 yılı Eylül ayından sonra, kısa sürede dünyadaki finansal piyasaları etkilemiş, sonrasında ise reel piyasalarda da büyük bir tahribata yol açmıştır. Finansal krizin bu kadar hızlı yayılmasının nedeni; özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve ekonomik küreselleşmenin tüm dünya ekonomilerini kapsayacak şekilde artmasıdır. Bu çerçevede çalışmada, 2008 yılında meydana gelen küresel finansal krizinin ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye ekonomileri üzerine etkileri, kriz öncesinde ve sonrasında makroekonomik göstergeler ışığında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda çalışmada adı geçen ekonomiler için krizden etkilenme derecelerinin ve toparlanma süreçlerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

2008 Küresel Finansal Krizi; Finansal Piyasa; Ekonomik Göstergeler

2008 küresel finansal krizi bir taraftan 1990'lı yıllarda başlayan piyasaların liberalleştirilmesi sonucu finansal sistemin kontrol ve finansal denetimden uzaklaşmasından, diğer taraftan ise 2001 yılında ABD'de patlak veren teknoloji balonunun etkilerinin giderilmesi amacıyla ABD merkez bankası (FED)'nin faiz oranlarını ilk başta %1 seviyesine düşürdüktan sonra ani bir şekilde arttırmasından kaynaklanmıştır.

ABD finansal sektöründe başlayan bu kriz kısa bir süre zarfında reel sektörü de etkilemiştir. Küreselleşmenin getirisi sonucunda krizin etkileri ABD sınırları içinde kalmayıp kısa bir sürede AB başta olmak üzere, Türkiye ve dünya ekonomilerini de derin bir resesyona sokmuştur. Ancak, 2008 küresel finansal krizinin etkileri her ekonomi için aynı oranda hissedilmemiş

olup, ekonomilerin toparlanma süreçleri de farklılık göstermiştir.

Bu çerçevede, çalışmada ilk olarak 2008 küresel finansal krizine ve nedenlerine değinilerek sonrasında ise, çalışmanın ana konusu olan ABD, AB ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri başta olmak üzere, daha iyi bir kıyaslama yapılabilmesi adına krizin, dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler üzerine olan etkileri de, makroekonomik göstergeler ışığında analiz edilecektir.

2008 Küresel Finansal Krizine Genel Bir Bakış

^a Hakan ACET, Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, hakanacet@selcuk.edu.tr

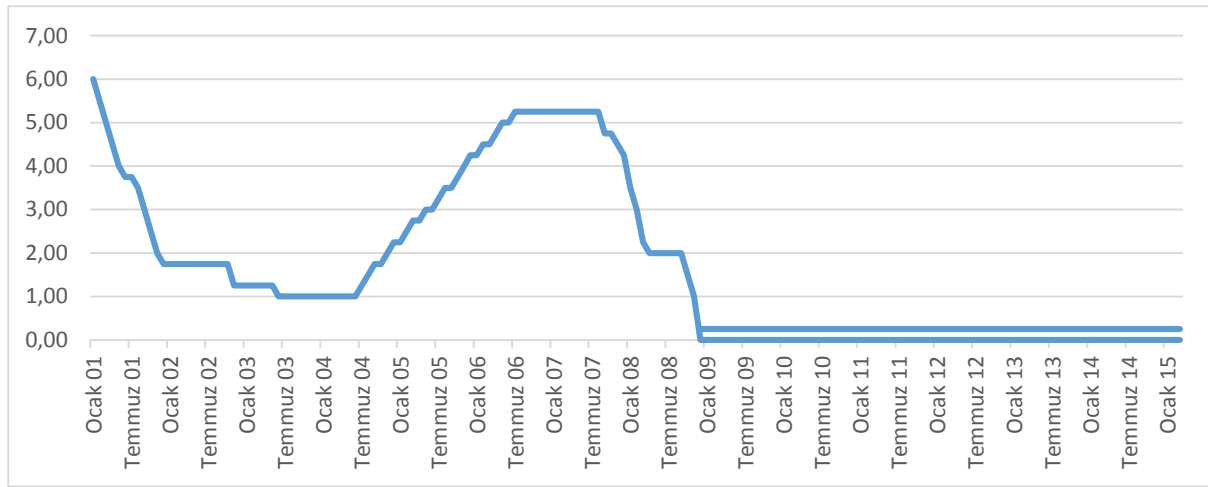
^b Sorumlu Yazar: Emin EMİN, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrencisi, emin_emin_52690@hotmail.com

* Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Hakan ACET'in danışmanlığında hazırlanmakta olan ve Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "2008 Küresel Finansal Krizinin ABD, Avrupa Birliği, Türkiye ve Makedonya Üzerine Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

2007 yılında ABD konut piyasasında başlayan, önce tüm ABD finansal sistemini başta olmak üzere kısa sürede diğer ülke ekonomilerini de olumsuz etkileyen ve dünya finans tarihinin en büyük krizlerinden biri olarak kabul edilen 2008 küresel finansal krizi, 21. yüzyılın ilk küresel finansal krizi olarak kabul edilmektedir. Dünyanın en büyük ekonomisi konumundaki ABD’de 2007 yılında eşik-altı (sub-prime) kredi krizi olarak başlayan küresel finansal krizin kökeni 2000’li yıllara dayanmaktadır (Kutlu ve Demirci, 2011, s. 122).

ödemeleri mümkün olmayan insanlara çok daha düşük faizli konut kredileri vermeye başlamıştır. Geri ödemeleri mümkün olmayan ve riski yüksek olan kişilere vermiş oldukları bu kredileri teminat göstererek emlak tahvilleri çıkaran bankalar, daha yüksek faizli hedge fonlara satmışlardır. Faizlerin düşük seviyede olmasından kaynaklanan konut fiyatlarındaki hızlı yükseliş ile yeni ipotekler yapılmıştır. Yeni kredi alımları ile birlikte reel karşılığı olmayan kredi oranlarında artış meydana gelmiştir. Böylece ABD konut sektöründe konut fiyatları rekor rakamlara ulaşmıştır (Şahin, 2012, s. 3).

Grafik 1.FED Fon Oranları (2001-2015)

Kaynak: FED, <http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/> verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2000’li yıllarda oldukça yüksek seviyelere ulaşan ve 2001 yılında patlayan teknoloji balonu, süreç içerisindeki ilk adım olarak görülebilir. Şöyle ki, teknoloji balonunun patlamasının ardından çok sayıda teknoloji şirketi iflas etmiş ve ekonomi resesyona girmiştir (Tokucu, 2010, s. 33). Daha sonra 2001 yılının Eylül ayında ABD’nde gerçekleşen terör saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, resesyona etkilerinin daha şiddetli bir şekilde ABD’nde hissedilmesine yol açmıştır (Bicerano, 2010, s. 105).

FED, teknoloji balonunun patlamasından sonra yaşanan resesyondan çıkmak amacıyla Grafik 1’de görüldüğü üzere, Ocak 2001 ve Temmuz 2003 arasında faiz oranını %6.5’tan %1’e hızlıca düşürmüştür. 2003 Temmuz ayında %1 seviyesine düşen faiz oranı 2004 Haziran’a kadar bu seviyede kalmıştır (Kansu, 2011, s. 129). FED tarafından yapılan söz konusu faiz indirimleri sonucunda konut kredilerinde artış başlamıştır. ABD finans sektörü düşük gelirli, kredileri

2004 yılında FED’in, hane halkı gelirlerinin satın alamayacağı şekilde artan konut fiyatlarının, şişirdiği ekonomiyi rahatlatmak ve artmakta olan enflasyon oranını düşürmek amacıyla faiz oranlarını yükseltmesi krize giden yolun başlangıç noktası olmuştur. FED 2004 yılında %1 olan faiz oranlarını 2006 yılında %5.25’e arttırmıştır. FED’in bu müdahalesi sonucunda konut balonu patlamış ve 2006 yılında zirve yapan konut fiyatları düşmeye başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında birçok sub-prime kredi borçlusu kredi geri ödemelerini yapamamaya başlamıştır. Faiz oranlarının yükselmesi ve konut fiyatlarının düşmesi, birçok hane halkının borcunun konut değerini aşmasına sebep olmuş ve 2007’nin başlarından itibaren geri ödenmeyen kredi sayısında artış gözlemlenmiştir. 2007 yılının Ekim ayı itibarıyla geri ödenmeyen sub-prime kredi sayısının, toplam sub-prime kredi sayısına oranı %16 olmuştur. Diğer taraftan sub-prime kredileri dışındaki ipotekli krediler için aynı oran %3.7’ye ve tüm ipotekli krediler

içinde %7.3'e yükselmiştir. 2007 yılında haciz edilen konut sayısı ise, 2006'ya göre %79 artarak 1.3 milyon \$'a ulaşmıştır (Kutlu ve Demirci, 2011, s. 124).

2007 yılında başlayan sub-prime kredi krizi hızlı bir şekilde tüm ABD finansal sistemini etkisi altına almıştır. Mart 2007'de ABD'nin en büyük mortgage kuruluşu New Century Financial Corporation iflas isteminde bulunması krizin üzerindeki perdeyi kaldırmıştır. Eylül 2008, ABD finans kurumları için yıkıcı olmuştur, önce Freddie Mac ve FannieMae'nin hisseleri %70 civarında değer kaybetmiş ve hükümet tarafından bu kuruluşlara el konulmuştur (Vural, 2013, s. 4). Daha sonra, ABD'nin en büyük beşinci yatırım bankası 158 yıllık LehmanBrothers'ın iflasını istemesiyle kriz patlamıştır. LehmanBrothers'ın iflasını Merrill Lynch ve American International Group (AIG) gibi ABD'nin en büyük finans kurumlarının iflası takip etmiştir. Çok kısa bir süre içerisinde pek çok banka iflas ederek başka bankalara satılmış ya da hükümet tarafından desteklenmek durumunda kalmışlardır. 2008 yılında ABD'nde batan banka sayısı 25 iken kamu desteği almak zorunda kalan banka sayısı 5, 2009 yılında ise batan banka sayısı 140 iken kamu desteği alan banka sayısı ise 8 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ABD'de batan banka sayısının 3 olduğunu düşündüğümüzde krizle birlikte nasıl bir yıkım yaşandığını daha iyi anlayabiliriz (Bukan, 2013, s. 58-59).

Küreselleşmiş finansal piyasalar arasındaki sıkı bağlantılar nedeni ile ABD gayrimenkul piyasalarında başlayan ve daha sonra likidite krizine dönüşen bu sorun ABD bankalarının borç verme riskini yabancı yatırımcılara aktarması sonucu başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır (Susam ve Bakkal, 2008, s. 75).

2008 Küresel Finansal Krizinin Temel Nedenleri

2008 küresel finansal krizi başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıkmasına rağmen, takip eden süreçte bir likidite krizine dönüşmüştür. Krizin nedenleri olarak; likidite bolluğu ve bunun sonucunda verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesini sıralayabiliriz

(Afşar, 2011, s. 145). Bu çerçevede, krizin nedenleri aşağıda alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Likidite Bolluğu ve Özensiz Krediler: ABD'de 2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasalarda likidite sürekli yükselmiştir. Küresel finansal kriz öncesinde bollaşan bu likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. Bankalar herhangi bir işi, geliri veya varlığı olmayan kişilere dahi kredi vermeye başlamışlardır. Kamuoyunda NINJA (noincome, nojob, noasset) kredileri olarak bilinen bu uygulamalar başta varlık fiyatları olmak üzere, özellikle konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bir kısım konut kredisinde başlayan geri ödeme sorunları sonucunda banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. Sonrasında bankaların haciz ettikleri bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe yol açmıştır. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisini kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Dolayısıyla, bu kredi kullanıcıları da evlerinin anahtarlarını zarflara koyup bankalara göndererek kredi geri ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Burada dramatik olan şey ise kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer finansal kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan finansal ürünlerin yaygınlığıdır. Bu nedenle zararlar bir finansal kuruluştan diğerine sirayet ederek büyümüş ve finansal sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır (Alantar, 2008, s. 2).

Menkul Kıymetleştirme: Menkul kıymetleştirme likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satımı yapılabilecek menkul kıymete dönüştürülmesidir. Bu kapsamdaki aktifler arasında ikametgah amaçlı ipotekler, otomobil kredileri, kredi kartı alacakları ve kira ödemeleri yer almaktadır (Erdönmez, 2006, s. 75).

ABD'de likiditenin bol olduğu dönemde bu uygulama sayesinde bireyler normalden fazla kredi kullanmışlardır. Risk paylaşımı, getiri iştahı, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlaması, risk taşımadan ya da daha fazla

mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni krediler verebilmelerinin sağlanması menkul kıymetleştirmeyi özendirir hususlardır. Menkul kıymetleştirme, riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasını kolaylaştırmasından dolayı küresel finansal krizin ana sebeplerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin mortgage kredisi veren bir banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen ya da tamamen bir mortgage kuruluşuna veya yatırım bankasına satmaktadır. Şöyle ki, banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme sayesinde kredi ödemelerindeki aksama hem krediyi veren banka hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşlar için zarar anlamına gelmektedir. FED eski başkanı Greenspan krizin sadece geri ödenmeyen krizlerden kaynaklanmadığını asıl nedenin bu kredilerin menkul kıymetleştirme yoluyla paketlenerek tekrardan satışı olduğunu ifade etmiştir (Alantar, 2008, s. 3).

Saydamlık Eksikliği: Saydamlık eksikliği ekonomik bir ilişkide taraflardan birinin diğerinin hakkında yeterli ve şeffaf bilgiye sahip olamamaları durumudur. Böyle bir durum aktivitelerin daha etkin yürütülmesini etkileyebilir (Sertdemir, 2012, s. 18).

Gelişmiş ülkelerde ve özellikle ABD’de neredeyse birbirinden ayrı her işlem için ayrı bir finansal kurum ve finansal araç oluşturulmuştur. Söz konusu kurum ve araçlar birbiri ile irtibatlı ve girift ilişkilere sahiptir. Sıradan yatırımcıların her gün değişen, yenileşen ve farklılaşan finansal araçları takip etmeleri mümkün değildir. Bu durum finansal piyasaların saydamlığını etkilemektedir ve ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Finansal araçların karmaşıklığı dışında saydamlığı etkileyen bir diğer olgu ise “asimetrik bilgi” olgusudur. Asimetrik bilgi, finansal piyasalardaki iktisadi aktörlerin eksik ve farklı bilgiye sahip olmalarından kaynaklanır. Yapılan araştırmalara göre saydamlık arttıkça kriz olma olasılığı azalmaktadır. Ayrıca bu tür araştırmalarda gelişmekte olan ülkelerin genellikle daha az şeffaf olduğu tanımlanmıştır. Ancak, küresel finansal krizi şeffaflığın en fazla olduğu düşünülen “gelişmiş dünya” da başlamıştır. Söz konusu krizde finansal kuruluşların ne çeşit varlıklara sahip oldukları bu varlıkların değerinin ne olduğu hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince şeffaf olarak belirlenmemiştir. Bu sorunlar, bünyesinde türev diye

adlandırılacak kompleks ticari sözleşmeler barındıran LehmanBrothers gibi finansal kuruluşların iflasları sonucu ortaya çıkan riskin hesaplanması ve analiz edilmesini zorlaştırmıştır (Alantar, 2008, s. 3).

Derecelendirme Kuruluşları ve Denetleyici Kuruluşlar: Derecelendirme kuruluşları, finansal piyasaların etkin, istikrarlı ve güvenilir biçimde çalışmasını sağlayan, özellikle piyasaya sunulan bilgileri zamanında ve doğru biçimde analiz etme konusunda yetersizlikleri bulunan küçük tasarruf sahiplerini koruyan ve kamuyu aydınlatma fonksiyonunun işlerliğini kolaylaştıran finansal piyasanın yardımcı kuruluşlarından birisidir (Eren, 2010, s. 113). Bu kuruluşlarının en önemli problemi çıkar çatışmasıdır. Bankalarla ve diğer finansal kuruluşlarla ilgili notlar veren derecelendirme kuruluşları bu firmalar tarafından finanse edilmektedir. Böylece, derecelendirme kuruluşlarının objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır. Diğer yandan, derecelendirme kuruluşları firmaların finansal sorunlarını her zaman tespit edememektedirler. Bazen de sorunu kısmen veya çok gecikmeli olarak görebilirler. Derecelendirme kuruluşları finansal araçları oluşturan bankalar ve araçların alıcıları kadar dayanak varlık hakkında bilgiye sahip olmayabilirler (Alantar, 2008, s. 4).

Bununla birlikte, kriz gerçeği kabullenildikten sonra kredi derecelendirme kuruluşlarının güvenilir olmadığı anlaşılmış ve karmaşık finansal araçlar satılamaz hale gelmiştir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının eleştiri aldığı noktalardan birisi de not indirimlerini kriz gerçekleştikten sonra yapmalarındır. Diğer bir nokta ise, krizde ekonomisi oldukça bozulmuş gelişmiş ülkeler için fazla iyimser, çabuk toparlanmış ve görece daha az etkilenmiş gelişmekte olan ülkeler için fazla kötümser not vermeleridir (Topaloğlu, 2013, s. 64).

Son olarak, düzenleyici denetleyici kuruluşların özellikle de FED’in değişen risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği söylenebilir. FED başkanı Mayıs 2007’de yaptığı bir açıklamada konut piyasasındaki sıkıntıların ekonominin geri kalanına ve finansal sisteme yayılacağını beklemediklerini dile getirmiştir. Pratikte ise tam tersi olmuş, konut piyasasında başlayan sorunlar tüm ekonomiyi etkisi altına almış ve diğer ülkelere yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır (Alantar, 2008, s. 4-5).

2008 Küresel Finansal Krizinin Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri

2008 küresel finansal krizini son yirmi yılda yaşanan diğer krizlerden ayıran en temel özelliklerden biri, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmış olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde başlamasına rağmen gelişmekte olan ülkelere yayılarak tüm dünyayı etkisi altına almış olmakla beraber, ülkeler üzerindeki etkisi farklı boyutlarda olmuştur. Bu farklılık, ülkelerin kendi ekonomilerinde ve uluslararası ekonomik ilişkilerinde makroekonomik ve kurumsal olarak sahip oldukları farklılıklardan kaynaklanmıştır (Bayır, 2012, s. 83)

Çalışmanın bu kısmında, ülke ve birliklerin ekonomik göstergeleri ışığında finansal krizden nasıl ve ne kadar etkilendikleri analiz edilecektir. Bu bağlamda, daha iyi bir kıyaslanmanın yapılabilmesi için çalışmanın ana konusu olan ekonomilerin yanında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile dünya geneli için hesaplanan makroekonomik göstergeler de analiz edilecektir.

Finansal Piyasalar Üzerine Etkileri

Krizin ilk ve en büyük olan etkileri bankalar üzerinde gerçekleşmiştir. ABD Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC)'nin yayınladığı istatistikî verilere göre; 2008 yılında ABD'de batan banka sayısı 25, kamu desteği almak zorunda kalan banka sayısı 5, 2009 yılında batan banka sayısı 140, kamu desteği alan banka sayısı ise 8 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında batan banka sayısı rekor seviyeye ulaşarak 157 olmuş, kamu desteği alan banka ise bu ve sonraki yıllarda olmamıştır. 2011 yılında batan banka sayısı 92, 2012 yılında 51 ve 2013 yılında 24 olarak gerçekleşmiştir.

Batan ve kamu desteği alan bankaların yanı sıra, bazı bankaların da diğer bankalar ile birleşme yoluna gitmelerinden dolayı toplam banka sayısındaki azalmalar batan banka sayısının üzerinde gerçekleşmiştir. Tablo 1'de 2005 ve 2013 yılları arasında ülkelerde faaliyet gösteren banka sayıları gösterilmiştir.

Tablo1.Faaliyet Gösteren Banka Sayısı

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ABD	7510	7384	7267	7072	6825	6518	6280	6086	5866
Euro Alanı (EA)*	6248	6130	6127	6570	6458	6334	6210	6019	5846
Avrupa Birliği (AB)*	8616	8441	8350	8525	8361	8209	8061	7862	7727
Türkiye	51	50	50	49	49	49	48	49	49

* Banka sayısı verileri ayrı olarak sağlanmadığından dolayı faaliyet gösteren kredi kuruluşlarına ait veriler kullanılmıştır. **Kaynak:** FDIC, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, ABD'de faaliyet gösteren banka sayısı tüm dönemler itibariyle azalmıştır. Ancak kriz döneminde banka sayısındaki azalma kriz öncesi döneme göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. 2008 yılı öncesinde yılda yaklaşık olarak banka sayısı 120 civarında azalmakta iken, 2008 yılında bu sayı 195, 2009 yılında 247 ve 2010 yılında 307 olmak üzere gözlemlenen süre zarfında en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 2010 yılı sonrasında ABD'nde faaliyet gösteren bankalar yılda yaklaşık olarak 200 civarında azalmıştır. Bu azalmanın daha yüksek seviyede gerçekleşmesinin ana sebebi kriz sonrası dönemde kriz öncesi döneme göre ABD'de iflas eden ve birleşen banka sayılarının aynı seviyede kalmalarına rağmen, sektöre yeni giren banka sayısının neredeyse sıfıra gerilemesidir (McCord vd., 2015, s. 2).

Bununla birlikte, AB ve EA'nda da 2008 yılı hariç tüm dönemler itibariyle faaliyet gösteren banka sayısında bir azalma gözlemlenmiştir. 2008 yılındaki artışın ana nedenlerinden birisinin aynı yıl AB ve EA'na Kıbrıs ve Malta'nın üye olmaları olduğunu söyleyebiliriz. AB ve EA'da faaliyet gösteren banka sayıları, ABD'de en çok azalma yaşanan 2009 ve 2010 yıllarında daha düşük azalmalarına rağmen, 2012 ve sonraki yıllarda azalışlar daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Kriz öncesi ve sonrası dönemlerde Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarda azalmalar gözlemlenmesine rağmen, ABD'de krizin etkilerinin daha yoğun hissedildiği dönem olarak varsayabileceğimiz 2008 ve 2010 yıllarında banka sayılarında bir değişim gözlemlenmemiştir. Ülkeler arasında kıyaslanma yapıldığında ABD bankacılık sektörünün küresel

finansal krizden EA, AB ve Türk bankacılık sektörlerine kıyasla daha çok etkilendiği görülmektedir.

Küresel finansal krizden bankalardan sonra en çok etkilenen ikinci finansal yapının borsalar olduğunu söyleyebiliriz. Tablo 2’de 2007 ile 2011 yılları arasında Dünya, Avrupa ve Yükselen Piyasalar için MSCI Barra şirketi tarafından hesaplanan Morgan Stanley Capital Index (MSCI) endeksleri, BIST 100 , Dow Jones ve DAX endekslerinin bir önceki yıla göre değişim oranları verilmiştir. Bu oranlar endekslerin ulusal para cinsinden ve aralarında kıyaslama yapılabilmesi adına ABD doları cinsinden hesaplanmıştır.

piyasalarının büyüme oranlarından daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise dünya geneli ve gelişmiş ülke piyasaları büyürken, yükselen piyasa ve BİST 100 borsa endeksleri küçülmüştür.

Büyüme Oranları Üzerine Etkileri

Finansal krizin reel ekonomiye yansması nedeniyle ABD ve AB gibi gelişmiş ülkelerin yanısıra Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de büyüme oranlarında azalışlar görülmüştür. Grafik 2’de kriz öncesi döneme bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek oranlarda büyüdüğü

Tablo 2. Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Ait Borsa Endeksleri (% Değişim)

Endeks	Ulusal Para Birimi Cinsinden					ABD Doları Cinsinden				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
MSCI Dünya	7.5	-44	31.2	9.2	6	7.5	-44	31.2	9.2	6
MSCI Avrupa	0	-47.2	30.3	8.9	4.3	0	-47.2	30.3	8.9	4.3
MSCI Yükselen Piyasalar	36.6	-55.8	76.7	18.3	-2.7	36.6	-55.8	76.7	18.3	-2.7
BIST 100 (İMKB 100)	42.4	-52.5	95.1	27.7	-2.6	72.2	-63.1	93.5	26	-6
Dow Jones	7.2	-36.3	21.4	12.1	7	7.2	-36.3	21.4	12.1	7
DAX	22.3	-42.6	28.6	16.1	5.3	36.4	-45.5	32.2	7.3	7.8

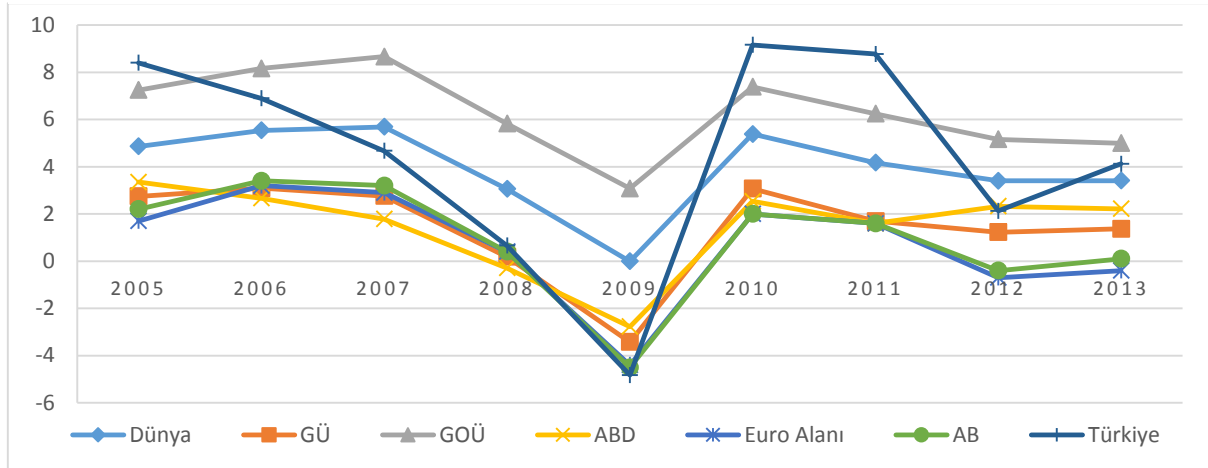
Kaynak: BDDK, 2011: 7.

Tablo 2’de görüldüğü üzere 2008 küresel finansal krizi tüm dünya borsalarında düşümlere neden olmuştur. Dünya çapında bakıldığında 2008 yılında bir önceki yıla göre %44, Avrupa’da %47.2 ve yükselen piyasalarda %55.8 oranında düşüş meydana geldiği gözlemlenmektedir. Ülkeler bazında ele alındığında ABD borsa endekslerinden Dow Jones endeksinde %36.3, Almanya borsa endeksi DAX’ta ulusal para cinsinden %42.6, ABD doları cinsinden %45.5 ve son olarak Türkiye borsa endeksi BIST 100’de ulusal para cinsinden %52.5, ABD doları cinsinden %63.1 oranında bir düşüş olduğu görülmektedir.

Tablo 2’de yer alan verilere dayanarak kıyaslama yapıldığı takdirde, gelişmiş ülke piyasalarının küresel finansal krizden yükselen piyasalara kıyasla daha az etkilendiği görülmektedir. DAX ve BIST 100 endekslerinin ABD doları cinsinden daha yüksek oranda küçülmelerinin ana nedenlerinden bir tanesinin, 2008 yılında Euro ve Türk Lirası’nın ABD doları karşısında değer kaybetmeleri olduğunu söylemek mümkündür. Borsalar 2008 yılındaki büyük kayıplardan sonra 2009 ve 2010 yıllarında yüksek büyüme oranları yakalamışlardır. Bu yıllar içerisinde yükselen piyasaların büyüme oranları gelişmiş ülke

görülmektedir. 2008 yılında tüm ülkelerin büyüme oranlarında azalış görülmesine rağmen ABD dışında diğer ülkeler küçülmemiştir. 2009 yılında ise Dünya GSYİH’sının %0.009 oranında, gelişmiş ülkelerin GSYİH’sı %3.4 oranında küçülmüş, gelişmekte olan ülkelerin ise kriz öncesinde %7-8’lerde seyreden büyüme oranlarının çok altında %3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, ABD %2.8, AB %4.5, Euro Alanı (EA) %4.4, Türkiye ise %4.8 oranında küçülmüştür. Bu verilerden yola çıkarak Türkiye’nin 2008 küresel finansal krizinde, ait olduğu gelişmekte olan ülkeler grubuna kıyasla daha fazla küçüldüğü görülmektedir.

Grafik 2. GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Eurostat verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kriz sonrası dönem ele alındığında ise Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelerden daha hızlı büyüdüğü, 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla %9.2 ve %8.8 oranında büyüyerek kriz öncesi performansını yakaladığı ancak 2012 yılı ve takip eden yıllarda büyüme oranlarının tekrardan gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları altında seyrettiği görülmektedir. Aynı dönemde ABD, AB ve EA ekonomileri %2-3 oranlarında büyüme gösterirken, 2012 yılına gelindiğinde ise ABD ekonomisi büyümeye devam ederken, AB ekonomisi küçülmüştür. 2013 yılında ise EA dışında tüm ekonomilerin büyüme oranları pozitif olmuştur.

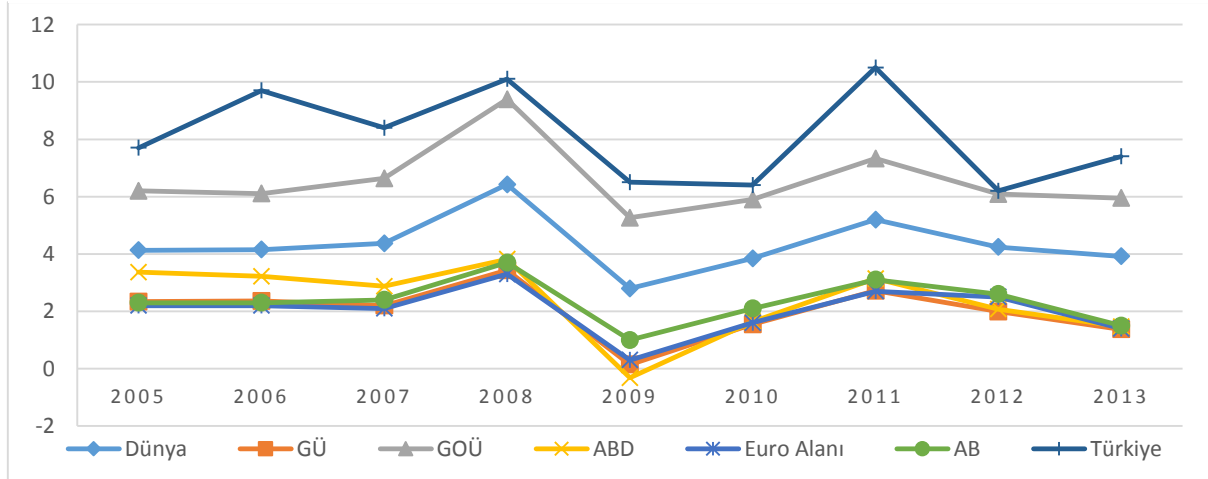
Enflasyon Oranları Üzerine Etkisi

Krizin bir diğer etkisi de enflasyon oranları üzerinde görülmüştür. Grafik 3'e bakıldığında dünyada 2007 ve

2008 yıllarında meydana gelen enflasyondaki artış tüm ülke ve ülke gruplarında gözlenmektedir. Enflasyondameydana gelen bu artışlar sadece finansal krizden kaynaklanmamış olup, petrol ve gıda fiyatlarındaki yükselmelerden de önemli miktarda etkilenmiştir (Alantar, 2008, s. 7).

2009 yılında itibaren ise yaşanan resesyona bağlı olarak enflasyon oranları düşüşe geçmiştir. 2009 yılında ABD'de %0.3 oranında deflasyon meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkeler (GÜ), AB ve EA'da ise %0.1-1 arasında enflasyon meydana gelirken bu oran dünya genelinde %2.8, gelişmekte olan ülkeler (GOÜ)'de %5.3, Türkiye'de ise %6.5 oranında gerçekleşmiştir. 2010 yılında Türkiye'nin enflasyon oranları hariç diğer ülke enflasyon oranlarında yükselme olduğu, 2011 yılında tüm dünya genelinde enflasyon oranlarının yükseldiği,

Grafik 3. Enflasyon Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Eurostat verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2012 yılından itibaren ise genel anlamda enflasyon oranlarında bir düşüş olduğu görülmektedir. Tüm dönem itibari ile kıyaslama yapıldığında, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek enflasyon oranlarına meydana gelmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelere nazaran daha yüksek seviyelerde enflasyon oranlarına sahip olduğu da gözlemlenmektedir.

İşsizlik Oranları Üzerine Etkisi

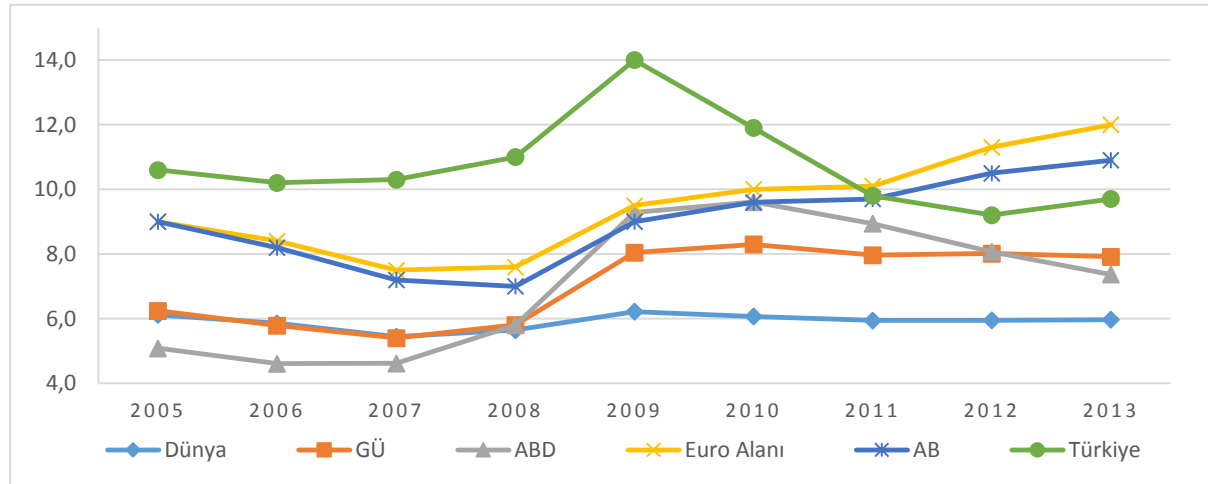
Ekonomik krizler sonucu, ekonomide ortaya çıkan daralma nedeniyle olumsuz etkilenen alanlardan biri de şüphesiz istihdamdır. Çok yönlü etkileri olan işsizlik sorunu, yaşanan krizlerin etkisini iyice arttırdığından dolayı, kriz sonrası normal duruma dönüşü de geciktirmektedir (Yaprak, 2009, s. 41).

yüksek seviyelerde kalmış olup 2013 yılı itibari ile işsizlik oranları sırasıyla %10.9 ve %12 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, küresel finansal krizi ABD'nde başlamasına rağmen, kriz sonrası dönemde işsizlik açısından en çok etkilenen ekonomiler AB ve EA olmuştur.

Dış Ticaret Hacmi Üzerine Etkileri

Küresel finansal krizin bir diğer etkisi de dünya dış ticaret hacmi üzerinde olmuştur. Tablo 3'te kriz öncesi ve sonrası dönemlerde dış ticaret hacmindeki gelişmeler gösterilmiştir. Küresel finansal kriz öncesi dünya genelinde dış ticaret hacimlerinde artış olduğu gözlemlenmektedir. 2008 yılında 32 trilyon dolar seviyesine ulaşan dünya dış ticaret hacmi 2009 yılında % 22.7 oranında düşerek 25 trilyon dolar seviyesine

Grafik 4. İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK, IMF, Eurostat ve Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 4'te görüldüğü üzere kriz öncesi dönemde gelişmiş ülkelerde ve dünyada işsizlik oranları %6, ABD'de %5, Türkiye'de %10, EA ve AB'nde %7-8 arasındadır. Küresel finansal kriz sonucunda dünya genelinde işsizlik oranlarında artış olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde %8 oranına çıkan işsizlik oranları ABD'de %9, EA'nda %12, AB'nde %11 ve Türkiye'de %14 seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılında Türkiye'de tavan yapan işsizlik oranları 2012 yılında %9.2'ye düşmesine rağmen 2013 yılında %9.7 seviyesine yükselmiştir. ABD'nde ise 2010 yılında %9.6 oranı ile tavan yapan işsizlik oranları 2013 yılına dek sürekli düşüş gösterip aynı yıl %7.4 seviyesine gerilemiş olup krizden önceki seviyesine yaklaşmıştır. AB ve EA'nda ise işsizlik oranları kriz sonrasında da

gerilemiştir. Aynı yıl gelişmiş ülkelerin dış ticaret hacmi %23, gelişmekte olan ülkelerin %22, ABD'nin %25.3, AB'nin %23.3, EA'nın %24.1 ve Türkiye'nin %27.2 oranında azalmıştır.

Kriz sonrası toparlanma sürecine giren dünya ekonomisi 2012 yılında dış ticaret hacminde yaşanan %0.6 bir düşüş olmasına rağmen 2013 yılı itibariyle tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 37 trilyon dolara yükselmiştir. Kriz öncesi ve kriz sonrası dönem dış ticaret hacimleri açısından kıyaslandığında, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacimlerinin gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek oranda büyümesinden dolayı, gelişmiş ülkeler ile aralarındaki farkı azalttıklarını diğer bir ifadeyle dış ticarete daha fazla pay almaya

başladıklarını söyleyebiliriz. Bir diğer nokta ise, 2011 yılı itibari ile tüm ekonomilerin dış ticaret hacimleri kriz öncesindeki seviyelerine ulaşmışlardır.

Tablo 3. Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dünya	21116	24349	28043	32472	25105	30470	36707	36472	37137
GÜ	14733	16661	18791	20940	16128	19062	22197	21773	21913
GOÜ	6832	7688	9252	11533	8977	11408	14510	14698	15224
ABD	1841	2041	2162	2356	1759	2182	2538	2593	2582
Euro Alanı (EA)	3065	3501	4119	4692	3561	4099	4872	4710	4819
Avrupa Birliği (AB)	8307	9477	11022	12290	9423	10605	12427	11775	12081
Türkiye	190	225	277	334	243	299	376	389	403

Kaynak: KB, 2015: 39, verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 4'te ise küresel finansal krizin ülkelerin dış ticaretler hadleri üzerine etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi adına ekonomilere ait ithalat ve ihracat miktarları ile ihracatın ithalatı karşılama oranlarına yer verilmiştir. Tablo 4'ten de izlenebileceği gibi ihracat ve ithalat miktarları 2008 yılı öncesinde tüm ülke ve birliklerde artış göstermiştir. Küresel krizin dış ticaret üzerindeki etkilerinin ilk hissedildiği yıl olan 2009 yılında dünya ihracatı %22.3 oranında azalarak 12.5 trilyon dolara gerilemiş iken, dünya ithalatı %23.1 oranında azalarak 12.6 trilyon dolara gerilemiştir. Aynı yıl, gelişmiş ülkelerin ihracatı %21.7, gelişmekte olan ülkelerin ise %23.3, ABD'nin %18, EA'nın %22.3, AB'nin %22.5 ve Türkiye'nin %22.6 azalmıştır. İthalat miktarları ise gelişmiş ülkelerde %24.2, gelişmekte olan ülkelere %20.9, ABD'nde %26, EA'nda %25.8, AB'nde %24.1 ve Türkiye'de %30.2 oranında azalmıştır.

Tablo4. Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Mal İhracatı (Milyar \$)	Dünya	10398	12028	13866	16085	12505	15168	18443	18155	18540
	GÜ	7026	7926	9006	9998	7833	9250	10722	10503	10647
	GOÜ	3371	4102	4860	6087	4671	5918	7721	7652	7893
	ABD	901	1026	1148	1287	1056	1278	1480	1546	1579
	Euro Alanı	1536	1737	2064	2306	1791	2041	2423	2408	2514
	AB	4082	4606	5367	5955	4614	5183	6093	5813	6076
	Türkiye	73.5	85.5	107.3	132.0	102.1	113.9	134.9	152.5	151.8
Mal İthalatı (Milyar \$)	Dünya	10718	12321	14177	16387	12601	15302	18265	18317	18597
	GÜ	7707	8375	9785	10941	8295	9812	11475	11270	11267
	GOÜ	3011	3586	4392	5446	4306	5490	6790	7047	7330
	ABD	1735	1918	2020	2169	1605	1969	2266	2337	2329
	Euro Alanı	1530	1765	2054	2386	1770	2058	2449	2302	2305
	AB	4225	4871	5656	6336	4809	5421	6334	5962	6005
	Türkiye	116.8	139.6	170.1	202.0	140.9	185.5	240.8	236.6	251.7
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dünya	97.0	97.6	97.8	98.2	99.2	99.1	101.0	99.1	99.7
	GÜ	91.2	94.6	92.0	91.4	94.4	94.3	93.4	93.2	94.5
	GOÜ	112.0	114.4	110.7	111.8	108.5	107.8	113.7	108.6	107.7
	ABD	51.9	53.5	56.8	59.3	65.8	64.9	65.3	66.2	67.8
	Euro Alanı	100.4	98.4	100.5	96.7	101.2	99.2	98.9	104.6	109.1
	AB	96.6	94.6	94.9	94.0	95.9	95.6	96.2	97.5	101.2
	Türkiye	62.9	61.3	63.1	65.4	72.5	61.4	56.0	64.5	60.3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (KB), 2015: 43-48, verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kriz sonrası dönemde ülke ve birliklerin çoğunun ihracat ve ithalat miktarlarında 2012 yılında yaşanmış olan düşüş haricinde kriz öncesinde olduğu gibi sürekli artış gözlemlenmiş olup, ithalat ve ihracat miktarlarının kriz öncesi dönemin üstünde gerçekleştiği görülmektedir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı da krizden etkilenen bir diğer dış ticaret göstergesidir. Kriz öncesi dönemde bu oran dünyada, gelişmiş ülkelerde, EA'nda ve AB'nde %90-110 arasında iken, ABD'nde ve Türkiye'de %50-65 arasında seyretmiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranlarının, gelişmekte olan ülkeler hariç diğer ülkelerde 2008 yılına göre daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranları düşük seviyelerde seyrettiği ülkeler olan ABD ve

Türkiye’de bu oranın krizden daha çok etkilemiş olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, ithalatın ihracattan daha hızlı oranda geriliyor olması, ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesine neden olduğu görülmektedir. Kriz sonrası dönemde bu oran, Türkiye’de kriz öncesi seviyesine gerilemiş bulunmakta iken, gelişmekte olan ülkelerde kriz öncesi seviyesinin altında, diğer ülke ve birliklerde ise kriz öncesi seviyesinin üstünde gerçekleşmiştir.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkileri

2008 küresel finansal krizi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da etkilemiştir. Kriz yaygınlaştıkça ve finansman olanakları zorlaştıkça doğrudan yabancı yatırımlar olumsuz etkilenmeye başlamış, çoğu beklenen satın almalar beklemeye alınmış, yeni veya genişletme yatırımları iptal edilmiş veya ertelenmiştir (Karabıyık ve Anbar, 2010, s. 50).

Tablo 5’te görüldüğü üzere, dünyada gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışları 2008 yılı öncesinde artmıştır. 2007 yılında, 2 trilyon dolar ile gözlemlenen dönemler içinde en yüksek seviyeye ulaşan doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2008 yılında, %9.15 düşerek 1.82 trilyon dolara gerilemiştir. 2009 yılında da söz konusu düşüş %32.82 oranında gerçekleşmiş olup doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1.22 trilyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, doğrudan yabancı sermaye çıkışları da 2007 yılında 2.27 trilyon dolar seviyesinde gerçekleştikten sonra, 2008 yılında %11.8 ve 2009 yılında %41.4 oranında azalmıştır.

Küresel ekonomik krizin doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışları üzerindeki etkisi, daha önceki göstergelerde olduğu gibi ekonomiler arasında değişmektedir. Diğer bir ifadeyle, gelişmiş ülkeler, finansal krizden doğrudan etkilenirken, gelişmekte olan ülkeler, çoğu durumda dolaylı olarak etkilenmişlerdir. Dolayısıyla, doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışları açısından gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla etkilenmişlerdir (Karabıyık ve Anbar, 2010, s. 52).

Doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışlarının verildiği Tablo 5’te görüldüğü üzere gelişmiş ülkelere

doğrudan yabancı sermaye girişleri 2007 yılında 1.3 trilyon dolar ile rekor seviyeye ulaştıktan sonra, 2008 yılında %22 ve 2009 yılında %40 oranında düşerek 619 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. Kriz sonrasındaki dönemde gelişmiş ülkelerin doğrudan yabancı sermaye girişlerinde bazı yıllarda artışlar gözlemlenmesine rağmen 2013 yılında 566 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiş olup 2007 yılındaki rekor seviyesinin çok uzağında kalmıştır. Gelişmiş ülkelere doğrudan yabancı sermaye çıkışları da 2007 yılında yaklaşık olarak 1.9 trilyon dolar ile rekor seviyeye ulaştıktan sonra 2008 yılında %15.4 ve 2009 yılında %47.1 oranında düşerek 846 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 5. Doğrudan Yabancı Sermaye Giriş ve Çıkışları (Milyar \$)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişler*	Dünya	997	1482	2002	1819	1222	1422	1700	1330	1452
	GÜ	623	988	1323	1032	619	704	880	517	566
	GOÜ	341	433	591	669	533	648	725	729	778
	ABD	138	294	340	333	154	259	257	218	295
	Euro Alanı	439	431	638	435	337	499	414	173	249
	AB	769	740	1071	867	380	559	506	278	296
Türkiye	10.03	20.19	22.05	19.85	8.59	9.11	16.15	13.29	12.82	
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Çıkışlar**	Dünya	904	1425	2267	1999	1171	1468	1712	1347	1411
	GÜ	744	1151	1889	1599	846	989	1216	853	858
	GOÜ	141	243	327	338	277	421	423	440	454
	ABD	15	224	394	308	288	278	387	367	338
	Euro Alanı	473	555	861	743	303	414	423	152	188
	AB	604	688	1258	984	384	483	585	238	251
Türkiye	1.1	0.9	2.1	2.5	1.6	1.5	2.3	4.1	3.1	

*Girişler yabancıların adı geçen ülke içinde yatırım yapmasıdır.

**Çıkışlar yerlilerin adı geçen ülke dışında yatırım yapmasıdır
Kaynak: KB, 2015: 58-59 ve Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışlarında ise 2009 yılı hariç tüm dönemler itibarıyla artmıştır. Girişler 2009 yılında %25.5 oranında azalmalarına rağmen 2013 yılında 778 milyar dolara ulaşmış, çıkışlar ise 2009 yılında %18 oranında azalmalarına rağmen 2013 yılında 454 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmişlerdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tüm dönemler itibarıyla kıyaslandığında, kriz öncesi dönemde gelişmiş ülkelere daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı giriş yapmışken, kriz sonrası dönemde gelişmekte olan

ülkelere daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı giriş yapmıştır.

Küresel finansal krizi öncesi dönemde ülke ve birliklere giriş yapmış doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış ve azalışlar meydana gelmiştir. Küresel krizin doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından ilk hissedilmeye başlandığı yıl olan 2008 yılında ülkelere ve birliklere giren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında %2.2 ile %31.8 oranında düşüşler yaşanmıştır. 2009 yılında giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ABD’nde %53.8 oranında azalarak 154 milyar dolara, EA’nda %22.6 oranında azalarak 337 milyar dolara, AB’nde %56.1 oranında azalarak 380 milyar dolara ve Türkiye’de %56.8 oranında azalarak 8.6 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Söz konusu ekonomilerde kriz sonrası dönemde, giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2007 yılındaki seviyelerine bir daha ulaşamamışlardır.

Çıkış yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımları değerlendirildiğinde, kriz öncesi dönemde girişlerde olduğu gibi artış ve azalışların meydana geldiği görülmektedir. 2008 yılında ABD’nden, EA’ndan ve AB’nden çıkış yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında düşüşler gözlemlenmekte iken, Türkiye’den çıkış yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış gözlemlenmektedir. 2009 yılında ise tüm ülke ve birliklerden çıkış yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında düşüş yaşanmıştır. Kriz sonrası dönemde, tüm ekonomilerden çıkış yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artışlar gözlemlenmesine rağmen, Türkiye hariç diğer ekonomiler 2007 yılında ki seviyelerine ulaşamamışlardır.

Tartışma

2008 küresel finansal krizi, 2007 yılında dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD’nin gayrimenkul sektöründe başlamış olup, kısa bir sürede başta AB olmak üzere, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomileri de etkisi altına almıştır. Kriz finansal sektörde başlamış olmasına rağmen, etkileri sadece bu sektörde kalmayıp kısa sürede reel sektörü de olumsuz etkilemiştir.

Bu çalışmada, 2008 küresel finansal krizinin ABD, AB ve Türkiye başta olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte

olan ülke ekonomilerini nasıl etkilediği ilgili ülkelerin makroekonomik göstergeleri ışığında analiz edilmiştir. Makroekonomik göstergeler olarak: faaliyet gösteren banka sayıları, borsa endeksleri, büyüme oranları, enflasyon oranları, işsizlik oranları, dış ticaret göstergeleri ve sermaye akımları kullanılmıştır.

2008 küresel finansal krizin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri ilk olarak 2008 yılında hissedilmeye başlanmış olmakla beraber, en yoğun şekilde 2009 yılında hissedilmiştir. Kriz sonucu, ilgili ekonomilerde faaliyet gösteren banka sayılarında azalma, borsa endekslerinde düşüşler, büyüme oranlarında düşüşler, işsizlik oranlarında artışlar, enflasyon oranlarında azalmalar meydana gelmiştir. Ayrıca 2008 küresel finansal krizi, dünya ticaret hacminin ve doğrudan yabancı sermaye akımlarının da azalmasına neden olmuştur. Ancak, çalışmada adı geçen ekonomiler için krizden etkilenme dereceleri farklılık göstermiştir. Şöyle ki, ABD başta olmak üzere AB ve EA’nda faaliyet gösteren banka sayılarında azalmalar meydana gelirken, Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayılarında -2001 krizi sonucunda bankacılık sektöründe yapılan yapısal reformlar sayesinde- azalma meydana gelmemiştir. Krizin yoğun şekilde hissedildiği bir diğer finansal sektör olan borsalarda ise, gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmiş ülkeler daha az etkilenmiştir. Ancak, Türkiye ve Almanya borsaları küresel finansal krizden, para birimlerindeki değer kayıplarına da bağlı olarak ABD borsasına kıyasla daha fazla etkilenmişlerdir.

2008 küresel finansal krizi reel sektöre etkisi açısından değerlendirildiğinde ise, krizin en yoğun hissedildiği yılı olan 2009’da AB, EA ve Türkiye ekonomileri ABD’ne kıyasla daha fazla küçülmüşlerdir. Kriz sonucu tüm gelişmekte olan ülkeler ve ABD’ne ait enflasyon oranları başta olmak üzere tüm ekonomilerin resesyon sürecine girmesinden dolayı enflasyon oranlarında düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunlarından biri olan işsizlik oranları ise, ABD ve Türkiye’de daha fazla yükselmekle beraber, tüm ekonomiler için işsizlik oranları yükselmiştir. Ayrıca küresel finansal kriz, ithalat miktarlarının ihracat miktarlarına kıyasla daha fazla etkilemiş olup, tüm ekonomilerin dış ticaret hadlerinin yakın oranlarda azalmasına neden olmuştur. Son olarak

da EA ve gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye girişleri küresel finansal krizden diğer ekonomilere kıyasla daha az etkilenirken, ABD, gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye çıkışları diğer ekonomilere kıyasla daha az etkilenmiştir.

2010 yılı itibari ile tüm ekonomiler toparlanma sürecine girmiş bulunmaktadır. Ancak, ekonomilerin küresel finansal krizden etkilenme dereceleri farklı olduğu gibi toparlanma süreçleri de farklılık göstermiştir. Şöyle ki, kriz sonucu daha çok kayıplar veren Türkiye ve Almanya borsaları toparlanma sürecine girilmesi ile birlikte kayıplarını daha hızlı telafi etmişlerdir. Ayrıca 2010 yılı için, tüm ekonomilerin büyüme oranları tekrardan kriz öncesi seviyelerine dönmüştür. Ancak, 2012 ve 2013 yıllarında EA ve AB'ne ait büyüme oranları, 2008 küresel finansal krizinin tetiklediği Avrupa borç krizine bağlı olarak daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. 2008 küresel finansal krizinden işsizlik oranları açısından en çok etkilenen ülkelerden Türkiye ve ABD kriz sonrası dönemde işsizlik oranları ekonomik seyirlerine bağlı olarak azalırken, AB ve EA ekonomilerine ait işsizlik oranları ise sürekli artış göstermiştir. Son olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişleri sadece gelişmekte olan ülkelerde kriz öncesi seviyesine ulaşırken, doğrudan yabancı sermaye çıkışları gelişmekte olan ülkeler yanı sıra Türkiye'de de kriz öncesi seviyesine ulaşmıştır.

Küresel finansal krizi sonucunda doğrudan yabancı sermaye akımlarının yapısı da değişmiştir. Kriz öncesi dönemde doğrudan yabancı sermaye akımlarının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere giderken, krizin etkilerini azaltmak amacıyla gelişmiş ülkelerin uyguladıkları sıfır faiz oranı ve niceliksel genişleme gibi politikaların etkisi ile de, sermaye daha karlı olan gelişmekte olan ülkelere kaymıştır.

Kaynakça

Afşar, Muharrem (2011). Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6 (2), 143-171.

Alantar, Doğan (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. Maliye Finans Yazılar, (81).

http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

AMB (Avrupa Merkez Bankası) <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html> (Erişim Tarihi: 20.04.2015).

Bayır, Musa (2012). 2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu). (2011). Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2010 (Rapor No: 20).

Bicerano, Vedat (2010). Finansal Krizler: 1990-2009 Döneminde Seçilmiş Güney Amerika Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Bukan, Yılmaz (2013). Ekonomik Kriz Dönemlerinde Sendikalar: 2008 Küresel Krizi Sürecinde Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Erdönmez, Pelin A. (2006). Aktif Menkul Kıymetleştirme. Bankacılar Dergisi, (57), 75-84.

Eren, Erkan (2010). Derecelendirme Kuruluşları Tarafından Verilen Notlar Sebebiyle Üçüncü Kişilerin Uğrayabileceği Zararlardan Kaynaklanan Sorumluluğun Hukuki Niteliği. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 4 (2), 111-144.

Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat> (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation). <https://www.fdic.gov/> (Erişim Tarihi: 24.04.2015).

FED (Federal Reserve). <http://www.federalreserve.gov> (Erişim Tarihi: 28.04.2015).

IMF (Uluslararası Para Fonu). <http://www.imf.org/external/index.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

Kansu, Aydan (2011). Konut Balonundan Finansal Krize ABD Mortgage Krizi. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Karabıyık, Lale ve Anbar, Adem (2010). Küresel Ekonomik Krizin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlar Üzerinde Etkisi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (46), 44-57.

KB (Kalkınma Bakanlığı). (2015). Uluslararası Ekonomik Göstergeler.

Kutlu, Hüseyin A. ve Demirci, Savaş N. (2011). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (52), 121-136.

McCord, Roisin, Prescott, Edward S. and Sablik, Tim (2015). Explaining the Decline in the Number of Banks since the Great Recession. Federal Reserve Bank of Richmond Economic Brief. No. EB15-03.

Sertdemir, Sude (2012). 2008 Finansal Krizinin Avrupa Birliği ve Türkiye Üzerine Etkileri (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Susam, Nazan ve Bakkal, Ufuk (2008). Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?. Maliye Dergisi, (155), 72-88.

Şahin, Irmak Ö. (2012). Küresel Finansal Kriz ve Sermaye Hareketleri Analizi: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

TBB (Türkiye Bankalar Birliği). <https://www.tbb.org.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2015)

TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği). <http://www.tkbb.org.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2015).

Tokucu, Erkan (2010). Kriz ve Para Politikaları: Para Politikalarının Başarısızlığı Üzerine. Ekonomik Yaklaşım, 21 (76), 31-54.

Topaloğlu, Selman (2013). Küresel Finansal Kriz Ortamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu). <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

Vural, Umut (2013). Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara). <http://tcmb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Yaprak, Şenol (2009). Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansması. Ekonomi Bilimler Dergisi, 1 (2), 41-54.

WB (Dünya Bankası). <http://www.worldbank.org/> (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

Türkiye'de Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Mustafa Çan SAMIRKAŞ^a
Mersin Üniversitesi

Meryem SAMIRKAŞ^b
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, ekonominin genel dengesini oluşturan bütçe dengesi, yatırım tasarruf dengesi, cari işlemler dengesinin birbiri ile etkileşimi olarak adlandırılan üçüz açık olgusunu Türkiye açısından incelemeyi amaçlamaktadır. 1975-2014 yıllarını kapsayan bu çalışmada ekonomik dengenin bu üç temel probleminin birbirini etkileyip etkilemediğini, aralarındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla Vektör Otoregresif Modeller (VAR) kullanılmıştır. Uygun VAR modeli seçilmiş, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve gücü Etki Tepki Fonksiyonlarının tespiti, Varyans Ayrıştırma ve Granger Nedensellik testiyle sınımlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'de üçüz açık problemi tespit edilememiş olsa da cari açığın bütçe açığı ve tasarruf açığının önemli bir belirleyicisi olduğu bununla birlikte tasarruf açığından bütçe açığına doğru nedensel bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Üçüz Açık; Cari Açık; Bütçe Açığı; Tasarruf Açığı; VAR Analizi

İktisat politikalarının yöneldiği temel değişkenlerden olan bütçe açığı ve cari işlemler açığı, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan pek çok ülke açısından kronik sorun niteliği taşımaktadır (İyidoğan ve Erkam, 2013:39). Özellikle 1980'li yılların başından itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının önemli büyüklüklere ulaşması ve cari işlemler dengesinde meydana gelen yüksek açıkların bu durumu takip etmesi sonucunda, bütçe açıkları ile cari açıklar arasında bir ilişki olduğunu ileri süren ikiz açıklar hipotezi ortaya çıkmıştır. İkiz açıklar ilişkisine dair tartışmalar Amerika'yı temel almakla birlikte, yaşanan ekonomik krizlere bağlı diğer ülkelerde de kendini göstermiştir (Tang, 2014:2).

Bütçe açıkları ve cari işlemler açığından oluşan ikiz açık hipotezi tartışılırken, özel tasarruf-yatırım dengesi dikkate alınmamıştır. Oysaki makro ekonominin genel dengesi "bütçe dengesi" ile "tasarruf-yatırım dengesi"nin birlikte "cari işlemler dengesine" eşit

olmasıyla sağlanmaktadır. Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak söz konusu genel dengenin iki değişkeni; bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi dikkate alınırken, tasarruf-yatırım dengesinin cari işlemler dengesinin oluşumu üzerindeki etkisi ihmal edilmiştir.

Son yıllarda ekonomistler tarafından üzerinde sıkça durulan konulardan bir tanesi de cari açıkların ve bütçe açıklarının temel kaynağının yetersiz yurtiçi tasarruflardan kaynaklandığı olmuştur. İkiz açıkların ortaya çıkışını tasarruf açıklarına bağlayan bu görüş, bahsi geçen üç açığın birbirleriyle ilintili olduğunu ve bunlardan herhangi birisinde meydana gelen bir değişimin diğerlerini de etkileyeceğini vurgulamıştır. Literatürde "üçüz açık hipotezi" olarak adlandırılan bu olgunun ortaya çıkışının nedeni, son yıllarda birçok gelişmiş ülkenin bütçe açıklarının azalmasına karşın cari açıkların artma eğilimi içinde olmasıdır (Akıncı ve Yılmaz, 1997:4).

^a Sorumlu Yazar: Mustafa Çan SAMIRKAŞ, Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Erdemli MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, mcsamirkas@gmail.com

^b Meryem SAMIRKAŞ, Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, msamirkas@gmail.com

Çalışmanın amacı 1975-2014 dönemlerini kapsayan veriler yardımıyla Türkiye ekonomisinde üçüz açık olgusunu incelemektir. Bu bağlamda çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmada giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde teorik açıdan üçüz açık hipotezi ele alınacaktır. Üçüncü olarak ise bu konuda yer alan çalışmalara yer verilerek literatür özeti yapılacaktır. Daha sonra ise Türkiye'de bahsi geçen dönemler itibarıyla derlenen veriler yorumlanacak ve uygulanacak VAR analizi ve Granger Nedensellik Testi ile iç ve dış denge arasındaki ilişki analiz edilecektir. Son bölümde ise, çalışmanın sonuçları özetlenmiş ve değerlendirilmeler yapılmıştır.

Üçüz Açık Hipotezinin Teorik Olarak Açıklanması

Bütçe gelirleri ile giderleri arasında negatif farkı yansıtan bütçe açığının, ihracat ve ithalat değerleri arasında ki farkı yansıtan dış ticaret açığının ve yurt içinde ki tasarruf yatırım farkını yansıtan tasarruf yatırım açığının bir ekonomide aynı dönemde ortaya çıkması üçüz açık olarak adlandırılmaktadır (Şentürk ve Ekşi, 2010:339). Üçüz açık olgusunun kullanılabilmesi için bu dengelerin açık vermesi yeterli olmamakta aynı zamanda birbirlerini etkilemeleri gerekmektedir.

Tasarruf açığı, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkinin teorik temeli, milli gelir özdeşliği ile elde edilebilir (Akıncı ve Yılmaz, 1997:4; Yıldırım vd., 2010: 101)

$$Y = C + I + G + (X - M) = C + S + T \quad (1)$$

(1) numaralı özdeşlikte Y, milli geliri; C, tüketim harcamalarını; I, yatırım harcamalarını; G, kamu harcamalarını; X, mal ve hizmet ihracatını; M, mal ve hizmet ithalatını; S, tasarrufları ve T ise vergileri ifade etmektedir. Bu özdeşlikte, milli gelir akımına ilaveler ile milli gelir akımından sızıntılar birbirine eşit olacaktır. Dolayısıyla (1) numaralı eşitlik şu şekilde de gösterilebilir:

$$I + G + X = S + T + M \quad (2)$$

Elde edilen (2) numaralı özdeşlik yardımıyla tasarruf açığı, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi belirlemek mümkündür:

$$(T - G) + (S - I) = (X - M) \quad (3)$$

(3) numaralı özdeşlik, özel kesimin tasarruf ve yatırım dengesi ile kamu kesimi gelir ve gider dengesi toplamının cari dengeye eşit olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yurtiçi yatırımlara kıyasla yurtiçi tasarrufların yetersiz kalmasına bağlı olarak ortaya çıkacak olan tasarruf açığı, ikiz açık problemine eşlik ederek üçüz açıkları oluşturmaktadır.

(3) numaralı denklemin sol tarafındaki iki denge toplamı $(T - G) + (S - I)$, bir ülkenin iç ekonomik dengesini, sağ taraftaki denge ise $(X - M)$, dış ekonomik dengesini gösterir. Yani bir ülkenin iç ekonomik dengesi ile dış ekonomik dengesi birbirine eşit olmak zorundadır. $(X - M)$ dengesini de sol tarafa geçirirsek denklem şu şekilde olur (Eğilmez, 2012:271):

$$(T - G) + (S - I) - (X - M) = 0 \quad (4)$$

Bir ekonomideki iç ve dış ekonomik dengeler toplandığında sifıra eşitlendiği görülmektedir. Eğer $S < I$ ise, özel kesim tasarruf açığı veriyor ve yatırımlarını borçlanarak karşılıyor demektir. $T < G$ ise, kamu kesimi gelir açığı ile karşı karşıya ve açığını borçlanarak finanse ediyor demektir. Son olarak $X < M$ ise, ekonomi cari açık veriyor ve finansmanını yurtdışından portföy yatırımları veya yabancı sermaye yatırımlarını çekerek yada borçlanarak karşılıyor demektir. Eğer iç ekonomik dengelerin ikisi de açık veriyor ve cari denge de bunlar kadar açık veriyorsa o zaman üçüz açık söz konusu demektir (Eğilmez, 2012: 271-272).

Literatür

Literatürde bütçe açığı ve cari açık arasında ilişki olduğunu savunan ikiz açık hipotezi birçok çalışmaya konu olmuş ve bunların bazıları İslam (1998), Piersanti (2000), Akbostancı ve Tunç (2002), Salvatore (2006), Baharumshah ve Lau (2007), Mukhtar vd. (2007), Kalou ve Paleologou (2012) Şen vd. (2012), Keynesyen yaklaşımı destekleyen sonuçlar verirken, bazı çalışmalar ise, Winner (1993), Kuştepelı (2001), Kaufmann vd. (2002), Afonso ve Rault (2009), Daly ve Siddiki (2009), ikiz açıklar hipotezine karşıt bir durumu ifade eden Ricardocu Denklik Kuramını desteklemiştir. Kısaca bu yaklaşımları açıklamak gerekirse; Keynes' göre, kamu harcamalarının artması veya vergilerin azalmasıyla meydana gelen bütçe açıkları, toplam talebi

arttıracak böylece üretime ve tüketime pozitif bir etkide bulunacaktır. Hane halkının gelir artışı, artan toplam talebin bir kısmının ithalata yönelmesi sebebiyle dış ticaret açığının ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu şekilde hareket eden ve beslenen açıklar ikiz açıklar olarak adlandırılmaktadır (Akboşancı ve Tunç, 2002:3). Başka bir ifade ile, genişletici maliye politikası sonucunda bütçe açıklarının ve dış ticaret açığının artması ikiz açığı ortaya çıkarmaktadır.

Keynesyen görüşün aksine Ricardocu yaklaşım, bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasında bir ilişkinin varlığını reddeder. Ricardocu denklik hipotezi, carî dönemde vergi kesintisi nedeniyle ortaya çıkan bütçe açığının borçlanmayla finanse edilmesi durumunda, gelecekteki vergi yükünün artacağını fark eden ileri görüşlü bireylerin, harcanabilir gelirlerindeki artış sonucu özel harcamaları yerine özel tasarruflarını artıracığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla ikiz açıklar hipotezinin aksine; kamu tasarrufundaki azalış, tamamen özel tasarruftaki artışla dengelenmekte, ve böylece ulusal tasarruflar, carî açık ve diğer makro değişkenler bütçe açığındaki artıştan etkilenmemektedir (İyidoğan ve Erkam, 2013: 41).

Literatürde yukarıda da ifade edildiği gibi ikiz açık hipotezi ile ilgili birçok çalışmaya yapılmış iken, özel tasarruf açığını da içeren üçüz açık hipotezi ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda kısaca özetlenmektedir.

Dooley vd. (1987), 1960-1984 verilerini kullanarak En Küçük Kareler (EKK) ile tasarruf-yatırım dengesizliğini ve olası sonuçlarını incelemiştir. Tasarruf açıkları sonucunda ortaya cari açığın çıktığını ve bunun içinde tasarrufların arttırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Tasarruf açıkları sebebiyle oluşacak cari açığın azaltılması için, gelişmekte olan ülkelerin bu açığı kredi ve bağışlarla finanse etmesi gerektiğini savunmuşlardır. Eisner (1994), 1972 – 1991 döneminde Amerikan ekonomisini baz alarak yapmış olduğu çalışmada üçüz açık olgusunun ele alınma döneminde Amerikan ekonomisi için geçerli olduğunu belirtmiştir. Döviz kurlarında meydana gelen düşüş ve dış ticaret açıklarının nedenini artan kamu harcamaları dolayısıyla ortaya çıkan bütçe açıklarıdır. Kamu harcamalarında meydana gelecek bir azalma

sonucunda kamusal tasarrufların artacağını ve böylece bütçe açıklarının daralacağını belirtmiştir.

Domenech vd. (1997), 18 OECD ülkesini ele alarak VAR analizi yöntemiyle çalışma yapmıştır. Analizde uygulanan kalıcı tasarruf şoklarının bütçe dengesi üzerinde kalıcı bir etki yaratmadığı sonucuna varılmıştır. Geleneksel görüşün aksine Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi'nin geçerli olduğu belirtilmiş ve bu bağlamda üçüz açığın ilgili ülkelerde geçerli olmadığı ifade edilmiştir. Amerikan ekonomisi için Pradhan ve Upadhyaya (2001) tarafından yapılan çalışmada, 1967-1996 dönemi ele alınmış ve bu dönemde bütçe açıklarının ulusal tasarrufları azalttığı sonucuna varılarak üçüz açık hipotezinin geçerliliği test edilmiştir.

Kuijs (2006), Çin ekonomisi ele alarak yaptığı çalışma farklı bir boyutta incelenmiştir. 1980 – 2005 dönemi için tasarruf-yatırım dengesinde meydana gelen değişimlerin ekonomi üzerindeki etkilerini zaman serisi analizleri kapsamında inceleyen çalışmada artan tasarruf oranlarının bütçe ve buna bağlı olarak cari işlem bilançosu fazlalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, Çin ekonomisi için yapılan çalışmada, üçüz açıklar hipotezinin tam tersi olarak "üçüz fazla" ortaya çıkmıştır. Son olarak Tang (2014) çalışmasında 1960(Q1)-2013(Q1) dönemini ele alarak Amerikan ekonomisinde üçüz açık hipotezini test etmiştir. Buna göre; uzun dönemde bütçe açığı, ticaret açığı ve finans açıklarının var oluşu ve bunların birlikte hareket ettiğini ifade ederek Amerikan ekonomisi için üçüz açık hipotezinin geçerli olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'de ise üçüz açık hipotezi ilgili çalışmalar incelendiğinde; üçüz açık hipotezinin geçerliliğini sınır testi ile Türkiye için sınayan, Akıncı ve Yılmaz (1997) 1975-2000 yılı verilerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda tasarruf açıkları ile bütçe açıklarının cari açıklar üzerinde kısa ve uzun dönemde pozitif etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Diğer bir ifade ile çalışmada Türkiye için üçüz açık hipotezinin geçerliliği ispatlanmaktadır.

Sürekcı (2011), 1987:1– 2007:3 dönemine ait çeyrek yıllık verilerle VAR analizi kapsamında üçüz açık hipotezinin geçerliliğini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın bulguları, kamu açıkları ile cari açıklar arasında bir

nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymuş, ancak tasarruf-yatırım oranı ile cari açık arasında böyle bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışma sonuçlarına göre ele alınan dönemde Türkiye'de ikiz açık geçerli iken üçüz açık hipotezinin geçerli değildir.

Tülümce (2013), çalışmasında, Türkiye'de 1984-2010 dönem aralığında üçüz açığın varlığını VAR yöntemi ile test etmiştir. Çalışmanın bulguları, cari açıkla tasarruf yatırım açıkları arasında ilişkinin olduğunu ancak üçüz açık hipotezinin Türkiye için geçerli olmadığını göstermektedir. İnce (2013), 1975-2010 dönemi ele alan çalışmasında üçüz açık kavramını oluşturan değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket etmediği yani üçüz açık hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşırken yapılan nedensellik testi sonuçlarında, dış ticaret açığından, tasarruf yatırım açığına; dış ticaret açığından bütçe açığına ve tasarruf yatırım açığından bütçe açığına doğru nedensellik tespit edilmiştir.

Son olarak, Güder (2013), çalışmasında, üçüz açığın varlığı ve üçüz açığı oluşturan bileşenlerin (bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesi) ekonomik büyüme üzerine etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. 1980-2012 dönemi verileri ile gerçekleştirilen zaman serisi analizinde elde edilen sonuçlara göre; bütçe açığının hem kısa hem de uzun dönemde özel tasarruf açığını etkilediği ve özel tasarruf açığının özellikle kısa dönemde cari açık üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre ele alınan dönemde Türkiye'de üçüz açık sorunu mevcuttur. Aynı dönem için üçüz açık bileşenlerinden bütçe açığının kısa dönemde büyümeyi olumlu, uzun dönemde ise olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Özel tasarruf-yatırım açığının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği, cari açığın ise ekonomik büyüme ile pozitif yönde hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Veri Seti Ve Ampirik Analiz

Bu çalışmada üçüz açık hipotezinin öğelerini oluşturan cari açık, bütçe açığı ve tasarruf açığı analiz edilmiştir. Veriler literatürde yaygın kullanıma uygun olarak GSYİH'ya oran olarak kullanılmıştır. 1975-2014 dönemi yıllık veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Veriler Kalkınma Bakanlığı, TÜİK ve TCMB'nin resmi internet sitelerinden elde edilerek derlenmiştir. Çalışmada üçüz

açık hipotezi VAR (Vektör Otoregresif) modeliyle sınanmıştır.

VAR modelleri, yapısal modele herhangi bir kısıtlama getirmeksizin dinamik ilişkileri verilebildiği için zaman serileri açısından sıklıkla tercih edilmektedir. Model, herhangi bir iktisat teorisinden yola çıkarak, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için, bu yönüyle eş anlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını da mümkün kılmaktadır (Mucuk, Alptekin, 2008:162). Ekonometrik metodolojide öncelikle yanlış sonuçlara ya da sahte regresyona yol açmayan en uygun ekonometrik tekniği belirlemek amacıyla kullanılan zaman serilerinin durağan veya durağan olmama özelliğinin incelenmesi gerekmektedir (Şahbaz, 2007:57). VAR modelleri de durağan seriler için kullanılan modellerdir. Bu bağlamda öncelikle ele alınan serilerin durağan olup olmadığı test edilmiştir.

Bir zaman serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman boyunca sabit kalıyorsa durağan bir seri olarak nitelendirilmektedir. Durağan olmayan zaman

serileriyle yapılan analizlerde sahte regresyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Literatürde serilerin durağanlığının sınanmasında ADF (Geliştirilmiş Dickey ve Fuller) ve PP (Philips ve Peron) birimkök testlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Çalışmaya konu olan Cari Açık, Bütçe Açığı ve Tasarruf Açığı serileri hem ADF hem de PP birimkök testleri ile sınanmış ve test çıktıları Tablo 1 ve Tablo 2'te sunulmuştur.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye/ Birinci Fark	Augmented Dickey-Fuller (ADF) test istatistiği				Sonuç
		Sabit	Olasılık	Trend ve Sabit	Olasılık	
Cari Açık (CA)	Düzye	-3.011841	0.0425**	-3.484994	0.0551***	I(0)
	-	-	-	-	-	-
Bütçe Açığı (BA)	Düzye	-2.099688	0.2459	-1.917557	0.6264	I(1)
	Birinci Fark	-6.124411	0.0000*	-6.136805	0.0001*	I(0)
Tasarruf Açığı (TA)	Düzye	-2.320980	0.1707	-2.615663	0.2759	I(1)
	Birinci Fark	-8.070484	0.0000*	-7.956953	0.0000*	I(0)

Not: Shwarz Bilgi Ölçütü (SIC)'ne göre maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır ve *%1, ** %5, ***%10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

ADF Birim kök test sonuçlarına göre cari açık serisi düzeyde durağanken, bütçe açığı ve tasarruf açığının birinci farklarının durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye/ Birinci Fark	Philips-Peron(PP) test istatistiği				Sonuç
		Sabit	Olasılık	Trend ve Sabit	Olasılık	
Cari Açık (CA)	Düzye	-3.066337	0.0376**	-3.490933	0.0544***	I(0)
	-	-	-	-	-	-
Bütçe Açığı (BA)	Düzye	-2.236719	0.1972	-2.075305	0.5429	I(1)
	Birinci Fark	-6.124411	0.0000*	-6.136805	0.0001*	I(0)
Tasarruf Açığı (TA)	Düzye	-2.355863	0.1605	-2.602373	0.2815	I(1)
	Birinci Fark	-8.128112	0.0000*	-8.014677	0.0000*	I(0)

Not: Shwarz Bilgi Ölçütü (SIC)'ne göre maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır ve *%1, ** %5, ***%10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

PP birim kök testinin sonuçları da ADF birim kök testinin sonuçlarına paralel çıkmış olup, PP birim kök test testine göre de cari açık serisi düzeyde durağanken, Bütçe Açığı ve Tasarruf Açığının birinci farklarının durağan olduğu tespit edilmiştir.

VAR modelleri serilerin durağan olduğunu varsaymaktadır. Bu nedenle durağan olmayan seriler farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. VAR modellerinin diğer önemli bir özelliği ise modelin kullanılacak değişkenlerin gecikme uzunluklarına duyarlı olmasıdır. VAR modellerinde uygun gecikme uzunluğunu belirlemek için LR (Log Likelihood), Son Öngörü Hatası (Final Prediction Error (FPE)), Akaike Bilgi Ölçütü (Akaike Information Criteria (AIC)), Schwarz Bilgi Ölçütü (Schwarz Information Criteria (SIC)) ve Hannan-Quinn Bilgi Ölçütü (Hannan-Quinn Information Criteria (HQ)) ölçütleri kullanılmaktadır (Şahbaz, 2007:48). Model veri sayısı dikkate alınarak 5. gecikmeye göre sınırlanmış olup, uygun gecikme uzunluğunu tespit etmek için kullanılan VAR modeli çıktıları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-71.17447	NA	0.015758	4.363204	4.497883	4.409134
1	-53.04524	31.99276*	0.009241*	3.826191*	4.364906*	4.009908*
2	-45.87985	11.38034	0.010445	3.934109	4.876861	4.255614
3	-38.77896	10.02478	0.012105	4.045821	5.392610	4.505114
4	-30.30283	10.47051	0.013377	4.076637	5.827462	4.673719
5	-26.67213	3.844269	0.020656	4.392478	6.547340	5.127348

Tablo 3'te LR, FPE, AIC, SC ve HQ bilgi kriterleri uygun gecikme uzunluğunu 1 olarak göstermiştir. Bu nedenle uygulanacak VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu 1 olarak kabul edilmiştir.

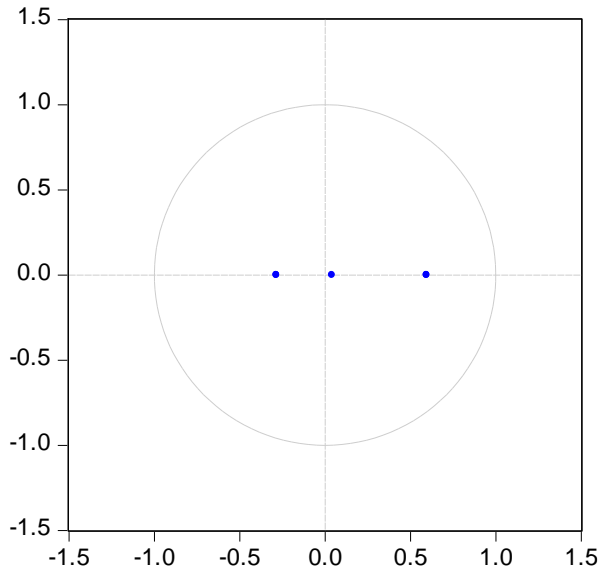
Modelin tahmin edilmesinin ardından bu gecikme uzunluğunun hata terimlerinin bilinen varsayımlarını sağlaması ve tahmin edilen modelin durağan bir yapı gösterip göstermediğinin test edilmesi gerekmektedir (Tan,2010:461). Modelin durağan bir yapı gösterip göstermediği AR Karakteristik polinomunu incelenerek tespit edilmeye çalışılmış, VAR modelinin yapısal anlamda bir otokorelasyon ve değişen varyans yoktur

Tablo 4. VAR Modeli Denklem Sonuçları

	Denklem 1 Cari Açık	Denklem 2 Bütçe Açığı	Denklem 3 Tasarruf Açığı
Cari Açık(-1)	0.599101 (0.15440) [3.88010]	7.077973 (12.6237) [0.56069]	-15.93207 (17.8323) [-0.89344]
Bütçe Açığı(-1)	-0.001009 (0.00207) [-0.48644]	-0.005233 (0.16961) [-0.03085]	-0.019446 (0.23959) [-0.08116]
Tasarruf Açığı(-1)	-0.000828 (0.00150) [-0.55114]	-0.223491 (0.12282) [-1.81968]	-0.240071 (0.17349) [-1.38375]
C	-0.011104 (0.00545) [-2.03629]	0.120015 (0.44582) [0.26920]	-0.667312 (0.62977) [-1.05962]
R-Kare	0.349060	0.089222	0.106956
Düzeltilmiş R-Kare	0.291624	0.008860	0.028158
Atık Kareler Toplamı	0.018516	123.7696	246.9745
Regresyonun Standart Hatası	0.023337	1.907952	2.695173
F-İstatistiği	6.077393	1.110244	1.357340
Log-olabilirlik	90.98746	-76.35554	-89.48194
Akaike Bilgi Kriteri	-4.578287	4.229239	4.920102
Schwarz Kriteri	-4.405910	4.401616	5.092480
Bağımlı Değişken Ort.	-0.026497	-0.012773	-0.196922
Bağımlı Değişken St. Sp.	0.027727	1.916461	2.733938

varsayımlarını sağlayıp sağlamadığı ise Otokorelasyon LM ve White Değişen Varyans testleriyle sınanmıştır.

Şekil 1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Modelde herhangi bir AR Karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çemberin dışında yer almaması kurulan VAR modelinin birim kök içermediğini yani modelin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. LM Otokorelasyon Testi

Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık
1	9.255134	0.4141
2	10.60081	0.3041
3	12.24843	0.1997

Tahmin edilen VAR modelindeki hata terimlerinin birbirleri ile ilişkili olup olmadıklarını belirlemek amacıyla yapılan LM otokorelasyon testi sonucuna göre

serilerin hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur şeklinde kurulan hipotezi reddedilememiştir.

Tablo 6. Değişen Varyans Testi

Tablo 5. Değişen Varyans Testi

Ki-Kare	Olasılık
49.58569	0.6452

Değişen Varyans Testinin hipotezi sabit varyansın olduğu (değişen varyans yoktur), alternatif hipotez ise varyansın sabit olmadığı (değişen varyans vardır) şeklinde kurulmaktadır. Test sonuçlarına göre hipotezi reddedilememiştir. Yani modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Yapılan sınamalar neticesinde otokorelasyonun, değişen varyansın olmadığı, durağan olan bir gecikmeli VAR modeli uygun model olarak kabul edilmiştir.

Bir makroekonomik büyüklük üzerinde, herhangi bir değişkenin etkili olup olmadığı, öncelikle nedensellik testleri ile ölçülür. Ardından, etkili değişkenin, politika aracı olarak kullanılabilirliği, etki-tepki fonksiyonlarıyla, etki derecesi ise varyans ayrıştırılmalarıyla belirlenmektedir. Bu nedenle kısa dönemde üçüz açık probleminin tespiti amacıyla önce Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır.

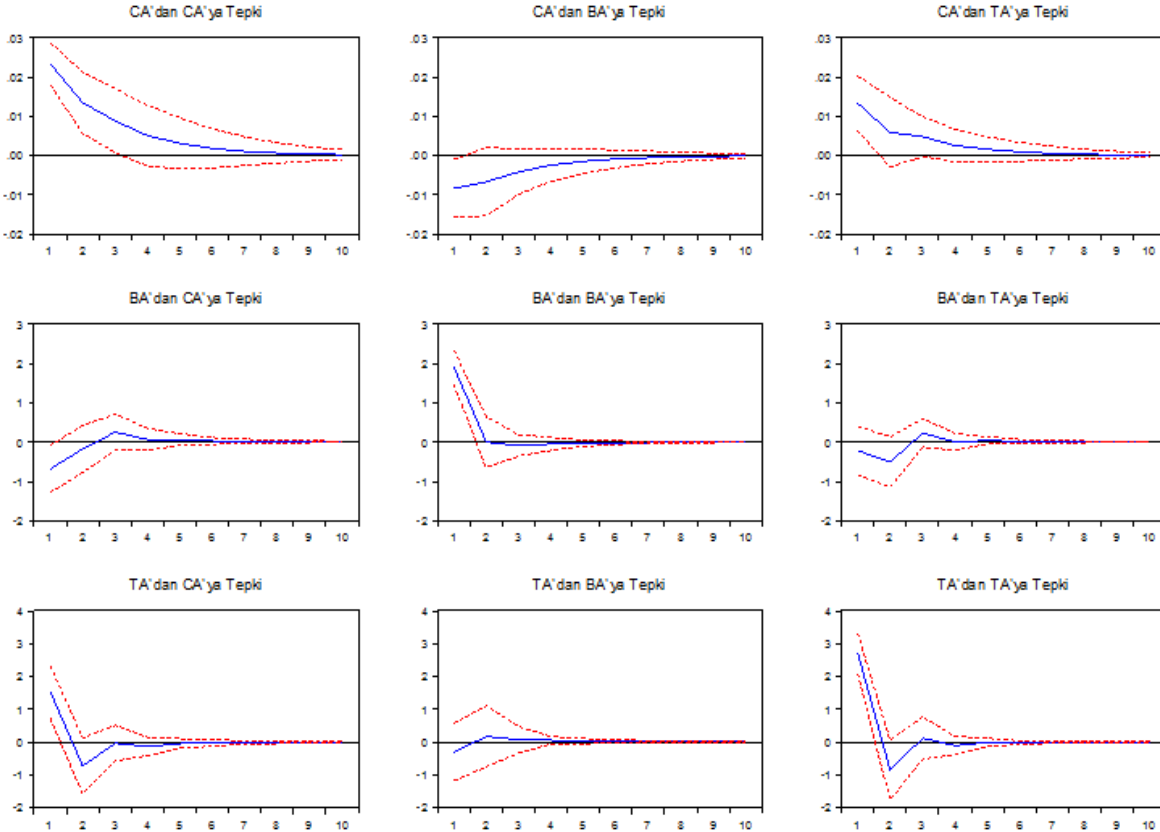
Tablo 6. Granger Nedensellik Analizi

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	Açıklayıcı Değişken		
	CARİ AÇIK (CA)	BÜTÇE AÇIĞI (BA)	TASARRUF AÇIĞI (TA)
CARİ AÇIK (CA)	-	0.236627 [0.6267]	0.303756 [0.5815]
BÜTÇE AÇIĞI (BA)	0.314371 [0.5750]	-	3.311250 [0.0688]***
TASARRUF AÇIĞI (TA)	0.798237 [0.3716]	0.006587 [0.9353]	-

*** %10 anlam düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tablo sonuçlarına göre %10 anlamlılık düzeyinde sadece tasarruf açığı, bütçe açığının Granger nedenidir. Bunun dışında % 1 ve %5 anlam düzeylerinde söz konusu değişkenler arasında tutarlı kısa dönemli bir Granger nedenselliğinin varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Etki-Tepki fonksiyonları Şekil 2'deki grafikler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 2. Etki – Tepki Fonksiyonları

Etki tepki fonksiyonlarına göre bütçe açığı ve tasarruf açığında meydana gelen bir standart sapmalı şok cari açığa etkisini uzun dönemde oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte şekilden de görülebileceği üzere, cari açık değişkeninde meydana

gelen bir standart sapmalı şokun en değerli etkisi yine kendisi üzerinde gerçekleşmektedir.

Cari açık ve tasarruf açığındaki bir standart sapmalı şok ise bütçe açığını başta negatif yönde etkilemekte ikinci dönemden sonra etkinin yönü pozitif olmaktadır ve bu etkinin kısa süreli olduğunu söylemek mümkündür. Bütçe açığı değişkeninde meydana gelen şokun etkisi ise pozitif olmakta ve ikinci dönemde ortadan kalmaktadır.

Bütçe açığında meydana gelen bir standart sapmalı şok, tasarruf açığında önemli bir etki yaratmamaktadır. Bununla birlikte tasarruf açığının kendinde ve cari açığa meydana gelen bir standart hatalık şokun tasarruf açığına istikrarlı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Varyans ayrıştırması, bir değişkende ortaya çıkan

gelişmeleri modelde kullanılan hangi değişkenin daha çok açıkladığını ifade etmesi bakımından oldukça dikkate değer bir analiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçlarını şu şekilde yorumlamak mümkündür;

Tablo 7. Cari Açık İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Cari Açık İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları				
Periyot	Standart Hata	Cari Açık	Bütçe Açığı	Tasarruf Açığı
1	0.023337	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.027047	98.99336	0.551001	0.455636
3	0.028464	98.94988	0.635632	0.414491
4	0.028917	98.91211	0.672396	0.415490
5	0.029082	98.90395	0.683182	0.412867
6	0.029140	98.90036	0.687246	0.412396
7	0.029160	98.89922	0.688633	0.412149
8	0.029168	98.89879	0.689134	0.412075
9	0.029170	98.89864	0.689310	0.412047
10	0.029171	98.89859	0.689373	0.412037

Yukarıdaki sonuçlara göre birinci periyotta cari açıktaki değişimin tamamı kendisinden kaynaklanmaktadır. Sonraki periyotlarda da bütçe açığının ve tasarruf açığının, cari açıktaki değişime önemli bir etkileri olmadığı görülmektedir.

Tablo 8. Bütçe Açığı İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Bütçe Açığı İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları				
Periyot	Standart Hata	Cari Açık	Bütçe Açığı	Tasarruf Açığı
1	1.907952	12.68184	87.31816	0.000000
2	1.979240	12.54877	81.25131	6.199921
3	1.998908	13.96813	79.66161	6.370265
4	2.000574	14.06381	79.53905	6.397140
5	2.001677	14.15664	79.45219	6.391177
6	2.001949	14.17879	79.43127	6.389940
7	2.002063	14.18841	79.42238	6.389213
8	2.002100	14.19152	79.41948	6.388993
9	2.002114	14.19268	79.41841	6.388907
10	2.002119	14.19308	79.41804	6.388878

Birinci periyotta bütçe açığındaki değişime tasarruf açığının bir etkisi olmazken, bütçe açığındaki bir birimlik değişimin yaklaşık %87,32'sinin kendisinden kaynaklı olduğu %12,68'ine ise cari açığın sebep olduğu görülmektedir. İkinci periyottan itibaren bütçe açığındaki değişimlerde cari açığın ve tasarruf açığının etkisinin arttığı görülmektedir.

Tablo 9. Tasarruf Açığı İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Tasarruf Açığı İçin Varyans Ayrıştırma Sonuçları				
Periyot	Standart Hata	Cari Açık	Bütçe Açığı	Tasarruf Açığı
1	2.695173	32.18670	0.872899	66.94040
2	2.842507	35.45396	0.896738	63.64930
3	2.848116	35.33038	0.932006	63.73761
4	2.851666	35.47211	0.929816	63.59808
5	2.852147	35.48952	0.930875	63.57961
6	2.852409	35.50112	0.930887	63.56800
7	2.852483	35.50431	0.930948	63.56474
8	2.852512	35.50560	0.930960	63.56344
9	2.852522	35.50603	0.930966	63.56300
10	2.852526	35.50619	0.930967	63.56284

Birinci periyotta tasarruf açığındaki değişime bütçe açığının önemli bir etkisi olmazken, tasarruf açığındaki bir birimlik değişimin yaklaşık %66,94'ünün kendisinden kaynaklı olduğu, %32,17'sine ise cari açığın sebep olduğu görülmektedir. İkinci periyottan itibaren Tasarruf açığındaki değişimlerde cari açığın etkisinin arttığı görülmektedir.

Tartışma

2000'li yıllardan itibaren Türkiye için önemli bir risk faktörü olan cari açık sorunuyla birlikte, ekonomik dengenin diğer oyuncuları olan bütçe açığı ve tasarruf açığının birbiriyle olan ilişkisinin ortaya konulması ekonomi literatüründe üzerinde çalışılan bir konu haline gelmiştir. Cari açığın kronikleşen bir sorun olarak kendini göstermeye başlaması, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf yetersizliği ve bütçe açıkları ekonominin genel dengesini bozmaktadır. Ekonomik dengenin bu üç temel probleminin birbirini etkileyip etkilemediğini, aralarındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla Vektör Otoregresif Modeller (VAR) kullanılmıştır. Uygun VAR modeli seçilmiş, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve gücü Etki Tepki Fonksiyonlarının tespiti, Varyans Ayrıştırma ve Granger Nedensellik testiyle sınanmıştır.

Analizler neticesinde; cari açık değişkeninde meydana gelen bir standart sapmalılık şokun en değerli etkisinin yine kendisi üzerinde gerçekleştiği, bütçe açığı ve tasarruf açığında meydana gelen bir standart sapmalılık şokun da cari açık üzerinde etkisini uzun dönemde oldukça düşük düzeyde gösterdiği tespit edilmiştir.

Yani üç değişkenli VAR bir gecikmeli var modelinde cari açıktaki değişimin önemli bir kısmının kendisinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bütçe Açığındaki bir birimlik değişimin sebebini önem sırasına göre sıralamak gerekirse bütçe açıklarının kendisi, cari açık ve tasarruf açığı şeklinde sıralamak mümkündür. Tasarruf açığındaki bir birimlik değişimde ise kendisinden sonra cari açığın önemli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda her ne kadar cari açıktaki meydana gelen değişimlerde bütçe açığı ve tasarruf açığının istatistiki olarak önemli bir etkisi bulunmasa da, cari açığın bu iki değişken için de belirleyici bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

2001 yılı krizlerinden sonra yapılan reformlarla birlikte Türkiye ekonomisi için istikrarlı ve yüksek büyüme hedefleri ortaya konmasına rağmen özellikle krizden sonra Türkiye'de tasarruflar azalmaya başlamış ve tasarruf açıkları önemli noktalara ulaşmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için değerlendirildiğinde hızlı büyümenin en temel kaynağı olan tasarrufların yetersiz kalması, ülke ekonomilerini büyümenin finansmanı dış tasarruflardan sağlamaya yöneltmiştir. Artan borçlanma gerekliliği ülke ekonomisini dış tasarruflara bağlı kılarken, ülke bütçesinin de önemli bir kısmının faiz ödemeleri gibi verimli olmayan bir alana aktarılmasına neden olmuştur. Nitekim yapılan analizlerin sonucu da bu durumu destekler nitelikte olup, tasarruf açığının, bütçe açığının nedeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Afonso, A. ve Rault, C. (2009). "Budgetary and External Imbalances Relationship: A Panel Data Diagnostic", Cesifo Working Paper No: 2559, pp.1-38.

Akbostancı, E ve Tunç G. İ. (2002), "Turkish Twin Deficit: An Error Correction Model of Trade Balance", Middle East Technical University, ERC Working Papers, No: 01/06, pp. 1-17.

Akıncı, M. ve Yılmaz, Ö. (1997). "Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı", İMKB Dergisi, 13(50), 1-27.

Baharumshah, A.Z. and Lau, E. (2007), "Dynamics of Fiscal and Current Account Deficits in Thailand: An Empirical Investigation", Journal of Economic Studies, 34, pp. 454-475.

Daly, V. ve Siddiki, J.U. (2009). "The Twin Deficits in OECD Countries: Cointegration Analysis with Regime Shifts", Applied Economic Letters, 16(11), pp.1155-1164.

Doménecha, R., Taguasb. D. and Varelab, J. "The Effects of Budget Deficits on National Saving in the OECD". (1997), pp.1-19 <http://iei.uv.es/~rdomenec/saving.pdf> (Erişim Tarihi: 25/03/2014).

Dooley, M.P., Frankel, J.A. and Mathieson, D. (1987). "International Capital Mobility in Developing Countries vs. Industrial Countries: What do Saving-Investment Correlations Tell Us?" NBER Working Papers, 2043, National Bureau of Economic Research, Inc., pp.503-530.

Eğilmez, M. (2012). Makro Ekonomi-Türkiye'den Örneklerle, 4.Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi.

Eisner, R.(1994). "National Saving and Budget Deficits", The Review of Economics and Statistics, Vol.7, No:1, pp.181-186.

Güder, F.(2013). Üçüz Açık Sorunu ve Üçüz Açık Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,Çanakkale.

<http://www.kalkinma.gov.tr/>

<http://www.tcmb.gov.tr/>

<http://www.tuik.gov.tr/>

İslam, M.F. (1998). "Brazil's Twin Deficits: An Empirical Examination", Atlantic Economic Journal, 26(2), 121-128.

İnce, T. (2013). Türkiye'de Üçüz Açıkların Ampirik Bir Analizi:1975-2010 Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı,Sakaya.

İyidoğan, P.V. ve Erkam, S. (2013), "İkiz Açıklar Hipotezi Türkiye İçin Ampirik Bir İnceleme (1987-2005)", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 15, ss. 39-48.

Kalou, S. and Paleologou, S.M. (2012). "The Twin Deficits Hypothesis: Revisiting an EMU Country", Journal of Modeling, 34, pp.230-241.

Kaufmann, S., Scharler, J. and Winckler, G. (2002), "The Austrian Current Account Deficit: Driven by Twin Deficits or by Intertemporal Expenditure Allocation", Empirical Economics, 27,pp. 529-542.

Kuijs, L., "How Will China's Saving-Investment Balance Evolve?", World Bank Policy Research Working Paper, No: 3958, 2006, pp. 1-32.

Kuştepli, Y.R. (2001). "An Empirical Investigation of the Feldstein Chain for Turkey", DEÜ İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1), pp.99-108.

Mucuk, M., Alptekin, V. (2008) "Türkiye'de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Var Analizi (1975 - 2006)"Maliye Dergisi, s. 155, ss.159-174.

Mukhtar, T., Zakaria, M. and Ahmed, M. (2007), "An Empirical Investigation for the Twin Deficits Hypothesis in Pakistan", Journal of Economic Cooperation, 28(4), pp. 63-80.

Piersanti, G. (2000). "Current Account Dynamics and Expected Future Budget Deficits: Some International Evidence", Journal of International Money and Finance, 19, pp. 255-271.

Pradhan G. and. Upadhyaya K.P. "The Impact of budget deficits on national saving in the USA", Applied Economics, Vol.33(13), 2001, pp.1745-1750.

Salvatore, D. (2006), "Twin Deficits in the G-7 Countries and Global Structural Imbalances", *Journal of Policy Modeling*, 28(6), pp.701-712.

Süreççi, D.(2011). "Türkiye'de Üçüz Açıklar Olgusunun Analizi: Dinamik Bir Yaklaşım", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 18, Sayı: 1, ss. 51-69.

Şahbaz, Ü., (2007) "Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi (Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Turizm Gelirleri Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi)" (Basılmamış YL Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir).

Şen, A., Sencer, C., Şentürk, M. ve Akbaş, Y. E. (2012), "Empiric Findings on Triplet Deficits Hypothesis: The Case of Turkey" <http://www.econmodels.com/upload7282/efd6da0fd4f4c708761ee01d4e249231.doc>(Erişim Tarihi: 05/03/2014).

Şentürk, M. ve Ekşi, I. H. (2010)."Üçüz Açıklar ve Finansal Krizler: Türkiye Deneyimi", Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları, Ankara:Nobel Yayınları.

Tang, T.C. (2014), *Fiscal Deficit, Trade Deficit, and Financial Account Deficit: Triple Deficits Hypothesis with the U.S. Experience*, Department of Economics, Discussion Paper 06/14, Monash University, pp.1-13.

Tarı, R. (2010). *Ekonometri*. 6. Cilt. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Tülümce, S.Y. (2013), "Türkiye'de Üçüz Açığın Ampirik Analizi (1984-2010)", *Maliye Dergisi*, Sayı 165, Temmuz-Aralık 2013, ss.97-114.

Winner, L.E. (1993), "The Relationship of the Current Account Balance and the Budget Balance", *The American Economist*, 37(2),pp.78-84.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2010). *Makro Ekonomi: Seçkin Yayıncılık*.

Impact of Learned Resourcefulness on The Burnout of Turkish Correctional Officers

Aytül Ayşe ÖZDEMİR^a
Anadolu Üniversitesi

Öz

Under the framework of Job Demands-Resources Model (JD-R), in this research the role of learned resourcefulness was examined in the context of burnout dimensions of correctional officers. Additionally, the mediating role of learned resourcefulness on the relationship between tenure in organizations and burnout was analyzed. Data were collected from a sample of correctional officers working in various prisons in Ankara (Turkey). Learned Resourcefulness Scale and Maslach Burnout Inventory were used. Results supported the assumption that learned resourcefulness can be assessed as a personal resource to cope with burnout. According to the results of hierarchical regression technique, learned resourcefulness of correctional officers predict their burnout dimensions. Learned resourcefulness did not mediate the relationship between tenure in organizations and burnout.

Anahtar Kelimeler:

Correctional officers; Learned resourcefulness; Burnout (M, M00)

One of the most important issues which organization psychologists or organizational behavior scholars deal with intensively is to analyze variables related to decrease stress level of employees and increase their well-being (Diener, Suh, Lucas and Smith, 1999; Sparks, Faragher and Cooper, 2001). Stressed and unhappy workers generally cause negative effects on both organizations and on their own health (Paoli, 1997). Physical and mental complaints of employees create various negative organizational results such as low work performance (Motowidlo, Packard and Manning, 1986), intention to leave (Chênevert, Jourdain, Cole and Banville, 2013; Jourdain and Chênevert, 2010) and absenteeism (Shirom, 1989; Parker and Kulik, 1995; Schaufeli, Bakker, Van Rhenen, 2009).

Studies carried out throughout the world and in our country show that the occupation of correctional officers includes intense stress and tension due to both job characteristics and role expectations (Whitehead and Lindquist, 1986; Keinan and Maslach-Pines, 2007; Carlson and Thomas, 2006; Şenol-Durak, Durak and

Gençöz, 2006). As a result of job stress, it is expressed that psychiatric disorders such as major depression, negative emotions are more common among correctional officers according to general Turkish society (Kaya, Çilli and Güler, 2003). Burnout of correction officers due to exposure to heavy work stress and inability to cope with stressors create undesired, cost increasing results such as intention to quit, absence, health problems, life dissatisfaction, and decreasing the quality of family life (Lambert, Hogan and Altheimer, 2010a; Lambert, Altheimer and Hogan, 2000; Schaufeli and Bakker, 2004).

Basic assumption of the Job Demands-Resources (JD-R) Model (Demerouti, Bakker, Nahreiner and Schaufeli, 2001) is based on the belief that although every occupation have specific risks, unbalance between work demand (work load, insufficiency of feedback, role ambiguity, lack of control, unrealistic personal expectation etc.) and work resources (such as autonomy, social support, high quality with supervisor) would create work stress and burnout for each

^a Aytül Ayşe ÖZDEMİR, Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, aacengiz@anadolu.edu.tr

* The author extends her appreciation to Mr. Ferid Üzümcü for his assistance in data collection process.

occupation (Schaufeli and Bakker, 2004; Bakker, Demerouti and Euwema, 2005; Maslach and Jackson, 1981). Job Characteristics Theory of Hackman and Oldham (1980) stresses that significance of task, autonomy and feedback enable internal motivation of employees towards their job. When job characteristics include motivating elements or in other words when there is such resources, then three basic needs, namely relatedness, autonomy, and competence are fulfilled and well-being of employees increase (Deci and Ryan, 2002; Beydoğan, 2008). Various scientific proofs show that job resources such as autonomy, feedback, social support of colleagues create internal and external motivation and enhance coping with problems of demands such as work load and decrease burnout (Bakker, Demerouti and Euwema, 2007). Job resources enable participation to work, also supports personal development and fulfill demands of job without wasting too much energy and effort (Xanthopoulou, Bakker, Demerouti and Schaufeli, 2007). The point here is that skills to use job resources effectively which create motivation and enhance fulfillment of job demands vary according to dispositional factors. Because personal resources (such as self-esteem, self-sufficiency, locus of control, sense of coherence) are effective in perceiving resources about job and decreasing burnout. Effects of personal resources on burnout are not addressed adequately (Xanthopoulou, Bakker, Demerouti and Schaufeli, 2009). In this study, with expectation to fulfill this mentioned gap, it will be analyzed whether learned resourcefulness can be evaluated as a personal resource in coping with burnout or not. Learned resourcefulness, which is a cognitive strategy in coping with stress (Rosenbaum, 1989), focuses to solve problems, instead of avoiding from stressors (Akgün, 2004).

In the present study, it was aimed to extend the present understanding of the interplay between personal resources and stress management. First, I considered the role of learned resourcefulness on correctional officers' burnout level. Second, I explored the question that if learned resourcefulness can moderate the relationship between tenure in organization and burnout level.

Theoretical Background

Does Tenure in Organizations Have an Effect on Burnout?

In the past, studies focused on occupations where face to face interactions is intensive such as health and care services (Freudenberger, 1975; Maslach, 1976), draw attention to the negative effects of distress on employee-work interaction. In time, it is supported with the studies carried out in the past and today that, not only in health and education sectors, but almost in every occupation in which people are chronically exposed to emotional and interpersonal stressors, suffer from burnout (Maslach and Jackson, 1984; Maslach, 2003; Maslach and Leiter, 2008; Schaufeli and Enzmann, 1998).

Emotional exhaustion, depersonalization and decrease of personal accomplishment occurs as a result of maladjustment of employees to their job. It is supported with researches that burnout expresses a situation completely contrary to work engagement (Maslach, 2003; Schaufeli and Bakker, 2004). Depersonalization, as a first stage of burnout, associated with perceiving people as an object or number whom they are in contact with. Employees suffer from depersonalization prefer to avoid from unwanted demand or reduced perceived threat (Lee and Ashforth, 1996). Feeling insufficient and incapable while doing his/her job is the aspect of decrease of personal accomplishment which is the second stage of burnout. In the last stage, emotional exhaustion which is most commonly related with the mood of burnout occurs when individual feels that s/he depleted emotional resources and overwhelmed with the work (Maslach, 2003).

Although research findings on the effect of demographic variables on burnout signal mixed results (Brewer and Shapard, 2004), there is ample evidence in the literature that signs slight to modest relation with burnout. Tenure in organizations are found to decrease burnout, suggesting that coping strategies and job resources to deal with stress develops over time (Morgan, Van Haveren and Pearson, 2002). The other possible explanation for the opposite effects of tenure on burnout claims that unsatisfied works leave the job earlier, thus the findings would capture the opposite

effect (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2001: 410). On the other hand, the study conducted on workers serving patients with severe mental illness found that tenure in organizations had a negative effect on burnout (Schulz, Greenley ve Brown, 1995). In line with this finding, Deckard, Meterko and Field (1984) have demonstrated that physicians who had a longer tenure in organizations reported greater emotional exhaustion and burnout. The study focused on juvenile correctional officers stated that longer employment in the job caused higher job stress (Auerbach, Quick and Pegg, 2003). The negative effects of job stress may be cumulative (Lambert, Hogan, Camp and Ventura, 2006: 380), and may lead to positive relationship between tenure and burnout. Therefore, the first hypothesis of the study was formed as follows:

Hypothesis 1: Tenure in organization has a positive effect on burnout level.

Concept of Learned Resourcefulness and Its Relationship with Burnout

There are various factors which influence reactions of individuals towards stressful events. This process is generally formed according to whether stressful event is perceived as threat or opportunity by the individual, whether s/he has the belief of having skill for coping it or not and choosing/applying suitable coping method with it (Lazarus and Folkman, 1984). Perceiving and feeling this process as "loss of control" triggers these psychological traumas (Skinner, 1995). Controlling and trying to change these negative perceptions and emotions causes learned resourcefulness to be considered as a cognitive struggle strategy. Learned resourcefulness has been defined as "an acquired repertoire of behavioral and cognitive skills with which the person is able to regulate internal events such as emotions and cognitions that might otherwise interfere with the smooth execution of a target behavior" (Rosenbaum, 1990: 14).

Based on informal learning experiences, individuals use self-regulatory processes to minimize negative emotions and to cope with unpleasant events. Learned resourcefulness refers to behavioral repertoire for both redressive self-control and reformative self-control. The first type of self-control struggles to resume normal

functions that have been disrupted. The other self-control is directed at breaking habits in order to adopt new and more effective behaviors (Rosenbaum, 1990). As a result of self-control cognitive skills, individuals render a belief in himself/herself and utilize problem-solving strategies to regulate disturbing negative emotions. High resourceful individuals have better self-control and would manage the burden of the work (Wang et al., 2007). Learned resourcefulness is positively correlated with physical and mental health (Chen, Chen and Chu, 2014). While it is being negatively associated with worthlessness, powerlessness and hopelessness (Zausniewski et al., 2009), in this study it is expected to verify the same pattern of relationship with the correctional officers' burnout level.

Considering the assumptions of positive psychology in human functioning, there is a paramount literature that signals the importance of some positive aspects of personal resources. However, studies based on work burnout have pointed out the stronger explanation effect of job or organizational variables in burnout, personal resources are also demonstrated as a major variable in most of the burnout studies. Personal resources such as self-esteem, internal locus of control, optimism and emotional stability are associated with low levels of burnout (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2000; Xanthopoulou, Bakker, Demerouti and Schaufeli, 2007; Hetland, Sandal and Johnson, 2007). By regarding personal resources as one of the basic essentials for coping with burnout, main propositions of the learned resourcefulness provides to form the concept as a personal resource.

The negative effects of stress was minimized by learned resourcefulness (Rosenbaum, 1980; 1990; Akgün and Ciarrochi, 2003; Yürür, 2011). Wang, Rong, Chean, Wei and Liu (2007) have demonstrated that negative effects of stressful events on primary caregivers can be managed by learned resourcefulness. The capacity of self-control and to learn how to regulate internal responses make some people less liable to the negative effects of stressful events (Naisberg-Fenning, Fenning, Keinan and Elizur, 1991; Rosenbaum and Jaffe, 1983; Rosenbaum, 1980). High resourceful people would perceive themselves to be capable of coping with

stressful situations (Erozkan and Deniz, 2012). Based on the assumption that high level of learned resourcefulness leads individuals to use job resources more effectively, in the present study it was expected to find an interplay between learned resourcefulness and burnout dimensions. Under this framework, the second hypothesis was structured as follows:

Hypothesis 2: Learned resourcefulness has a negative effect on burnout level.

High resourceful employees may use various self-control skills to minimize the negative effects of tenure on burnout. As Rosenbaum and Ben-Air (1985) pointed out that high resourcefulness provide to make positive self-evaluations and to focus on task oriented thoughts when individuals are confronted with failure or harness situations. Clanton, Rude and Taylor (1992) have found that the interaction of learned resourcefulness and tenure in organizations significantly predicted scores on personal accomplishment of rehabilitation workers. Draw upon this finding, the third hypothesis can be stated as follows:

Hypothesis 3: Learned resourcefulness moderate the negative relationship between tenure in organizations and burnout level.

Method

Participants

Data were collected from correctional officers employed in three different prisons, namely L typed closed prison, Education House for Children and Open Prison. The distribution of participants across these organizations was almost equal. Five questionnaires had to be withdrawn due to unfilled forms. The final sample consisted of 138 participants. 113 male and 25 female respondents with the age range of 21-34 (74.6%) were classified. Half of the sample (51%) were married. The majority of the participants were highly educated: 30.4% had a high school degree, 16.7% had a two-year degree, and 47.1% had a university degree and 6% master's degree. 64% of the participants' tenure in the organization was ranging from 1 to 6 years.

Procedure

The cover page of the questionnaire forms included explanations about the aim of the study, the importance of honest responses and their right to withdrawn from participation to the research. Also, it was stated that the respondents' responses would be kept anonymous. To maintain confidentiality, any identity information was demanded.

Measures

Self-Control Schedule (SCS): The scale, developed by Rosenbaum (1980), was used to assess self-regulation skills of individuals to cope with stressors or stressful events. The scale consists of 36 items; sample items may be as follows: "Usually I do first the things I really like to do, even if there are more urgent things to do". Responses scored on a 5 point Likert scale ranging from 5 = *very characteristic of me*, to 1 = *very uncharacteristic of me*. Higher mean scores indicate higher learned resourcefulness. The test-retest correlation over four weeks of .86 (Rosenbaum, 1980). Cronbach's alpha coefficient of the scale has been reported to vary between .78 and .84, which indicates a satisfactory internal consistency.

The scale was translated into Turkish by Dağ (1991) and Siva (1991), who have reported the Cronbach alpha coefficient of the scale as .78 and .79, respectively. In the present study, the Cronbach's alpha coefficient was found to be .75.

Maslach Burnout Inventory (MBI): Maslach ve Jackson (1986) has been developed the scale to measure burnout as a threefold process of emotional exhaustion (EE), depersonalization (D) and personal accomplishment (PA). Emotional exhaustion subscale consists of 9 items; sample item may be as follows: . The depersonalization subscale contains of 5 items; sample item may be as follows: The personal accomplishment subscale consists of 8 items; sample item may be as follows:

Adaptation of the scale was performed by Ergin (1992). The research conducted on doctors and nurses has been reported that test-retest reliability was .83 for emotional exhaustion, .72 for depersonalization, and .67 for personal accomplishment. In present study, Cronbach's

alpha coefficient of the subscales were found to be .92 (EE), .68.5 (D) and .73 (PA), respectively.

Findings

According to the aim of the study, correlation analysis between the variables was performed.

Table 1: Correlations among Variables

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Gender	--	.041	.200*	.110	-.024	.044	.149	.059	.056
2. Age		--	-.035	-.038	.136	.002	.076	-.067	-.008
3. Marital			--	.113	-.514*	-.234*	.054	-.206*	-.008
4. Education				--	-.093	.028	.019	-.065	-.032
5. Tenure					--	.382**	.055	.296**	-.040
6. EE						--	.418**	.720**	-.381**
7. PA							--	-.394*	.538**
8. D								--	.374**
9. LR									--
					M.	2.92	3.52	2.37	3.40
					S.D.	.96	.61	.79	.43

According to the correlational analysis of the variables (see Table 1), the results provide modest support for the research question. As predicted, emotional exhaustion and depersonalization were negatively correlated with marital status ($r = -.23, p < 0.05$; $r = -.21, p < 0.05$) and positively correlated with tenure ($r = .38, p < 0.01$; $r = -.30, p < 0.01$). Learned resourcefulness was positively correlated with personal accomplishment ($r = .54, p < 0.01$), also negatively correlated with emotional exhaustion and depersonalization ($r = -.38, p < 0.01$; $r = -.37, p < 0.01$).

To test the hypothesis of the study, 4-step hierarchical multiple regression analysis was performed. Socio-demographic characteristics (gender, age, education) were controlled and entered in the first step in order to control for possible confounding effects. Tenure was entered in the second step, and learned resourcefulness was entered in the third step. In fourth step, interaction term (LR * Tenure) was entered as a moderator variable. To avoid from multicollinearity, all variables were centered. Results of the multiple regressions for each burnout dimension are shown in Table 2.

Table 2: Results of Hierarchical Regression

Model	Exhaustion		Depersonalization		Accomplishment	
	B	$\Delta R^2 \beta$	$\Delta R^2 \beta$	ΔR^2		
Step 1						
Gender	.047		.055			.151
Age	-.002		-.071			.071
Education	.033	.003	-.062	.012		.039 .029
Step 2						
Gender	.063		.067			.148
Age	-.055		-.112			.079
Education	.070		-.033			.033
Tenure	.397***	153	.309***	.093***		-.059 .003
Step 3						
Gender	.081		.085			.122
Age	-.042		-.099			.059
Education	.059		-.044			.049
Tenure	.380***		.292***			-.034
LR	-.367***	134	-.365***	.132***		.529*** .278***
Step 4						
Gender	.084		.091			.115
Age	-.040		-.097			.056
Education	.058		-.046			.051
Tenure	.089		-.276			.715
LR	-.422***		-.471***			.669***
Tenure*LR	.296	.002	.579	.006		-.762 .010

Note: LR= Learned resourcefulness
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

For emotional exhaustion, demographic variables has any effect. In step two, organizational tenure was significantly related to the dependent variable ($\beta = .40, \Delta F = 24.176, p = 0.000$) therefore, Hypothesis 1 was confirmed for emotional exhaustion. Controlling for demographic variables and tenure, learned resourcefulness explained %26 of the variance in emotional exhaustion. ($\beta = -.37; \Delta F = 24.916, p = 0.000$). So, Hypothesis 2 was supported. In step four, the interaction effect of learned resourcefulness and tenure was entered and the model was not significant, indicating no support for Hypothesis 3.

For depersonalization, demographic variables has any effect. In step two, organizational tenure was significantly related to the dependent variable ($\beta = .31, \Delta F = 13.828, p = 0.000$). Therefore, Hypothesis 1 was confirmed for depersonalization. Controlling for demographic variables and tenure, learned resourcefulness explained %21 of the variance in depersonalization. ($\beta = -.36; \Delta F = 22.872, p = 0.000$). So, Hypothesis 2 was supported. In step four, the

interaction effect of learned resourcefulness and tenure was entered and the model was not significant, indicating no support for Hypothesis 3.

For personal accomplishment, demographic variables has any effect. In step two, organizational tenure was insignificantly related to the dependent variable. Therefore, Hypothesis 1 was confirmed for personal accomplishment. Controlling for demographic variables and tenure, learned resourcefulness explained %28 of the variance in personal accomplishment ($\beta = .53$; $\Delta F = 53.234$, $p = 0.000$). So, Hypothesis 2 was supported. In step four, the interaction effect of learned resourcefulness and tenure was entered and the model was not significant, indicating no support for Hypothesis 3.

The regression results support the expectation of this study that learned resourcefulness was significantly related to burnout dimensions. However, tenure in organization was positively related to emotional exhaustion and depersonalization, there was no relationship between tenure and personal accomplishment. Learned resourcefulness was negatively related to emotional exhaustion and depersonalization, and was positively related to personal accomplishment. The effect of tenure in organization on burnout dimensions was not moderated by learned resourcefulness.

Discussion

Based on the Job Demands-Job Resources Model, my goal in this study is to identify the effect of learned resourcefulness on burnout. Although scholars from various disciplines have called the importance of dispositional factors on burnout, the topic has been the focus of remarkably little research. This study thus represents a useful step to explore the role of personal variables on the relationship between job demands and job resources. Additionally, this study provides to explore the moderating role of learned resourcefulness on the relationship between organizational tenure and burnout dimensions.

The present study suggests, first, tenure in organizations was significantly positively correlated with burnout dimensions (Hypothesis 1). As the tenure

of the correctional officers' increase, their emotional exhaustion and depersonalization level also increase in the same way. This result does not verify the assumption that longer tenure in organizations facilitates to combat with work overload or role demands. This finding is congruent with the other studies (e.g., Whitehead and Lindquist, 1986; Armstrong and Griffin, 2004; Schulz, Greenley and Brown, 1995). Besides, the other related assumption, which is stated as not satisfied individuals can find any other career path, also does not supported in this study. However, we found any relationship between tenure and personal accomplishment. This result may be attributed to the dimension of personal accomplishment which is characterized as an aspect of self-efficacy (Bandura, 1982). As mentioned in literature, exhaustion and depersonalization are clearly interrelated (Cordes and Dougherty, 1993), and personal accomplishment may be a separate construct that develops in parallel with emotional exhaustion (Lee and Ashforth, 1996).

This study suggests, second learned resourcefulness was negatively correlated with burnout dimensions. As the learned resourcefulness increase, the level of emotional exhaustion and depersonalization decrease, and the level of personal accomplishment increase. As expected (Hypothesis 2), employees who scored higher on learned resourcefulness appeared more likely to evaluate their work contexts positively, and evaluate their selves strong to combat with challenges, in congruence with the related literature (e.g., Akgün and Ciarrochi, 2003; Garrosa et al., 2011). Thus, the results pointed out the importance of considering learned resourcefulness as a personal resource.

This study suggests, third learned resourcefulness was not moderate the relationship between tenure in organizations and burnout level of correctional officers (Hypothesis 3), which is not congruent with the study of Clanton, Rude and Taylor (1992). Contrary to expectation, this result leads to analyze other variables that positively or negatively affect the relationship between tenure and burnout.

Limitations And Implications For Future Studies

The study had some limitations. Firstly, longitudinal studies are needed to examine in more detail the relationship between learned resourcefulness and correctional staff burnout. About % 26, % 21 and %28 of the variance in emotional exhaustion, depersonalization and personal accomplishment explained in this study. Future research is needed to determine other possible correlates of burnout level of correctional staff. For my opinion, resiliency, hope, optimism and locus of control may be examined in future.

The other limitation of this study was not to explore the effects of job and organizational variables on burnout. One suggestion for organizational variables can be traced as the role of supervisors. This suggestion also pointed out by Lambert, Cluse-Taylor and Hogan, 2007. This exploration may provide to make a comprehensive evaluation. In future, the relationship among work engagement, job stress and learned resourcefulness may be explored. How correctional officers behave to cope with job related stress could be a beneficial question to analyze the dynamics of the concepts. Future research is suggested to analyze if the findings could be replicated at different occupations, or vary according to prison type.

Implications For Workplaces

The literature about learned resourcefulness suggests that resourcefulness can be learned through socialization (Rosenbaum, 1980, 1990). Organizations can renew their education programme with this notion. As mentioned in studies conducted on correctional staff, peer support and the quality of supervision had positively related with decreasing burnout (Lambert, Altheimer ve Hogan, 2010a; Whitehead and Lindquist, 1986; Armstrong and Griffin, 2004; Steiner and Wooldredge, 2015). Burnout can arouse with a feeling of being unappreciated at work (Pines and Keinan, 2005). Supervisor support can change this negative perception of correctional officers. Social activities that foster interaction and communication among staff, and supervisors create a positive atmosphere to manage

stress. As Armstrong and Griffin (2004) stressed physical activities organized in workplaces also may diminish the negative effect of tenure on health concerns of correctional staff.

References

- Akgun, S. (2004). The effects of situation and learned resourcefulness on coping responses. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 32(5), 441-448.
- Akgun, S., & Ciarrochi, J. (2003). Learned resourcefulness moderates the relationship between academic stress and academic performance. *Educational Psychology*, 23(3), 287-294.
- Armstrong, G. S., & Griffin, M. L. (2004). Does the job matter? Comparing correlates of stress among treatment and correctional staff in prisons. *Journal of Criminal Justice*, 32(6), 577-592.
- Auerbach, S. M., Quick, B. G., & Pegg, P. O. (2003). General job stress and job-specific stress in juvenile correctional officers. *Journal of Criminal Justice*, 31(1), 25-36.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Euwema, M. C. (2005). Job resources buffer the impact of job demands on burnout. *Journal of Occupational Health Psychology*, 10(2), 170-180.
- Brewer, E. W., & Shapard, L. (2004). Employee burnout: A meta-analysis of the relationship between age or years of experience. *Human Resource Development Review*, 3(2), 102-123.
- Carlson, J., & Thomas, G. (2006). Burnout among prison caseworkers and corrections officers. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43, 19-34.
- Chen, M. C., Chen, K. M., & Chu, T. P. (2014). Caregiver burden, health status, and learned resourcefulness of older caregivers. *Western Journal of Nursing Research*, 1-14.
- Chênevert, D., Jourdain, G., Cole, N., & Banville, B. (2013). The role of organizational justice, burnout and commitment in the understanding of absenteeism in the Canadian healthcare sector. *Journal of Health Organization and Management*, 27(3), 350-367.
- Cordes, C. L., & Dougherty, T. W. (1993). A review and an integration of research on job burnout. *Academy of Management Review*, 18(4), 621-656.
- Dağ, İ. (1991). Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği [Reliability and validity of Rosenbaum's Self-Control Schedule for university students]. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(4), 269-274.
- Deckard, G., Meterko, M., & Field, D. (1994). Physician burnout: an examination of personal, professional, and organizational relationships. *Medical Care*, 745-754.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., & Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied psychology*, 86(3), 499-512.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.

- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması [Adaptation of Maslach burnout inventory on doctors and nurses]. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel El Çalışmaları Kitabı [7th National psychology congress scientific studies handbook]. Ankara: Türk Psikoloji Derneği Yayınları, 143-154.
- Erozkan, A.,& Deniz, S. (2012). The influence of social self-efficacy and learned resourcefulness on loneliness. *The Online Journal of Counselling and Education*, 1, 57-84.
- Freudenberger, H.J. (1975). The staff burnout syndrome in alternative institutions. *Psychotherapy: Theory, Research, & Practice*, 12, 72-83.
- Garrosa, E., Moreno-Jimenez, B., Liang, Y., & González, J. L. (2008). The relationship between socio-demographic variables, job stressors, burnout, and hardy personality in nurses: An exploratory study. *International Journal of Nursing Studies*, 45(3), 418-427.
- Garrosa, E., Moreno-Jiménez, B., Rodríguez-Muñoz, A., & Rodríguez-Carvajal, R. (2011). Role stress and personal resources in nursing: A cross-sectional study of burnout and engagement. *International Journal of Nursing Studies*, 48(4), 479-489.
- Griffin, M. L., Hogan, N. L., & Lambert, E. G. (2012). Doing "People Work" in the Prison Setting An Examination of the Job Characteristics Model and Correctional Staff Burnout. *Criminal Justice and Behavior*, 39(9), 1131-1147.
- Hackman, J. R.,& Oldham, G. R. (1980). *Work redesign*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hetland, H., Sandal, G. M., & Johnsen, T. B. (2007). Burnout in the information technology sector: Does leadership matter? *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 16(1), 58-75
- Jourdain, G.,& Chênevert, D. (2010). Job demands-resources, burnout and intention to leave the nursing profession: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 47(6), 709-722.
- Kaya, N., Çilli, A. S., & Güler, Ö. (2003). Cezaevinde çalışan infaz ve koruma memurlarında psikiyatrik bozuklukların bir yıllık yaygınlığı.[One-year prevalence of psychiatric disorders among correction officers of a prison]. *Genel Tıp Dergisi*[Journal of General Medicine], 13(2), 59-63.
- Keinan, G.,& Maslach-Pines, A. (2007). Stress and burnout among prison personnel: Sources, outcomes, and intervention strategies. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 380-398.
- Lambert, E. G., Hogan, N. L., & Altheimer, I. (2010a). An exploratory examination of the consequences of burnout in terms of life satisfaction, turnover intent, and absenteeism among private correctional staff. *The Prison Journal*, 90(1), 94-114.
- Lambert, E. G., Hogan, N. L., Camp, S. D., & Ventura, L. A. (2006). The impact of work-family conflict on correctional staff A preliminary study. *Criminology and Criminal Justice*, 6(4), 371-387.
- Lambert, E., Hogan, N. L., & Altheimer, I. (2010b). The association between work-family conflict and job burnout among correctional staff: A preliminary study. *American Journal of Criminal Justice*, 35(1-2), 37-55.
- Lambert, E., Cluse-Tolar, T., & Hogan, N. L. (2007). This job is killing me: The impact of job characteristics on correctional staff job stress. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 3(2), 117-142.
- Lazarus, R. S.,& Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- Lee, R. T.,& Ashforth, B. E. (1996). A meta-analytic examination of the correlates of the three dimensions of job burnout. *Journal of Applied Psychology*, 81(2), 123-133.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Maslach, C. (1976). Burned-out. *Human Behavior*, 5, 16-22
- Maslach, C. (2003). Job burnout new directions in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 189-192.
- Maslach, C.,& Leiter, M. P. (2008). Early predictors of job burnout and engagement. *Journal of Applied Psychology*, 93(3), 498-512.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397-422.
- Morgan, R. D., Van Haveren, R. A., & Pearson, C. A. (2002). Correctional officer burnout: Further analyses. *Criminal Justice and Behavior*, 29(2), 144-160.
- Motowidlo, S. J., Packard, J. S., & Manning, M. R. (1986). Occupational stress: Its causes and consequences for job performance. *Journal of Applied Psychology*, 71(4), 618-629.
- Naisberg-Fennig, S., Fennig, S., Keinan, G., Elizur, A. (1991) Personality characteristics and proneness to burnout: A study among psychiatrists. *Stress Medicine*, 7, 201-20
- Paoli, P. (1997). *Second European survey on working conditions*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Parker, P. A.,& Kulik, J. A. (1995). Burnout, self-and supervisor-rated job performance, and absenteeism among nurses. *Journal of Behavioral Medicine*, 18(6), 581-599.
- Pines, A., & Keinan, G. (2005). Stress and burnout: The significant difference. *Personality and Individual Differences*, 39, 625-635.
- Rosenbaum, M. (1989). Self-control under stress: The role of learned resourcefulness. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, 11(4), 249-258.
- Rosenbaum, M. E. (1990). *Learned resourcefulness: On coping skills, self-control, and adaptive behavior*. Springer Publishing Co.
- Schaufeli, W. B.,& Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., & Van Rhenen, W. (2009). How changes in job demands and resources predict burnout, work engagement, and sickness absenteeism. *Journal of Organizational Behavior*, 30(7), 893-917.
- Schaufeli, W.,& Enzmann, D. (1998). *The burnout companion to study and practice: A critical analysis*. CRC press.

Schulz, R., Greenley, J. R., & Brown, R. (1995). Organization, management, and client effects on staff burnout. *Journal of Health and Social Behavior*, 333-345.

Shirom A. (1989). Burnout in work organizations. In: C. L. Cooper and I. Robertson (Eds.) *International Review of Industrial and Organization Psychology*. 25-48, Chichester, U.K.: Wiley.

Siva, N. A. (1991). İnfertilite'de Stresle Baş Etme, Öğrenilmiş Güçlülük ve Deprosyonun İncelenmesi [The examination of coping with stress, learned resourcefulness, and depression in infertility]. Yayınlanmamış Doktora Tezi [Unpublished Doctoral Dissertation], Hacettepe Üniversitesi, Nörolojik ve Psikiyatrik Bilimler Enstitüsü [Hacettepe University, Ankara, Institute of Neurological Sciences and Psychiatry].

Skinner, E. A. (1995). *Perceived control, motivation, and coping*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Sparks, K., Faragher, B., & Cooper, C. L. (2001). Well-being and occupational health in the 21st century workplace. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 74(4), 489-509.

Steiner, B., & Wooldredge, J. (2015). Individual and Environmental Sources of Work Stress Among Prison Officers. *Criminal Justice and Behavior*, 20(5), 1-19.

Şenol-Durak, E., Durak, M., & Gençöz, T. (2006). Development of work stress scale for correctional officers. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 16(1), 153-164.

Wang, S. H., Rong, J. R., Chen, C. C., Wei, S. J., & Liu, K. C. (2007). A study of stress, learned resourcefulness and caregiver burden among primary caregivers of schizophrenic adolescents. *The Journal of Nursing*, 54(5), 37-47.

Whitehead, J. T., & Lindquist, C. A. (1986). Correctional officer job burnout: A path model. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 23(1), 23-42.

Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2007). The role of personal resources in the job demands-resources model. *International Journal of Stress Management*, 14(2), 121.

Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2009). Reciprocal relationships between job resources, personal resources, and work engagement. *Journal of Vocational Behavior*, 74(3), 235-244.

Zauszniewski J.A., Bekhet A. & Suresky M. (2009) Relationships among perceived burden, depressive cognitions, resourcefulness, and quality of life in female relatives of seriously mentally ill adults. *Issues in Mental Health Nursing*, 30, 142-150.

Borsada İşlem Gören İşletmelerde Mali Başarısızlık Tahmini: Altman Modeli'nin BIST Uygulaması

Hülya YILMAZ^a
Cumhuriyet Üniversitesi

Mustafa YILDIRAN^b
Akdeniz Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, BIST'teki işletmelerde mali başarısızlığın ölçülmesinde Altman Modelinin tahmin kapasitesini test etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, BIST'de faaliyet gösteren ve hisse senetleri BIST (İMKB)'de işlem gören 18'i iflas etmiş ve 18'ide başarılı toplam 36 işletme seçilmiştir. Altman'ın iflasın öngörülmesi ile ilgili geliştirmiş olduğu Z Değeri modelinde kullandığı mali oranlar, sözkonusu 36 işletmenin 2001-2006 yıllarını kapsayan 5 yıllık mali verilerinin ortalaması kullanılarak hesaplanmıştır. Mali oranların ağırlıklı ortalamasının toplamından her bir gözleme (işletme) ait Z Değeri (bağımsız değişken) bulunmuştur. Altman'ın kritik eşik değerleri esas alınarak, her bir Z Değerinden söz konusu işletmenin iflasa ne derece yakın olduğu tahmin edildikten sonra, bu tespitler BIST'den elde edilen gerçek verilerle karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Altman'ın Z Değeri 18 başarılı işletmeden 16'sını (%89), 14 başarısız işletmeden de 10'unu (%71) doğru tahmin etmiştir. İkinci olarak, Altman Modeli'nde kullanılan mali oranların hangilerinin mali başarı ve başarısızlığı daha iyi ayırt ettiğini anlayabilmek amacıyla Diskriminant Analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, sözkonusu 5 mali orandan 4'ünün ortalamalarının başarılı ve başarısız işletmelerde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu ve diskriminant analizinin de başarılı ve başarısız işletmeleri %94 oranında doğru tahmin ettiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Altman Modeli; Borsa İstanbul

Mali başarısızlığın tespit edilmesi ve önceden tahmini işletmelerde, gelecekte finansal sürdürülebilirlik ve iflasın önceden tahmini ile önlenmesi kolaylıklarını sağlayabilecektir. Mali başarısızlık işletmelerin iş ve ekonomik çevresindeki sorunlardan kaynaklanabildiği gibi, işletmenin yönetsel kararlarındaki davranışlarından da kaynaklanabilir (Aktaş, 1997). Son yıllarda istatistik ve ekonometrik yöntemlerin sağladığı avantajlarla çok yönlü mali başarısızlık analizleri yapılabilsen de mali başarısızlığın ölçülmesinde klasik yöntem, Altman modelidir.

Bu çalışma, 'Altman Modeli, işletmelerde mali başarısızlığı tahmin etmede ne derece etkilidir?' sorusunu Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 36 sanayi işletmesi üzerinden analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Analiz sonucunda Altman modelinin Borsa İstanbul'daki

işletmelerin mali başarısızlık ölçümünde halen geçerliliğinin olup olmadığı da analiz edilebilecektir.

Mali Başarısızlığın Tahmini Açısından Altman Modeli

İşletmelerde mali başarısızlığın önceden tahmin edilmesi ile ilgili ilk çalışma Altman'ın (1968) tarafından yapılmıştır. Geliştirdiği Hayatta Kalma adıyla bilinen modeli ile Altman, işletmelere ait bazı mali oranları kullanarak ileride iflas edip etmeyeceklerini tahmin etmeye çalıştı. Bu model, mali oranları tek başına kullanarak bir model geliştiren Beaver (1966)'ın kendi adıyla bilinen modelinin (Beaver Modeli) aksine, mali oranların kombine olarak kullanıldığı bir modeldi. Altman, bu modelle bir işletmenin iflas etmesinin en önemli nedeninin ekonomik kriz ve yüksek rekabette

^a Sorumlu Yazar: Hülya YILMAZ, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İşletme Doktora

^b Mustafa YILDIRAN, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mustafayildiran.my@gmail.com

daha ziyade kötü yönetilmesi olduğunu ortaya koydu. Söz konusu çalışması ile Altman, finans literatüründe iflası öngörebilecek çok değişkenli bir modeli geliştiren ilk bilim adamı olarak kabul edilmektedir.

Altman Modeli'nde kullanılan mali oranlar; işletmenin likiditesi, karlılığı, kullandığı finansal destekler, kapasite kullanımı ve borç ödeme gücü ile ilgili oranlardır. İflasın öngörülmesinde öne çıkan mali oranları bulmak amacıyla bir model üzerinde çalışan Altman, bağımlı değişkenin iflas eden ve etmeyen işletmelerden oluştuğu modelinde ayırt edici özelliğe sahip 5 mali oran ve bunların modeldeki ağırlıklarını belirleyen katsayıları buldu. Katsayılarla her bir mali oranı çarparak, bunların toplamından bir Z değeri elde etti. Daha sonradan bir standart olan haline gelen bu model, finansal krize giren işletmelerin iflas edip etmeyecekleri ile ilgili tahminde bulunan analizlerde kullanılmaya başlandı. Altman Modeli'nin matematiksel eşitliği ise şöyle idi:

$$Z=1.2(X1) + 1.4(X2) + 3.3(X3) + 0.6(X4) + 0.99(X5)$$

Buna göre, eşitlikteki;

- X1 işletme sermayesinin toplam varlıklara oranını,
- X2 dağıtılmamış karların toplam varlıklara oranını,
- X3 faiz ve vergi hariç kazancın toplam varlıklara oranını,
- X4 hisse senedi değerinin toplam borçlara oranını
- X5 ise yıllık satışların toplam varlıklara oranını temsil etmektedir.

Altman Modeli'nde, formülde verilen eşitliğin sol yanını oluşturan ve hayatta kalma göstergesi olarak bilinen Z değeri işletmeleri borç ödeme güçlerine bağlı olarak sınıflandırmaktadır. Buna göre, Z değeri ne kadar yüksek ise, iflas etme ihtimali o kadar düşüktür. Düşük ya da negative değer alan bir Z değeri, bir işletmenin iflasa yakın olduğunu gösterir. Altman, Z değerine göre birtakım kritik eşikler de tanımlamıştır:

- Z değeri 1,81'den düşük olan işletmelerin iflas etme oranı daha yüksektir.

- Z değeri 2,99'dan fazla olan işletmelerin iflas etme ihtimali çok düşüktür.
- Z değeri bu iki eşik değer arasında bulunan işletmeler ise gri alanda bulunmaktadır ve iflas edip etmeyeceklerini kestirmek güçtür.

Altman, 1983 yılında 1968 yılında geliştirdiği ilk modeli gözden geçirerek, özel işletmeler için yeni katsayılar içeren yeni bir model oluşturdu.

$$Z=0.717(X1) + 0.847(X2) + 3.107(X3) + 0.420(X4) + 0.998(X5)$$

Özel işletmeler için kritik eşiklerde aşağıdaki gibidir:

- Eğer Z değeri 1,23'den düşük ise iflas ihtimali yüksektir.
- Eğer Z değeri 1,23 ve 2,99 arasında bir değer ise, o zaman işletme gri alanda bulunuyor demektir.
- Eğer Z değeri 2,99'dan yüksek ise, o zaman iflas etme ihtimali çok düşüktür.

Altman'ın (1968) çığır açan çalışmasından sonra, işletmelerde mali başarısızlığı önceden tahmin etmek maksadıyla bir çok model geliştirilmiştir. Altman Modeli ise hem ilk haliyle hem de gözden geçirilmiş haliyle bir çok defa farklı ülkelerde test edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, model genel olarak desteklenmiştir. Aşağıda, hem dünya hem de Ülkemiz genelinde mali başarısızlık ile ilgili yapılan çalışmalara ve kullanılan analiz yöntemlerine bazı örnekler verilecektir.

Literatür

Daha öncede ifade edildiği üzere, Altman Modeli işletmelerde mali başarısızlığı öngörebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Altman (1968) bir işletmenin iflas edip etmeyeceğini çok değişkenli diskriminant analizi kullanarak tahmin etmeye çalışmıştır. Altman gibi çoklu diskriminant analizini kullanarak iflas tahmininde bulunan diğer araştırmacılar ise Blum (1974), Deakin (1977), Beynon ve Peel (2001) ve Neophytou vd. (2001)'dir. Bunun yanında regresyon analizi (Meyer ve Pifer, 1970), logit analizi (Ohlson, 1980), probit analizi (Zmijewski, 1984), tekrarlanan bölünme analizi (Frydman vd., 1985), faktör lojistik analizi (West, 1985) ve suni sinir ağları modellerini

(Trippi ve Turban, 1996) kullanarak işletmelerin iflas edip etmeyeceklerini analiz eden araştırmacılar da olmuştur.

Yakın geçmişte ise, Z değeri iflas riskini ölçmede, stratejik planlamada (Calandro, 2007), yatırım kararlarında (Sudarsanam ve Lai, 2001; Lawson, 2008), aktiflerin fiyatlandırılmasında (Griffin ve Lemmon, 2002; Ferguson ve Shockley, 2003), sermaye yapısı kararlarında (Allayannis vd., 2003; Molina, 2005), kredi riski fiyatlandırılmasında (Kao, 2000; Jayadev, 2006), sorunlu menkul kıymetlerde (Altman, 2002; Marchesini vd., 2004) ve Z değeri ile ilgili test amaçlı olarak düzenlenen diğer araştırmalarda (Citron ve Taffler, 2004; Taffler vd., 2004) kullanılmıştır.

Aziz ve Dar (2006) 1968 ve 2003 yılları arasında yapılan 89 araştırmada en çok kullanılan modelin, çoklu değişken modeli (Z Değeri) ve lojit analizi olduğunu bulmuşlardır. Chung vd. (2008) 2006 ve 2007 yılları arası Yeni Zelanda çapında iflas etmiş 10 tane finansman işletmesinin çeşitli mali oranlarını incelemişlerdir. Bu araştırmacılara göre, Altman (1968)'in kullandığı 5 mali orandan 4'ünün iflastan bir yıl önce işletmenin iflas riskini diğer mali oranlara nazaran çok daha iyi tahmin ettiklerini bulmuşlardır.

İşletmelerde mali başarısızlıkların tahmin edilmesi amacıyla Ülkemizde de bir takım çalışmalar yapılmıştır. Çilli ve Temel (1988) bankaların mali başarısızlıklarının önceden tahmin edilebilmesi amacıyla bir model geliştirmişlerdir. Diskriminant ve faktör analizi kullanarak bankaları sorunlu ve sorunsuz şekilde ikiye ayırabilen bu modelde, sözkonusu araştırmacılar bankalar arasında bu ayrımı yapabilecek 6 farklı değişken belirlemişlerdir.

Altaş ve Giray (2005) İMKB'ye kayıtlı tekstil işletmelerinin mali başarısızlık riskini araştırdıkları çalışmalarında; sözkonusu işletmelerin 2001 yılına ait verilerine dayanarak mali oranlarını ve dönem sonu kar ve zararlarına bakarak da mali başarılarını ölçmüşlerdir. Lojistik regresyon yöntemi ile yaptıkları analizde, mali oranlara dayalı olarak geliştirdikleri modelin doğru sınıflandırma oranının %74 olarak gerçekleşmiştir.

İçerli ve Akkaya (2006) ise hisse senetleri İMKB'de işlem gören 80 (40 başarılı, 40 başarısız) endüstri işletmesinin

çeşitli mali oranlarını karşılaştırmışlardır. Sözkonusu araştırmacılar, işletmelerin mali tablolarından yararlanarak 10 farklı mali oran hesaplayarak her birisi için Z testi yapmışlardır. Sonuç olarak başarılı ve başarısız firmaların cari oran, asit-test oranı ve alacak devir hızları arasında anlamlı farklar olduğu ve başarısız işletmelerin vadesi gelen yükümlülüklerini karşılamada oldukça zorlandıkları görülmüştür.

Çelik (2010) ise yapmış olduğu çalışma ile bankaların başarısızlıklarının önceden öngörülebilmesi amacıyla bir erken uyarı modeli geliştirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 36 adet özel sermayeli ticaret bankasına ait çeşitli mali oranlar hesap edilerek bu bankaların 1 veya 2 yıl önceden mali başarısızlığa düşme olasılıkları tahmin edilmeye çalışılmıştır. Diskriminant analizi ve yapay sinir ağları modellerinin kullanıldığı bu çalışmada; diskriminant modelinin mali başarısızlığı 1 veya 2 yıl önceden %91 başarı ile, yapay sinir ağları modelinin ise mali başarısızlığı 1 yıl önceden %100, 2 yıl önceden %88 başarı ile tahmin edebildiği ortaya çıkmıştır.

Zeytinoglu ve Akarım (2013) çalışmalarında 20 finansal oranı ve Altman'ın başarılı/başarısız ayırımına dayalı 2009, 2011 ve 2012 yıllarına ait verilerle Borsa İstanbul işletmeleri ile yaptığı analiz %88'in üzerinde işletmelerin mali başarısızlığının öngörülmesinde açıklayıcı sonuçlar vermiştir.

2015 yılında Selimoğlu ve Orhan tarafından yayımlanan çalışmada yine BİST işletmeleri veri kaynağı ile analiz yapılmıştır. Bu çalışmada BİST'te işlem gören deri, giyim ve dokuma işletmelerinden 25 âdeti üzerinde analiz yapılmıştır. 23 adet finansal oran kullanılarak yapılan çok değişkenli analiz sonucunda 7 finansal oranın gruplar arasında anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu 7 oran kullanılarak yapılan diskriminant analizi sonucunda, kullanılan modelin %92 sınıflandırma başarısı gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma, 'Altman Modeli, işletmelerde mali başarısızlığı tahmin etmede ne derece etkilidir?' sorusuna cevap aramaktadır. Altman Modeli işletmelerde iflasın yanında başka sonuçların

öngörülebilmesi amacıyla tercih edilmiştir. Altman modeli çok değişkenli diskriminat analizidir. Bu analizde bağımlı değişkenimale başarısızlık oluşturmaktadır ve bu değişken iki farklı değer almaktadır: Başarılı (1) ve Başarısız (0). Yukarıda da bahsedildiği gibi mali başarısızlık literatürde iki türlü ölçülmüştür: Birincisi, teknik başarısızlık olarak da

bilinen bir işletmenin vadesi gelmiş olan borçlarını ödeyebilme gücü veya borç ödeme gücü oranı (solvency ratio). Bu oran vergi sonrası net karın amortisman ile toplamının kısa ve uzun vadeli borçlara bölünmesinden oluşur. Kabul edilen eşik değer 0,20'dir. Eğer bir işletmenin borç ödeme gücü oranı bu eşikten yukarı ise bu işletme teknik anlamda başarılı sayılır. Oranın 0,20'den küçük olması ise teknik anlamda mali başarısızlığa işaret eder. Mali başarısızlığı ölçmenin ikinci bir yolu ise, işletmenin gerçekte iflas edip etmediğinin tespit edilmesidir. Bu çalışmada, ikinci yol kullanılarak BIST kayıtlarına göre 2007 ve 2012 yılları

arası iflas eden 18 adet işletme seçilmiştir. Bu işletmelere ek olarak 18 adet de başarılı işletme seçilerek, iki farklı değeri olan bir başarı değişkeni oluşturulmuştur (Başarısız=0, Başarılı=1).

hesaplanırken bu işletmelere ait 6 yıllık (2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006) değerlerin ortalaması alınmıştır. Araştırmaya dahi edilen işletmeler seçilirken hizmet üretmeyen işletmelerden olmasına dikkat edilmiştir. Diğer bir ifade ile örnekleme bulunan işletmelerin tamamı mal üretmektedirler. Bu işletmelerle ilgili veriler BİST'in resmi internet sitesinden toplanmıştır.

İşletmelere ait gerçek başarıların Altman'ın eşik değerleri dikkate alınarak ne ölçüde tahmin edilebileceğini ölçmek amacıyla bir tahmini başarı değişkeni oluşturuldu. Bu amaçla, Z değerleri ortalaması (1) 1,81'e kadar olan firmalar başarısız (iflas), (2) 1,81-2,99 olan işletmeler gri ve (3) 2,99'dan yüksek olan ise başarı olarak kabul edilmişlerdir.

Analiz Bulguları

Altman Modeli'nin iflası ne ölçüde tahmin edebildiği ile ilgili analizlere geçmeden önce, Z değerleri normallik testinden geçirildi. Aşırı uç değerler nedeniyle, dağılımın normal olmadığı görüldü. Bu nedenle, Zdeğerlerine ait standart sapma değerleri esas alınarak aşırı uç değere sahip 4 işletmeye ait veriler analize dahil edilmedi.

Tablo 1. Başarı Durumlarına Göre Z Değerlerinin Dağılımı

	N	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata	95% Güven Aralığı		En Düşük	En Yüksek
					Düşük Aralık	Yüksek Aralık		
İflas	14	,0739	2,24712	,60057	-1,2236	1,3713	-4,59	3,60
Başarılı	18	2,8042	,96711	,22795	2,3233	3,2851	1,38	4,33
Toplam	32	1,6097	2,12701	,37601	,8428	2,3766	-4,59	4,33

Bağımsız değişkeni ise Altman'ın Hayatta Kalma Modeli'nde kullandığı Z değeri oluşturmaktadır. Bu değer, yukarıda da bahsedilen 5 farklı mali oranın toplamından elde edilmiştir. Söz konusu mali oranlar, yukarıda da bahsedildiği gibi işletmelerin 2001-2006 yıllarını kapsamaktadır. Bağımsız değişkeni oluşturmak için öncelikle her bir işletmenin her bir yılı için bir Z değeri hesaplanmıştır. Bu değer, işletme sermayesinin toplam varlıklara oranı, dağıtılmamış karların toplam varlıklara oranı, faiz ve vergi hariç kazancın toplam varlıklara oranı, hisse senedi değerinin toplam borçlara oranı ve yıllık satışların toplam varlıklara oranlarının, Altman'ın 1968 tarihli modelinde ortaya koyduğu katsayılarla çarpımlarından sonra alınan toplamlarından elde edilmiştir. Z değeri

Tablo 1'den de görüldüğü üzere, normallik testinden sonra 4 gözlemin analizden çıkarılması ile toplam gözlem sayısı (N) 36'dan 32'ye indi. İflas eden (0) 14 işletmenin Z ortalaması 0,074 (0,60) iken, başarılı (1) 18 işletmenin Z ortalaması 2,8 (0,23) olarak gerçekleşmiştir. En düşük ve en yüksek değerlere bakıldığında, iflas eden işletmelerin daha heterojen bir Z dağılımına sahip oldukları, hatta Z ortalaması 3,6 olan, ancak buna rağmen iflas etmiş olan işletmelerin olduğu görülmektedir. Öte yandan, başarılı işletmelerin, iflas edenler ile karşılaştırıldığında daha homojen bir Z dağılımına sahip oldukları görülmektedir. Öte yandan, başarılı işletmelerin ortalama Z değeri (2,8) dikkate alındığında,

Türkiye'deki işletmelerin Altman'ın kabul etmiş olduğu başarı alt eşik değerinden bile (2,9) düşük olduğu görülmektedir.

Altman'ın geliştirdiği modele göre hesaplanan mali başarının (tahmini başarı) gerçek başarı ile ne derece örtüştüğünü anlamak amacıyla, her iki değişkene ait gözlem sayıları çapraz tablolama yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Ancak, Altman Modeli'nin mali başarıyı üç farklı kategoride değerlendirmesinden (iflas, gri, başarılı) dolayı, tahmini başarı değişkenine ait kategori sayısı ikiye indirilmiştir. Bu işlem yapılırken, Altman Modeli'nde gri alan olarak belirlenen 1,81-2,99 aralığı başarılı kategorisine dahil edilmiştir. Diğer bir ifade ile, Z ortalaması 1,81'in altında olan işletmeler başarısız (iflas), üstünde olan işletmeler başarılı olarak kabul edilmiştir. Gri alanda bulunan işletmelerin iflas etmedikleri varsayıldığında ve Türkiye'de başarılı işletmelere ait Z değerleri ortalamasının Altman'ın alt başarı eşliğinden bile düşük olduğu göz önüne alındığında, gri kategorisinde bulunan işletmelerin başarılı kategorisine dahil edilmesinin uygun olduğu değerlendirilmiştir. Bu işlemden sonra, tahmini başarı değişkenine ait ortalama değerler Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre, Altman Modeli 12 işletmeyi başarısız (iflas), 20 işletmeyi de başarılı olarak tahmin etmiştir.

Tablo 2. Tahmini Başarı Durumlarına Göre Z Değerlerinin Dağılımı

	N	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata	95% Güven Aralığı		En Düşük	En Yüksek
					Düşük Aralık	Yüksek Aralık		
İflas	12	,4393	2,00490	,57876	-1,7132	,8345	-4,59	1,49
Basarili	20	2,8391	,90096	,20146	2,4174	3,2608	1,82	4,33
Total	32	1,6097	2,12701	,37601	,8428	2,3766	-4,59	4,33

Tablo 3'de gerçek başarı ve tahmini başarının çapraz tablolama yöntemi ile karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan değerler verilmiştir. Buna göre, Altman Modeli iflas eden 14 işletmenin 10'unu (%71), başarılı olan 18 işletmeden 16'sını (%89) doğru tahmin etmiştir.

Tablo 1. Basari * TahminBasari Çapraz Tablo

		Tahmin Başarı		Toplam	
		İflas	Başarılı		
Başarı	İflas	Sayı	10	4	14
		% Başarı İçinde	71,4%	28,6%	100,0%
	Basarili	Sayı	2	16	18
		% Başarı İçinde	11,1%	88,9%	100,0%
Toplam		Sayı	12	20	32
		% Başarı İçinde	37,5%	62,5%	100,0%

Altman Modeli'nin tahmin gücünü analiz ettikten sonra, Altman Modeli'nde bulunan mali oranlardan

hangilerinin başarılı ve iflas işletmeleri birbirinden daha iyi ayırt edebildiğini ölçmek amacıyla diskriminant analizi yapılmıştır. Başarı değişkeni (başarı) her bir işletme için bir defa hesaplandığından, her bir mali oranın işletme bazında 6 yıllık ortalaması alınmıştır.

Tablo 4. Grup Ortalamalarının Eşitliği Testi

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
X1	,815	6,789	1	30	,014
X2	,986	,430	1	30	,517
X3	,579	21,832	1	30	,000
X4	,837	5,828	1	30	,022
X5	,852	5,218	1	30	,030

Tablo 4 başarılı ve iflas etmiş işletmelerin başta X3 (faiz ve vergi hariç kazancın toplam varlıklara oranı) olmak üzere X1, X4 ve X5 oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile, bu 4 mali oran başarılı ve iflas eden işletmelerin birbirinden ayırt edilmesinde yararlıdır.

Tablo 5. Eigenvalues

Fonksiyon	Eigen Değeri	Varyansın %'si	Kümülatif %	Kanonik Korelasyon
1	1,659 ^a	100,0	100,0	,790

a. Analizde 1. kanonik diskriminant fonksiyonları kullanılmıştır.

Tablo 5 Beş mali orandan (bağımsız değişken) oluşan modelin başarılı ve iflas etmiş işletmeleri ayırt etme gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Kanonik

korelasyon değeri olan 0,79 oranı, modelin gruplar arası (başarılı ve iflas) varyansın (farkın) %62'sini açıkladığına işaret etmektedir.

Tablo 6. Standart Kanonik Diskriminant Fonksiyon Katsayıları

	Fonksiyon
	1
X1	-1,714
X2	,093
X3	2,160
X4	,312
X5	,324

Tablo 6'da her bir bağımsız değişkene ait standart katsayılar verilmiştir. Standart katsayılar, bağımsız değişkenlerin modele yaptıkları göreceli katkıyı

göstermektedir. Standart katsayıların mutlak değerlerinin önemli olduğu dikkate alındığında, modele katkı yapan en önemli değişkenin, daha önce de vurgulandığı gibi, X3 değişkeninin olduğu, daha sonra da sırasıyla X1, X5 ve X4 değişkenlerinin olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Kanonik Diskriminant Fonksiyon Katsayıları

	Fonksiyon
	1
X1	-3,607
X2	,422
X3	3,461
X4	,446
X5	,510
(Sabit)	-,240

Standart Olmayan Katsayılar

Tablo 7’de verilen standart olmayan katsayılar ise, ayırt edici bir denklemde bulunan bağımsız değişkenlere ait katsayıları göstermektedir. Buna göre, modelin ürettiği katsayıları aşağıdaki denklemle ifade etmek mümkündür:

$$Z = -3,6(X1) + 0,42(X2) + 3,46(X3) + 0,45(X4) + 0,51(X5)$$

Denklemde verilen katsayıların her biri, denklemde verilen diğer bütün değişkenler kontrol edildiğinde o değişkenin modeleyaptığı katkısı gösterir.

Tablo 8. Grup Ortalamaları

Başarı	Fonksiyon
	1
İflas	-1,414
Başarılı	1,100

Standart Olmayan kanonik diskriminant fonksiyonları grup ortalamalarına göre değerlendirilmiştir.

Standart Olmayan kanonik diskriminant fonksiyonları grup ortalamalarına göre değerlendirilmiştir.

Tablo 8’de grupların (başarılı ve iflas) bütün değişkenlerin kombine ortalamaları yer almaktadır. Buna göre, iflas eden işletmelerin -1,41 değeri, başarılı işletmelerin ise 1,1 değeri etrafında yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 9. Sınıflandırma Sonuçları^a

	Başarı	Tahmini Grup		Toplam	
		İflas	Başarılı		
Gerçek Grup	Sayı	İflas	12	2	14
		Başarılı	0	18	18
	%	İflas	85,7	14,3	100,0
		Başarılı	,0	100,0	100,0

a. Gruplara ait gözlemler %93,8 oranında doğru sınıflandırılmıştır.

Tablo 9’ dan görüldüğü üzere, gözlemlerin %94’ü doğru grup (iflas ve başarılı) altında sınıflandırılmıştır. Bu rakama göre, modelin ayırt etme gücü oldukça yüksektir. Model, iflas eden 14 işletmenin 12’sini (%86), 20 başarılı işletmenin ise tamamını (%100) doğru sınıflandırmıştır.

Tartışma

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere, Altman’ın (1968) geliştirdiği Z Değeri Modeli işletmelerde mali başarısızlığı önceden tahmin etme gücü yüksektir. Ancak, modelin mali başarısızlığı öngörme gücü mali başarıyı öngörme gücüne göre biraz daha düşüktür. Bunun nedeni, mali olarak başarısız olan işletmelerin ortalamaları başarılı olan işletmelerin ortalamalarına göre daha heterojen olarak dağılmıştır. Öte yandan, veri setinde bulunan başarılı işletmelere ait Z değeri ortalamaları, Altman modelinde başarı alt eşiği olarak kabul ettiği 2,99’dan dahi küçüktür. Bu da, Z eşik değerlerinin Türkiye’de bulunan işletmeler için Altman’ın eşik değerlerinden daha farklı olabileceğini akla getirmektedir. Öte yandan, Altman’ın modelinde kullandığı mali oranlardan 4’ünün başarılı ve başarısız firmalarda farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre, Altman modeli, BIST’teki işletmeler için mali başarısızlığı tahmin etmeden halen geçerli bulgular üretebilmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, R. (1997). Mali başarısızlık (işletme riski) tahmin modelleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Allayannis, G., Brown, G. W., & Klapper, L. F. (2003). Capital structure and financial risk: Evidence from foreign debt use in East Asia. *Journal of Finance*, 58(6), 2667–2709.
- Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *Journal of Finance*, 23 (4), 589-609.
- Altman, E. I. (2002). *Bankruptcy, credit risk, and high yield junk bonds: a compendium of writings*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Aziz, M. A., & Dar, H. A. (2006). Predicting corporate bankruptcy: Where we stand? *Corporate Governance*, 6 (1), 18-33.
- Beaver, W. H. (1966). Financial ratios as predictors of failure. *Journal of Accounting Research*, 4, Empirical Research in Accounting: Selected Studies, (Supplement), 71 – 111.
- Beynon, M. J., & Peel, M. J. (2001). Variable precision rough set theory and data discretisation: An application to corporate failure prediction. *Omega*, 29, 561-576.
- Blum, M. P. (1974). Failing company discriminant analysis. *Journal of Accounting Research*, 12 (1), 1-25.
- Calandro, J. (2007). Considering the utility of Altman's Z-score as strategic assessment and performance management tool. *Strategic & Leadership*, 35(5), 37-43.
- Chung, K. C., Tan, S. S., & Holdsworth, D. K. (2008). Insolvency prediction model using multivariate discriminant analysis and artificial neural network for the finance industry in New Zealand. *International Journal of Business and Management*, 3(1), 19-29.
- Citron, D. B., & Taffler, R. J. (2004). The comparative impact of an audit report standard and an audit going-concern standard on going-concern disclosure rates. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23(2), 119-130.
- Çelik, K. M. (2010). Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17 (2), 129-143.
- Deakin, E. B. (1977). Business failure prediction: An empirical analysis. In E. Altman, & A. Sametz (Eds.), *Financial crises: Institutions and markets in a fragile environment*. New York: John Wiley.
- Ferguson, M. F., & Shockley, R. L. (2003). Equilibrium anomalies. *Journal of Finance*, 58(6), 2549-2580.
- Frydman, H. E., Altman E. I., & Kao, D.G. (1985). Introducing recursive partitioning for financial classification: The case of financial distress. *Journal of Finance*, 40 (1), 269-291.
- Griffin, J., & Lemmon, L. (2002). Book-to-market equity, distress risk, and stock returns. *Journal of Finance*, 57(5), 2317-2336.
- Jayadev, M. (2006). Predictive power of financial risk factors: An empirical analysis of default companies. *The Journal for Decision Makers*, 31(3), 45-56.
- İçerli, M.Y. & Akkaya, G.C. (2006). Finansal Açıdan Başarılı Olan İşletmelerle Başarısız Olan İşletmeler Arasında Finansal Oranlar Yardımıyla Farklılıkların Tespiti. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (1), 413-421.
- Kao, D. L. (2000). Estimating and pricing credit risk: An overview. *Financial Analysts Journal*, 56(4), 50-66.
- Marchesini, R., Perdue, G., & Bryan, V. (2004). Applying bankruptcy prediction models to distressed high yield bond issues. *Journal of Fixed Income*, 13(4), 50-56.
- Meyer, P. A. & Pifer, H. W. (1970). Prediction of Bank Failures. *The Journal of Finance*, 25, (September), 853-868.
- Molina, C. A. (2005). Are firms underleveraged? An examination of the effect of leverage on default probabilities. *Journal of Finance*, 60(3), 1427-1459.
- Neophytou, E., Charitou, A., & Charalambous, C. (2001). Predicting corporate failure: Empirical evidence for the UK. Discussion Paper No. 01-173, March, School of Management, University of Southampton, Southampton.
- Ohlson, J. (1980). Financial ratios and probabilistic prediction of bankruptcy. *Journal of Accounting Research*, 18 (1), 109-131.
- Selimoğlu, S., & ORHAN, A. (2015) Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçülenmesi: BİST’de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan
- Sudarsanam, S., & Lai, J. (2001). Corporate financial distress and turnaround strategies: An empirical analysis. *British Journal of Management*, 12(3), 183-199.
- Taffler, R. J., Lu, J., & Kausar, A. (2004). In denial? Stock market under reaction to going-concern audit report disclosures. *Journal of Accounting & Economics*, 38(1-3), 263-296.
- Trippi, R., & Turban E (Eds). (1996). *Neural networks in finance and investing: using artificial intelligence to improve real-world performance* (pp. 367-394). London: IRWIN Professional Publishing.
- West, R.G. (1985). A Factor-Analytical Approach to Bank Condition. *Journal of Banking and Finance*, 9(2), 253-266.
- Zmijewski, M.E. (1984). Methodological Issues Related to Estimation of Financial Distress Prediction Models. *Journal of Accounting Research*, 22(1), 59-82.
- Zeytinoglu, E., & Akanım, Y. D. (2013). Financial failure prediction using financial ratios: an empirical application on Istanbul Stock Exchange. *Journal of Applied Finance & Banking*, 3(3), 107-116.

Avrupanın Hızla Gelişen Ekonomisi: Litvanya

Erol DEMİR^a

Öz

Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılması ile birlikte uluslararası alanda yeni devletler ortaya çıktı. Avrupa Birliğinin genişleme süreci içinde Baltık ülkelerinin birliğe üye olması sonucu Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği komşu haline gelmiştir. 2004 yılında Avrupa Birliği ve NATO üyesi olan Litvanya ekonomisinin özellikle 2011 yılından itibaren hızla büyümeye başladığı görülmektedir. Kişi başına düşen gelirin hızlı yükselişi, istihdamın artması, enflasyonun kontrol altına alınması, kamu borçlarının azaltılması vb. parametreler dikkate alındığında AB'nin en canlı ve geliri yüksek ülkeleri arasında sayılabilir. Kurumsal rakamlar incelendiğinde özellikle son yıllarda kişi başına düşen milli gelir açısından Baltık Ülkeleri arasında ilk sıraları aldığı görülmektedir. Hükümet stratejisi katma değeri yüksek ürün ve hizmetler grubuna yönelik olan ülkede, özellikle biyoteknoloji sektörünün önemli bir sanayi alanı olarak öne çıktığı görülmektedir. Çalışmamızda AB'ye üye Baltık Ülkeleri arasından Litvanya'nın gelişen ekonomik yapısı incelenmiştir. Konu başlıkları itibariyle; AB'ye üyelik öncesi (01 Mayıs 2004) ve sonrası ülke ekonomisinde yaşanan değişimler, kişi başına düşen gelir, istihdam, enflasyon, kamu borçları, ödemeler dengesi, sanayi ve üretim alanları, tarım vb. konular sayılabilir.

Anahtar Kelimeler:

Litvanya; Ekonomi; Özelleştirme

Sovyet Birliğinin Litvanya'yı işgalinden sonra yeterli altyapı ve nitelikli işgücünün değerlendirilmesi sonucu büyük ölçekli sanayi işletmeleri geliştirilmiştir. Litvanya, kendi enerji ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli doğal kaynaklara sahip olmadığından bu açığı kapatmak amacıyla birtakım tesisler kurma yoluna gitmiştir. 1940'lı yıllarda Litvanya'daki büyük işletmelerin birçoğu Sovyet Birliği'ne bağlı olarak faaliyetlerini yürüttükleri görülmektedir. Bunun nedenleri arasında gerekli hammadde ve malzemeler ile elektrik enerjisini buradan sağlayıp, üretilen mamul maddeleri yine buraya satmaları sayılabilir.

Litvanya "Perestroyka" zamanında ekonomik değişimleri yapmaya başlamasına rağmen 1991 yılında kazanılan bağımsızlık o andaki reformları uygulamayı engellemiştir. Bağımsız devletin yasal sistemini ve yerleşmiş yasalarının yeniden yapılması piyasa ekonomisine geçişini engellemiştir (Europos Komisijos Ataskaita, s.16).

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Litvanya, iş odaklı ekonomik yapıya ait gerekli tedbirlerle sürdürülebilir kalkınmayı hızlı bir şekilde uygulamaya koyarak makro ekonomik istikrarı sağlamıştır.

Özelleştirme işlemi, kendi vatandaşlarına özelleştirme bonusu dağıtmak suretiyle yapılmıştır. 1992-1993 yıllarında Litvanya'da bir özel bankacılık sektörü ve bir sermaye piyasası altyapısı oluşturulmuş ve Litvanya güçlü para birimini kabul etmiştir (Özlenen ve Ünsal, 1998:122).

İşbaşındaki hükümetlerin, Litvanya ekonomisine yönelik yürüttükleri makro ekonomik istikrar programları ile sıkı para ve maliye politikaları sayesinde yabancı yatırımcılar için ülke cazip bir konuma gelmiştir.

Litvanya'nın bağımsızlığını yeniden kazanmasını müteakip Bankacılık ve sigortacılık sistemi ile birlikte finansal altyapı hızla gelişmiştir.

^a Erol DEMİR, Dr., Müşavir, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü

IMF ve Dünya Bankası ile koordineli bir şekilde yürütülen çalışmalar sonucunda enflasyonla mücadelede başarılı önlemler alınmış, dış ticaret, fiyat, vergi ve ücret sistemlerinde liberalleşme olmuştur.

Litvanya, gerek bağımsızlık sonrası ülke ekonomisinde yaptığı olumlu reformları (özelleştirme, yapısal ve ekonomik reformlar,vb.) ve halkının dünya ekonomisi ile bütünleşme isteği son on yılda Avrupa'nın en hızlı gelişen serbest pazar ekonomileri arasında yerini almıştır.

Genel Ekonomik Yapı

Avrupa'nın kuzeydoğusunda yer alan ve önceki ismi Sovyet Sosyalist Litvanya Cumhuriyeti (Lietuvos Respublika); kuzeyde Letonya, doğuda ve güneyde Beyaz Rusya, güneybatıda Rusya'nın Kaliningrad Yönetim Birimi ve Polonya, batıda da Baltık Denizi ile çevrilidir. Parlamenter Demokrasi ile yönetilen Litvanya'nın yüzölçümü 65.200 km olup başkenti Vilnius'dur.

Toprakları genellikle düz olan Litvanya'nın ovadaki kum tepeleri sık çam ormanları ile kaplıdır. Litvanya topraklarının; tarıma elverişli ekilebilir alanlar % 35'ini, çayır ve meralar % 22'sini, ormanlar ve ağaçlık alanlar % 31'ini, bataklıklar ise % 5'ini oluşturmaktadır. Doğal kaynaklar olarak bataklık kömürü, kehribar sayılabilir. Mevcut akarsuların tümü Baltık Denizi'ne dökülür. Bunların en uzununu Neman (Nemunas) ırmağı'dır.

Litvanya iklim yapısına bakıldığında, okyanus iklimi ile kara iklimi arasındaki geçiş bölgesinde yer almasından dolayı Atlas Okyanusu'ndan gelen nemli hava kütleleri ile Avrasya'dan gelen soğuk hava kütlelerinin etkisi altındadır.

Haziran 2015 tarihi itibarıyla, ülke nüfusu 2.904.400 olup kilometre kare başına düşen kişi sayısı 56.9'dur. Okuma-yazma oranının % 98 olduğu Litvanya nüfusunun yaklaşık % 81,3'ünü Litvanya'lular oluşturmaktadır. Ülkede ayrıca Ruslar ve Polonyalılar ile az sayıda Beyaz Rus, Ukraynalı ve Letonyalı'da yaşamaktadır.

Eğitim sistemi içerisinde ilk ve orta öğretim mecburi olup ücretsizdir. Resmi dili Litvanca ülkede ayrıca Lehçe ve Rusça'da konuşulmaktadır. Ticari alanda en

geçerli dil İngilizce olup onu Almanca takip etmektedir. Halkın büyük bölümü Katolik olup ayrıca Lutherci, Rus Ortadoks ve Protestan toplulukları da bulunmaktadır.

Litvanya ekonomisi hızlı bir değişim döneminde bulunmaktadır. 1991 yılında bağımsız bir devlet olmasından bu yana, diğer Baltık ülkeleri gibi, pazar ekonomisine hızla adapte olmaya başlamıştır. Bu dönemde uygulanan reformlar makro ekonomik istikrarın elde edilmesine yol açmıştır.

En çok ticareti Rusya ile yapan Litvanya 1998 yılındaki Rusya finansal krizinden kurtularak hızlıca büyümeye başlamıştır. İthalat ve ihracatın güçlü bir şekilde artmaya devam ettiği, ticaretin batıya yönelerek sürekli arttığı Litvanya NATO ve AB üyesi olmuştur. Kamu mallarının özelleştirilmesi işlemleri büyük ölçüde tamamlanmıştır.Yabancı devlet ve sermaye destekleri sayesinde Litvanya, pazar ekonomisine geçmeyi başarmıştır.

Litvanya ekonomisinin yükselmesinde rol oynayan en önemli gelişmeler;

- Vatandaşlara özelleştirme bonusu dağıtmak suretiyle sağlanan özelleştirme,
- Güçlü yeni para biriminin kabulü,
- Enflasyonla mücadelede başarılı önlemler,
- Dış ticaret, fiyat, vergi ve ücret sistemlerinde liberalleşme olarak sayılabilir.

2014 yılında genel ekonomideki gerçek kazanç artışı % 5,1 olmuştur. Özel sektör ve kamu sektöründeki büyüme oranları sırasıyla % 5,8 ve % 4,3 olarak gerçekleşmiştir. Litvanya ekonomisi içerisinde yer alan istihdam ve işgücü rakamlarına bakıldığında (Çizelge 1) İşgücü ve meslek sahiplerinin giderek arttığı ve işsizliğin her geçen yıl azaldığı görülmektedir. Avrupa'daki işsizlik nedeniyle 2015 yılındaki ilk 6 aylık süreçte işsizlik oranı %10,4 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 1: Litvanya İstihdam ve İşsizlik Değerleri (thous)			
İstihdam ve İşsizlik	2013	2014	2015*
a) İşgücü	1.465,20	1.477,00	1.463,30
b) Meslek Sahipleri	1.292,80	1.319,00	1.317,50
c) İşsiz Kişiler	172,50	158,00	145,80

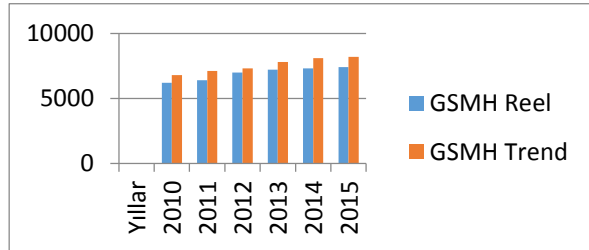
* 2015 Yılı I.Çeyrek

Kaynak: Economic and Social Development in Lithuania 2015/05, Lietuvos Statistikos Departamentas Statistics Lithuania, ISSN 1392-2874, Vilnius,2015

Litvanya ekonomisi içerisinde işsizliği olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörler incelendiğinde; yeniden ekonomik yapılanma, dış krizler kaynaklı büyüme hızlarının düşmesi, pazar ekonomisine geçiş noktasında yapılan özelleştirmeler, özel şirketlerin daha az ücretle daha kalifiye işçilere yönelmeleri ve AB'ye üyelik sürecindeki kamu birimlerindeki yapılan tasfiyeler gösterilebilir. Ayrıca, AB'ye üyelik sonrası kişilerin serbest dolaşımı başlamasıyla Litvanya'da iş bulamayanların muhtemelen başka AB ülkelerine çalışmaya gidecek olmaları işsizliğin azalmasına neden olan önemli faktörler arasında sayılabilir.

Şekil 1'den de görüleceği üzere Litvanya ekonomisi içinde, 2015 yılının ilk çeyreğinde gayri safi yurtiçi hasıla cari fiyatlarla, 2014 yılının aynı dönemi (8.124,20 milyon Euro) ile karşılaştırıldığında 8.209,90 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir.

Şekil: 1 Litvanya Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Değişiklikleri

* EUR million

Kaynak: Economic and Social Development in Lithuania 2015/05, Lietuvos Statistikos Departamentas Statistics Lithuania, ISSN 1392-2874, Vilnius,2015

Tarihsel bir süreç olarak ele alındığında Devlet bütçelerinin çok önemli siyasi, ekonomik ve yönetsel belgeler olduğu görülebilir. Bu anlamda bütçeler, egemen – yöneten sınıfların en önemli ekonomi ve maliye politikası araçları, aynı zamanda da hükümetlerin demokratik, sosyal hak ve özgürlükler konusundaki duruşlarının en önemli göstergeleri olarak karşımıza çıkarlar.

Kamu kaynaklarının toplanması ve harcamaların yapılması için hükümetlerin, ulusal egemenliği temsil eden parlamentolardan aldıkları bir yetki olan Bütçe; bu bağlamda toplum ile siyasi iktidar arasında kaynakların kullanımı konusunda yapılan bir sözleşme olarak da görülebilir.

Buna göre, Litvanya Maliye Bakanlığı 2015 yılı I. çeyrek verilerine göre;

Devlet ve Belediye Bütçe Gelirleri 1.992,8 Milyon Euro

Harcamalar 2.226,5 Milyon Euro

Bütçe açığı 233,7 Milyon Euro

Devlet ve Belediye bütçe gelirlerinin ana kaynakları;

- Mal ve hizmet vergilerinden elde edilen % 51,9

- AB Yardımlarından % 20,4 oluşmaktadır.

Harcamalar ise;

- Eğitim ve Sosyal işler için % 14,8

- Sosyal Güvenlik % 12,9

- Sağlık Bakım % 7,2 oluşmaktadır.

Devletin Sosyal Sigorta Fonu geliri 735,5 Milyon Euro

Sosyal güvenlik harcamaları 825,7 Milyon Euro

Açık olarak gerçekleşen 90,2 Milyon Euro

Zorunlu Sağlık Sigortası Fonu geliri 346,7 Milyon Euro

Harcamalar 303,2 Milyon Euro olarak gerçekleşmiştir.

Bütçe dönemleri içerisinde ne kadar vergi geliri elde edileceğine ülkelerin Maliye Bakanlıkları karar verirken, harcamacı kuruluşların ödenek taleplerini sunarken dikkate alacakları bütçe rehberini de yine bu bakanlık hazırlamaktadır.

Bütçe kalemleri arasında bir yandan, bütçe harcama ve gelirlerinin miktar ve bileşimi, diğer yandan harcama ve gelirler arasındaki ilişki, yani bütçenin açık / fazla vermesi ya da denk olması gibi hususlar yer almaktadır.

İzlenen sıkı mali politikalar sonrasında bütçe açığı; 1994 ve 1995 yıllarında GSYİH'nin % 1.8'i olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılında GSYİH'nin % 9.2'si, 1997 yılında ise % 9.96'sı olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında GSYH'nin %3.4'ü, 2014 yılında ise %3.6'sıdır.

Çizelge 2: Litvanya Bütçe Gelir ve Harcamaları (EUR mill.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
A-DEVLET BÜTÇESİ						
Gelir	5.757,40	6.454,90	7.016,30	7.093,20	7.308,00	1.688,30
Harcama	7.092,40	7.253,90	7.283,20	7.283,20	7.437,50	1.974,80
Açık/Fazla	-1.335,00	-799,00	-41,90	-190,10	-129,50	-286,50
B-BELEDİYE BÜTÇESİ						
Gelir**	993,60	939,70	981,30	987,10	1.217,50	304,50
Harcama	1.971,40	2.135,00	2.124,30	2.080,70	2.202,60	452,30
Açık/Fazla	-977,80	-1.142,30	-1.142,90	-1.093,60	-985,00	-147,80

* 2015 Yılı I.Çeyrek

** Hükümetler arası işlemler hariç

Kaynak: Litvanya Maliye Bakanlığı verileri, Vilnius, 2015

Çizelge 2'de görülen bütçe açıklarının uzun vadeli borçlanmalarla karşılanması, faizlerin aşırı oynaklığıyla sağlanan istikrarsızlıklar yüzünden, kısa vadeli borçlanmalara gidilmemesi Litvanya açısından oldukça önemlidir. Hükümetin belirli dönemlerde kamu harcamalarını geciktirmesi ve kamu sektörü işçilerinin ücretlerini düşürerek daraltmaya çalışması gibi tedbirler ile güçlü ekonomik büyümenin etkisiyle bütçe açığının GSYİH'ya oranı kademeli bir şekilde düşürüldüğü görülmüştür.

Litvanya ekonomisi içerisinde tüketici fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranlarına bakıldığında;

1992 yılında % 1163 oranında gerçekleşen enflasyon, 1995 yılında % 36'ya, 1996 yılında % 13'e düşmüştür. 1997 yılında ise büyük bir düşüş göstermiş ve % 8.4 oranında enflasyon kaydedilmiştir (Lituvos Bankas,2015;11). 1998 yılı Avrupa Komisyonu Raporu'na göre, AB'ne girmek isteyen aday ülkeler arasında, GSYİH'sı en çok artış gösteren ülke Litvanya olarak belirtilmiştir.

2010 yılı % 1,3, ithalata dayalı gıda ve enerji gibi yüksek ürün fiyatlarının ve yurtiçi talebin artmasından dolayı 2011 yılında enflasyon % 4.1'e yükselmiştir. Aynı zamanda reel gayrisafi yurtiçi hasıla 2011 yılında % 5,9 oranında büyümüştür. 2012 yılında ise bir önceki yıla nazaran fiyat artışları yavaşlamış, gıda fiyatları düşmüş ve enflasyon % 2,8 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranlarının ekonomide sağlanan istikrar ve güven ortamı sayesinde 2013 yılında % 0,4, 2014 yılında % 1,6 ve 2015 yılı ilk altı aylık dilimde % 1,2 olarak gerçekleştiği görülmüştür. 2015 ve ilerleyen yıllarda istihdam oranlarındaki artışla beraber özel harcamalar desteklenmiş olup, özellikle inşaat sektöründe belirli fırsatların olacağı tahmin edilmektedir.

Çizelge 3: Litvanya Ödemeler Dengesi (EUR mill.)

ÖDEMELER DENGESİ	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
a) Cari Hesap Dengesi	-92,39	-1.202,48	-396,28	559,78	44,88	-413,17
b) Sermaye Hesap Dengesi	1.065,21	999,93	1.000,84	1.049,03	990,77	159,82
c) Finansal Tablolar	1.000,66	-252,36	448,76	1.328,02	259,66	-178,96
d) Direkt Yatırımlar	-607,92	-1.000,72	-239,61	-208,78	-190,63	-144,00
e) Portföy Yatırımları	-1.610,31	-1.218,72	-925,53	1.408,31	-1.169,57	8,42
f) Finansal Türevler ve Çalışan Hisse Senedi Seçenekleri	67,38	-4,01	-4,99	4,80	1,15	-131,00
g) Diğer Yatırımlar	2.786,81	600,51	1.498,03	559,51	360,42	1.919,14
h) Uluslararası Rezerv Varlıklar	364,70	1.370,57	120,87	-435,81	1.258,26	-1.831,52

* 2015 Yılı I.Çeyrek

Kaynak: Litvanya Maliye Bakanlığı verileri, Vilnius, 2015

Litvanya, AB'ye uyum programı çerçevesinde 2015 yılı sonu itibariyle denkleştirilmiş bütçe hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Yıllar itibariyle Litvanya ödemeler dengesi Çizelge 3'te verilmeye çalışılmıştır. 2016 yılında büyüme hedefinin % 3 olarak gerçekleşeceği, cari işlem açığının 2016'ya kadar GSYİH'nın %3'ü civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Çizelge 4: Litvanya Üretim, Ticaret ve Yatırımlar (EUR mill.)

	2013	2014	2015*
a) Üretici Fiyatlarıyla Tarımsal Üretim	2.548,70	2.352,90	206,80
b) Cari Fiyatlarla Yapılan İnşaatlar	2.110,10	2.522,50	391,90
c) İç Ticaret	17.155,20	17.733,20	4.014,20
d) Yatırım**	4.802,50	5.128,70	1.042,40
d.1. Doğrudan Yabancı Yatırım	13.002,30	12.535,00	12.458,60
d.2. Litvanların Yurt Dışında Yaptıkları Yatırımlar	2.328,30	2.264,90	2.301,90

* 2015 Yılı I.Çeyrek

** Cari fiyatlarla maddi duran varlıklar (leasing yoluyla alınanlar dahil)

Kaynak: Economic and Social Development in Lithuania 2015/05, Lietuvos Statistikos Departamentas Statistics Lithuania, ISSN 1392-2874, Vilnius,2015

Litvanya Mayıs 2015 dönemine ait perakende ticaret, motorlu taşıtlar, gıda ve servis aktiviteleri ticaretine bakıldığında; Toptan ve perakende ticaret yapan şirketlerin motorlu taşıtlar ve motosikletler, tamir hariç perakende ticaret cirosu 745 milyon Euro, toptan ve perakende ticaret yapan şirketlerin motorlu taşıtlar ve motosikletler tamir cirosu 210,5 milyon Euro, yiyecek

ve içecek servis aktiviteleri yapan işletmelerin cirosu 42,2 milyon Euro olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Yabancı Sermaye

Litvanya, 1991 yılından bu yana özellikle Avrupa ile ilişkilerine önem vermeye başlamıştır. Ülkede yabancı sermaye yatırımlarına yönelik mevzuat Mayıs 1990'da kabul edilen ve 1992 yılında revize edilen Yabancı Sermaye Yasası ile şekillenmiştir. Yabancı yatırımcıların savunma, yeni enerji kaynaklarının bulunması ve bazı kamu hizmetleri alanlarında faaliyet göstermeleri yasaklanmış, haberleşme ve ulaştırma sektörlerinde yatırım yapmaları da sınırlanmıştır.

Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımı oldukça sınırlıdır. Ancak, Litas'ın tam konvertibiliteye geçişi, enflasyonun düşürülmesi ve makroekonomik dengelerin daha istikrarlı bir çizgiye ulaşması gibi etkenler sonucu, yatırımlarda artış kaydedildiği görülmeye başlanmıştır.

Uluslararası Finans Olanakları

Litvanya'nın ihtiyacı olan kısa, orta ve uzun vadeli krediler çeşitli banka ve finans kuruluşlarından temin edilmektedir. IMF'nin Litvanya'ya sağladığı ilk kredi Ekim 1994'te açılan ve 1994-1997 dönemini kapsayan 134,55 milyon SDR'lik (yaklaşık 200 milyon Dolarlık) kredi olmuştur. Bu kredinin 1/3'lük kısmı 1995 ve 1996 yılında kullanılırken, dikkat çeken nokta kredinin süresinin ve tutarının diğer Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla daha olumlu şartlarda tespit edilmesidir.

Dünya Bankası'nın açtığı 60 milyon Dolarlık Rehabilitasyon Projesi kredisi 1995 yılı sonuna kadar kullanılmıştır. 26.4 milyon Dolar tutarındaki Enerji Tesisleri Yenileme Kredisi yürütülmekte, ekoloji, tarım, enerji, otoyol gibi konularda 180 milyon Dolar tutarında 8 yeni proje kredisi de gündemdedir. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) 1996 yılı sonuna kadar Litvanya'ya 162,3 milyon ECU tutarında kredi tahsis etmiştir. Kredinin ağırlıklı kısmı telekomünikasyon, enerji ve ulaşım gibi altyapı hizmetlerine ayrılırken bankacılık ve tekstil için de kaynak tahsis edilmiştir.

Avrupa Yatırım Bankası da 1994 yılından bu yana ulaştırma, telekomünikasyon, enerji gibi alanlardaki projeler için 101 milyon ECU tutarında kredi tahsis

etmiş, AB'nin PHARE teknik programı çerçevesinde de önemli teknik yardım gerçekleşmiştir. Ülkeye yardım sağlayan kuruluşlar arasında IFC ve İskandinav Yatırım Bankası da bulunmaktadır. 01 Ocak 1998 tarihi itibarıyla Litvanya'ya sağlanan dış kredilerin toplamı 1.571 milyon Doları bulmuştur. Bu kredinin büyük bir bölümü yatırım projelerinin finansmanına aktarılmıştır.

Litvanya'nın üye olduğu uluslararası finans kuruluşları: BIS (Uluslararası İmar Bankası), EBRD (Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası), IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), IMF (Uluslararası Para Fonu).

Başlıca Sektörler

Tarım (Invest Lithuanis, 2015a; 2)

1991 yılından itibaren tarım sektöründe meydana gelen yavaşlama sanayi sektörünü aşmıştır. 1989 yılında GSYİH'nın % 27'si tarım sektöründen sağlanırken, 1995'te bu oran % 9.3'e inmiştir. Tarımsal akaryakıt ve kimyevi gübre fiyatlarında meydana gelen artışlar tarımsal alanda yaşanan bu yavaşlamayı hızlandırmıştır.

6.5 milyon hektar olan Litvanya arazisinin 3.5 milyon hektarı tarımsal amaçlarla kullanılmaktadır. Özellikle gıda işleme sanayine yönelik hammadde katkısı bakımından tarım sektörü, Litvanya ekonomisi için önemini günümüzde de korumaktadır.

Tarım sektöründe üretim artışının önündeki en büyük engel, çiftçilerin sattıkları ürünler (Hububat, Patates, Şeker Pancarı, Keten, Sebze, Sığır eti, Süt, Yumurta, Balık vb.) karşısında ürünü işleyen işletmelerden tahsil edemedikleri alacaklar ile tarımsal akaryakıt ve kimyevi gübre fiyatlarındaki artışlardır.

Tarım sektöründeki özelleştirmenin başarıyla tamamlanması ile birlikte 1995 ve 1996 yıllarında tarımda hafif bir canlanma gözlenmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak 1997 yılında tarımsal üretimde % 6 oranında bir artış kaydedilmiştir.

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı oldukça düşüktür. Litvanya'da mevcut işgücünün % 6.4'ünü istihdam etmektedir. Et, süt ve balık ürünleri önemli ihraç kalemleri arasında sayılabilir.

Litvanya, Sovyet döneminde tarım ülkesi ve tarım da ülkenin stratejik bir kaynağı idi. Sanayi ile inşaat işgücünün yaklaşık %10'nu oluşturuyordu. Sovyet döneminde double ekonomi - tarım ve sanayi geliştirilmişti. Estonya ve Letonya'dan farklı olarak Litvanya için tarım daha önemli ekonomik daldı (Ekonomio Bendradarbiavimo ir Pletros Organizacija (OECD), (2000).

Litvanya'da sosyal demokratların iktidar olduğu her dönemde, çiftçiler korunmuştur. Çünkü Kolhozların olaylı bir biçimde kaldırılmasından itibaren, Litvanyalı köylüler sosyal demokratların en sadık seçmeni durumuna geldiler. Nüfusun yüzde 30'unu oluşturan ancak giderek azaltılmaya çalışılan tarım kesimi genellikle AB teşvikleriyle ayakta durmuştur (<http://www.ntvmsnbc.com/news/270548.asp>).

AB, bütçesinin yarısını bu sektör için ayırmaktadır. Çiftçiler mali destek, fiyat üzerinden yapılan düzeltmeler, ihracat sübvansiyonu, ithalat kısıltması olarak desteklenmektedir.

AB ile Litvanya arasında sanayi ürünlerinin satışı serbest olarak yapılmaktadır. Ancak tarım ürünlerinin satışını; gümrük vergileri ve önceden belirlenen ürün standartları sınırlamaktadır. Bu durumda AB'nin uyguladığı yöntemler rekabeti bozmaktadır (Vilpisauskas Ramunas, 2001:13). Bir başka ifadeyle, Sovyet teknolojisinin kalıntılarıyla bütün toprağı ekip beceremeyen Litvanya çiftçileri, büyük ve modern teknolojiyi kullanan Batı Avrupa çiftçileriyle rekabet edememektedir.

Rekabete dayanan tarım sektörünü geliştirmek için devlet kurumları ve görevlilerinin yardımıyla bölgelerin özelliklerine uygun olan köylerin ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamaya çalışılmaktadır. Köylerin üretim altyapısı, özellikle köy yolları ve köyde gerekli olan hizmet sistemi geliştirilmektedir. Köy topluluklarına çok büyük önem verilmektedir. Kamusal örgütler, Tarım Odası, Çiftçilerin Sendikası, Dernekler ile sosyal diyaloglar kurulmaktadır.

2015 yılı Mayıs ayında geçen yılın aynı dönemine göre satın alma fiyatları tarımsal üretim için % 10,5 azalmıştır. Bu satın alma fiyatlarından; % 12,6'lık bir düşüşle hayvan ve hayvansal ürünler ve % 8 oranında düşüşle hayvan yünü üretimi etkilenmiştir. % 22,5'lik bir oranla en büyük düşüş gerçek yağlı süt fiyatlarında gözlenmiştir.

9.56 milyar Euro'luk 2015 yılı toplam kamu harcama bütçesinin 2.3 milyar Euro'su Avrupa Birliğinden ve diğer yurt dışı kaynaklardan karşılanacaktır. Bunun 809 milyon Euro ise Tarım Bakanlığı tarafından kullanılacaktır.

Sanayi

1991 yılına kadar Litvanya sanayisi, tüm ekonomiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde organize edilmiştir. Büyük sanayi işletmelerinin bir çoğu, askeri sanayi komplekslerinin birer parçası konumunda olduklarından 1991 yılında Litvanya'nın Sovyetler Birliği ile olan ekonomik ve politik bağları koparılmaya başlanınca bu işletmeler büyük problemlerle karşı karşıya kalmışlardır.

Bu problemler arasında; doğudaki en önemli ihracat pazarının kaybı, Avrupa ile karşılaştırıldığında düşük düzeyde olan teknoloji, yeni müşteriler kazanmak amacıyla yapılan rekabetçi mücadeleler, kalite standartlarının daha da yükselmesi sayılabilir.

Ülkede üretilen sınavi ürünlerde pazar kaybının olması ve ucuz enerji ithalatı imkanlarının yok olması sonucunda sanayi eski öncelikli konumunu yitirmiştir. 1994'te ülkenin GSYİH'sında sanayinin payı % 25,8'e inmiştir. 1993 yılında toplam sanayi üretiminde bir önceki yıla oranla % 46 oranında düşme kaydedilmiştir. 1994 yılında düşüş oranı % 8'e çekilirken, 1995 yılında % 2 ve 1996 yılında % 6.8 büyümeye gözlenmiştir.

Üretimde görülen azalmanın büyük kısmı devlet sektörüne ait işletmelerden kaynaklanmıştır. Öte yandan, özel sektörün yoğunlukta olduğu imalat sektöründe büyümeye gerçekleşmiştir. Litvanya ekonomisinin gelişmiş sektörleri arasında; gıda işleme sanayii, hafif sanayii, makine yapımı ve metal, elektronik ve elektrikli aletler, kimyasallar, yapı malzemeleri ve enerji sektörleri sayılabilir.

1997 yılında sanayi, toplam işgücünün % 19'una istihdam, sağlamıştır ve gayri safı milli hasılanın % 26'sını üretmiştir. Ülkede 2001 yılının ilk dört ayında sanayi üretimi, geçen yılın aynı dönemine göre, yüzde 12.8 oranında yükselmiştir. Litvanya'da ilk dört ay içerisinde toplam sanayi üretimi 517.5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Litvanya Merkezi İstatistik Ofisi (CSB) verilerine göre, Litvanya'da sanayi üretimi 2009 Eylül ayında Ağustos ayına oranla mevsim etkisinden arındırılmış verilere göre yüzde 1,6 gerileme göstermiştir. Yaşanan bu gerilemede madencilikte görülen yüzde 4,1, imalat sanayinde görülen yüzde 1,7 ve elektrik-gaz üretiminde görülen yüzde 0,6'lık düşüş etkili olmuştur. Toplam sanayi üretiminin 2008 yılı Eylül ayına oranla yaşadığı gerileme miktarı ise yüzde 15,3 olarak belirtilmiştir.

Nisan 2015 ile Mayıs 2015 endüstriyel verileri karşılaştırıldığında, toplamda % 2,2 artış olduğu görülmekle birlikte;

- Madencilik ve Taş ocaklığı üretimi % 5,6 oranında artmıştır,
- Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı % 1,5 oranında azalmıştır,
- Elektrik, gaz, klima tedarik ve üretim hacmi % 31.1 oranında azalmıştır.

Yukarıda belirtilen dönemde, Rafine Edilmiş Petrol ürünleri üretimi için üretimde % 30,8 artış gözlenmiştir.

- Diğer ulaşım araçları imalatında	% 12,1
- Gıda ürünleri	% 6,8
- Metalik olmayan diğer mineral ürünler	% 3,6
- Kimyasal ürünler	% 2,2
- Makine ve ekipmanları	% 1,9
- Fabrikasyon metal ürünler	% 1,6

Litvanya'daki başlıca sanayi merkezleri şunlardır: Vilnius, Kaunas, Klaipeda, Siauliai ve Panevezys.

Mayıs 2015 ile Nisan 2015 ayı sanayi üretimi için üretici fiyatları karşılaştırıldığında; piyasada satışı gerçekleştirilen toplam sanayi üretimi fiyatları % 0,4 oranında artış göstermiştir. Söz konusu artış incelendiğinde ise endüstriyel üretim için piyasada satılan Litvanya üretimi mallarda % 0,4 oranında bir

azalma olurken diğer ülkeler üretimi malların satışında % 0,9 oranında bir artış gözlenmiştir.

Litvanya piyasasındaki endüstriyel üretim için meydana gelen bu fiyat değişiklikleri; kimyasal ve kimyasal maddelerin üretim için ihtiyaç duyulan hammadde fiyatlarında meydana gelen % 2,1'lik bir artış ve elektrik, gaz, buhar ve klima tedarik fiyatlarında oluşan % 1,9'luk bir azalmadan kaynaklandığı görülmektedir.

Yıl boyunca (Mayıs 2014 - Mayıs 2015), satışı gerçekleştirilen sanayi ürünlerine ilişkin sanayi üretimi fiyatlarında toplam % 6 oranında bir azalma söz konusu olmuştur.

Gıda

Gıda sektörü daha çok et, süt ve balık üretimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Sektörde öne çıkan diğer sanayi dalları; şeker, ekmek, alkol, meşrubat, tütün ve konservedir. Bitkisel yağlar da gittikçe önemli bir paya sahip olmaktadır. Gıda sektörü ihracatı başlıca et, mandıra ürünleri, konserve balık, şekerleme, meyve suyu ve votka, likör üretimi ile ilgilidir.

Gıda sektörünün toplam sınai üretimi içindeki payı % 30'u aşmamaktadır. Kraft-Jacobs Suchard (şekerleme),Coca-Cola Co. (alkolsüz içecekler), Philip Morris (tütün ürünleri), Baltic Beverages Holding(bira üretimi) gibi çok uluslu şirketler de ülkenin gıda sektöründe faaliyet göstermektedir.

Gıda işleme sanayi, 1996 yılı itibariyle 460 işletmeyi kapsamakta ve 53.200 kişiye istihdam sağlamaktadır. 1997 yılı itibariyle, tüm gıda işleme fabrikalarının % 47'si özel sektöre, % 43'ü devlete ve yerel yönetimlere, % 10'u ise yabancı özel ve tüzel kişilere aittir. Gıda sanayindeki devlet payı sürekli azalmaktadır.

Hafif Sanayi

Tekstil, giyim, ayakkabı ve deri ürünleri sektörlerini kapsayan hafif sanayi, Litvanya'da geleneksel sektörler arasında sayılmaktadır. Sektörün hammadde ihtiyacının tamamına yakını ithalat yoluyla karşılanmakta, bu bakımdan dışa bağımlı bir yapı arz etmektedir, ithalatın büyük bölümü Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden yapılmaktadır. Yerel hammaddelerden en önemlileri keten ipliği, elyaf ve

deridir. Tekstil ve örme giyim eşyası, hafif sanayinin en gelişmiş dallarıdır; keten, pamuk, ipek, çorap, iç çamaşırını imal edilmektedir.

Tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmaların çoğunluğu özel sektöre aittir. Kağıt sanayii diğer bir önemli sanayii dalıdır. Bu sektörün hammadde ihtiyacı - sülfüt kağıt hamuru, ağartılmış kağıt hamuru artık kağıtlar, büyük ölçüde Rusya'dan karşılanmaktadır.

Kağıt ve kağıt bazlı üretim kapasitesi yılda 267 bin tondur. Kimyasallar, kereste, mobilya, kağıt hamuru, kağıt, mukavva, marangozluk malzemeleri ve paketleme malzemeleri imal edilmektedir.

Hafif sanayi işletmeleri ülke GSYİH'na % 15 oranında katkı sağlamaktadır. Hafif sanayideki devlet payı % 31'dir.

Geleneksel sektörler arasında faaliyet gösteren bu sektörde, 140 büyük fabrika ve 300'den fazla KOBİ bulunmakta ve yaklaşık 60.000 kişiyi istihdam etmektedir. Bu sanayinin ihracatının yöneldiği temel pazarlar arasında Doğu Avrupa ülkeleri sayılabilir. Litvanya'da firmaların karşılaştıkları en önemli sorun ihracatta AB standartlarını yakalayamamalarıdır.

İnşaat

İnşaat sektörü yabancı ve ulusal yatırımların yokluğundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Litvanyalı şirketler proje üstlenebilmek için sık sık kendi aralarında konsorsiyum kurma yöntemlerine başvururken, yabancı şirketlerin de Litvanya'daki faaliyetleri sınırlıdır. (Lithuanian Housing Strategy,2004;4)

1997 yılında inşaat sektöründe düzelmeler gözlenmiştir. 1996 yılına nazaran inşaat şirketleri tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda % 8.8 oranında bir artış gözlenmiştir. Ülke çapında yapılan çalışmalarda % 12.4 oranında bir artış gözlenirken ülke dışında yapılan çalışmalarda % 15.3 oranında bir azalma kaydedilmiştir.

Mayıs 2015 tarihinde inşaat maliyet fiyatları % 1 oranında artış göstermiştir. Fiyatlardaki bu aylık değişimin ana esası ücret ve maaşlara yapılan % 3.3 oranındaki artış olmuştur. Ayrıca; % 0,02 - yapı malzemeleri fiyatlarındaki artışlar, inşaat makineleri ve

teçhizatlarının saatlik işçilik maliyetlerindeki % 0,1'lik artışlar da inşaat maliyetlerinin artmasında etkili olmuştur.

Litvanya'da konut yapımı için fiyatların % 1,4 oranında, eski konutların restore edilmesi fiyatlarında da % 1.5 artış gözlendiği ay Mayıs 2015 tarihi olmuştur. İnşaat sektörünün önümüzdeki 3-5 yıl içerisinde istenen seviyelere gelebilmesi adına Litvanya Finans Bakanlığı yoğun çalışmalar yürütmektedir. Ancak, Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan ve hala devam eden siyasi kriz, diğer alanlarda olduğu gibi inşaat sektörünün risklerini ve belirsizliklerini artırarak büyümeyi yavaşlatmıştır. 2014 yılı verilerinden hareketle sektörün 2015 yılında %10-15 arası küçüleceği beklenilmektedir. Ayrıca, 2014-2020 dönemi AB fonlarındaki sektörün payının önceki dönemlere göre azalması, pazarda rekabetin artması, alınan kredilerin ülkede alternatif yatırım alanlarının çeşitlenmesi nedeniyle gayrimenkulden diğer sektörlere kaymaya başlaması gibi etmenler sektörün büyüme hızını yavaşlatmaktadır (Part-Financed by the European Union,2014;5).

Hizmet alanında işbirliği yapılabilecek önemli bir sektör taahhüt sektörüdür. Özellikle limanların yenilenmesi bakımından ciddi bir potansiyel bulunmaktadır. Ayrıca hemen hemen bütün ülkede inşaat çalışmaları sürmektedir.

Ulaştırma

Ulaştırma, Litvanya ekonomisinde önemli gelir sağlayan bir sektördür. Letonya'nın Ventspils Limanından sonra Baltıkların ikinci en büyük limanı olan Klaipeda'nın son yıllardaki ortalama yük işleme hacmi 14,5 milyon tondur.

Limanın yenilenmesi ve yıllık yük kapasitesinin 21 milyon tona çıkartılması gündemdedir, özellikle Rus firmaları bu projeye büyük ilgi göstermektedir. Karadeniz limanlarının yoğunluğu ve işletmelerdeki sıkıntılar sonucu 1996 yılında birçok Rus şirketi Baltık limanlarına önem vermeye başlamıştır.

Ülkenin 2002 km uzunluğunda ve yoğun olan bir demiryolu ağı bulunurken Vihvius'u Riga, Minsk, Kaliningrad ve Varşova'ya bağlayan hatlar ülke ekonomisi için oldukça önemlidir.

Karayollarının uzunluğu 57.100 km'dir, ancak önemli bir kısmı düşük kaliteli yollardır. Ülkede biri uluslararası olmak üzere (Vilnius) dört havaalanı vardır.

Enerji

Enerji kaynakları az olan Litvanya net enerji ithalatçısıdır. Ülkenin 19 petrol yatağında toplam 95 milyon ton civarında petrol bulunmaktadır ve 1997 yılının başından itibaren bu yatakların işlenmesine başlanmıştır. Ülkede yılda 5.9 bin MW elektrik enerjisi üretilmekte ve bunun 2/3'ü ihraç edilmektedir. Enerji üretiminin % 83'ü Ignalina Nükleer Santrali'nde gerçekleştirilmektedir. Litvanya dünyada nükleer enerjiye en bağımlı ülkedir. Ignalina Nükleer Santrali'nin güvenliği konusunda uluslararası platformda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

İhracat

Litvanya'nın dış ticaretinde Avrupa Birliği ülkelerinin payı giderek artmaktadır. Litvanya, 1994 yılında ihracatının % 25.7'sini Avrupa Birliği'ne yaparken, bu oran 1995 yılında büyük bir artış göstererek % 36.3'e yükselmiştir. 1996 yılında küçük bir düşüşle % 32.8'ye gerilemiş, 1997 yılında ise % 32.5 ile hemen hemen aynı düzeyde kalmıştır (Invest Lithuania,2015c).

Litvanya dış ticaretini Batı Ülkelerine kaydırmak için büyük çabalar göstermekte, ancak eski SSCB Cumhuriyetleri halen dış ticaretinde ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Bu ülkelere yapılan ihracat 1997 yılında toplam ihracatın % 46.4'ünü oluşturmuştur. Litvanya bu ülkelerle ticaretinde dış ticaret fazlası vermektedir (Invest Lithuania,2015c).

İthalat

Avrupa Birliği, Litvanya'nın ithalat yaptığı ana pazarlardan biridir. 1994-1997 döneminde bu ülkelere yapılan ithalat sürekli artma eğilimi göstermiş ve % 26.3'ten % 44.7'ye yükselmiştir. Litvanya'nın Avrupa Birliği'nden ithal ettiği başlıca ürünler arasında; maden ürünleri, makine ve makine ekipmanı, elektronikler ve çeşitli ulaşım araçları sayılabilir. Litvanya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden ithalatı sürekli bir düşüş eğilimi göstermektedir. Ancak bu ülkeler hala Litvanya'nın en

önemli ham madde sağlayıcısı durumundadır. Litvanya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri'nden ithal ettiği başlıca ürünler; petrol, gaz, kauçuk ve çeşitli madenlerdir (Invest Lithuania,2015c).

Ocak - Nisan 2015 dönemi içerisinde Litvanya ihracatının ağırlıklı olduğu ülkeler; % 13,7 Rusya, % 10 Letonya, % 9,7 Polonya ve % 8,8 Almanya'dır. İthalat ortakları ise; % 16,1 Rusya, % 11,2 Almanya, % 10,2 Polonya, % 7,1 Letonya. Litvanya kökenli malların bir çoğu Almanya % 12,3, Letonya % 7,8, Polonya % 7,1 ve Birleşik Krallığa % 7'si ihraç edilmektedir. Bütün bu işlemler sonucu oluşan ithalat/ihracat dengesi aşağıda çizelge 5'de verilmiştir (Irina Placiene, Chief Specialist, Foreign Trade Statistics Division, Tel.(+370 5) 236 4959, Vilnius, 2015).

Çizelge 5: Litvanya Dış Ticaret Dengesi (EUR million)

Dönemler	Exports	Imports	Balance
Ocak-Nisan 2014	7.411,90	8.092,10	-680,20
Ocak-Nisan 2015	7.073,70	8.086,10	-1.012,40

Litvanya'nın Ocak - Nisan 2015 dönemi içerisinde ihracat ve ithalat içinde en büyük payı;

- Mineral ürünler % 15,3 - 21,9
- Makine ve Makine Aletleri % 14,1 - 17,5
- Kimyasal Ürünler % 11,6 - 12,2

almaktadır. Yine bu dönem içerisinde ihracata konu Litvanya kökenli mallar arasında en büyük paya sahip olan ürünlerden;

- Mineral ürünler % 20,1
- Muhtelif mamul eşya % 11,7
- Kimyasal ürünler % 10,6
- Hazır gıda maddeleri % 7,8 oranında azalmıştır.

Vergi ve Sigorta Sistemi

Yabancı işletmeler, "Küçük İşletmeler Kanunu" ile sağlanan vergi indirimlerinden faydalanabilmektedir. Litvanya'da personeli 50 kişiyi aşmayan ve yıllık brüt para devri 500.000 Litası (125.000 ABD Doları) aşmayan şirketler küçük işletme statüsüne girmektedir.

Eğer üretim faaliyetlerinden elde edilen kar, genel gelirlerinin 2/3'ünden az değilse, küçük işletmeler

tarafından ödenen gelir vergisi, faaliyetlerinin ilk iki yılında % 70, bunu takip eden üç yılda ise % 50 oranında indirim tabidir. Eğer üretim faaliyetlerinden elde edilen kar genel gelirlerinin 2/3'ünden az ise % 50 oranında bir gelir vergisi indiriminden faydalanırlar (Invest Lithuania,2014;9).

Litvanya'da uygulanan başlıca vergiler şunlardır (Lietuvos Bankas,2014;5):

Katma Değer Vergisi (KDV) : Bakanlık tarafından alınan Katma Değer Vergisi'nin konusunu Litvanya'da üretilen veya tüketim amaçlı ithal edilen mallar oluşturmaktadır. Tüzel kişiler/varlıklar, tüzel kişiliğe sahip olmayan işletmeler, Litvanya'da faaliyet gösteren yabancı ekonomik kuruluşların alt bölümleri, gerçek kişiler KDV'nin mükellefidir. Katma Değer Vergisi'nde uygulanan tarife şöyledir: İhraç mal ve hizmetler için % 0, gaz-ilaç-kitap % 9, diğer mallar içinse genel oran olan % 21 uygulanmaktadır.

Özel Tüketim Vergisi: Bakanlık tarafından alınan özel tüketim vergisi, üretici ve ithalatçılara 9 çeşit mal için uygulanmaktadır. Alkollü içecekler, tütün, kahve, çikolata, altın, mücevher, makine yağları, petrol, elektrik ve lüks otomobiller bu vergiye tabi ürünler arasında yer almaktadır.

Gelir Vergisi: Gelir vergisi Bakanlık tarafından alınmaktadır.

-Kişilere Uygulanan Gelir Vergisi: Alt gelir grubundan (150 Euro/Ay altı) vergi alınmamaktadır. İlk vergi dilimi sabit (% 15) olmakla birlikte birinci işten aylık olarak % 33, ikinci işten % 10'dan başlayan ve kademeli olarak % 35'e kadar değişen oranlarda vergi alınmaktadır. Bunların 2015 mali yılı rakamları ise birinci işten aylık olarak %16, ikinci işten %23'den başlayan ve kademeli olarak %25'e kadar değişen oranlarla vergi alınmaktadır. Diğer tür gelirlerde (kira vb.) % 5 ile % 20 arasında değişen oranlarda vergi uygulanmaktadır.

-Bireysel İşletmeler ve Ortaklıklara Uygulanan Gelir Vergisi: Sermaye yatırımı için kullanılan vergiden % 0, diğer gelirleri (tarımsal ürünler üreten işletmeler hariç) içinse % 24 oranında uygulanmaktadır.

-Litvanya'da Hizmet Veren Yabancı İşletmelere Uygulanan Gelir Vergisi: Pazar araştırması, danışmanlık ve medya hizmetleri için % 15, marka, lisans ve firma ismi kullanma hakkı için % 10 oranında vergi uygulanmaktadır.

Kurumlar Vergisi: Kurumlara uygulanan gelir vergisi oranları şu şekilde olmaktadır:

- Vergiye tabi gelire % 29,

- Yatırım için kullanılan gelire % 0,

- Pazar araştırması, danışmanlık ve medya hizmetleri için % 15,

- Marka, lisans ve firma ismi kullanma hakkı için % 10 oranında vergi uygulanmaktadır. Litvanya'da mali yıl sonunda elde edilen temettüleri, gelir vergisi stopajından muaf tutulmaktadır.

Diğer Vergiler

-Emlak Vergisi: Bakanlık tarafından alınan emlak vergisi yıllık vergi oranı, emlakın vergiye tabi değerinin % 1'dir. Ancak, 2015 yılında bu oran % 3 olarak uygulanmaktadır (Karians,2014;4). Uygulamada eşler sahip oldukları taşınmazların mülkiyetini yarı yarıya paylaşarak vergiden muaf olmaktadır.

-Arazi Vergisi: Belediyeler tarafından alınmaktadır. Kadastro değerinin % 1.5'i oranında uygulanmaktadır.

-Devlet Doğal Kaynakları Üzerinden Alınan Vergi: Ticari amaçla devlete ait doğal kaynakların çıkarılması/kullanılması işi ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerden alınmaktadır. Vergi tutarı, her tür kaynağın miktar ve kalitesine bağlı olarak değişmektedir.

-Devlete Ait Arazinin Kiralama Vergisi: Kanunen belirlenen çerçevede devlete ait araziye kiralarak kullanan gerçek ve tüzel kişiler tarafından ödenir. Yıllık vergi oranı, arazi değerinin % 6'sıdır (Ober Haus Real Estate Advisors, 2014; 5).

-Petrol ve Gaz Kaynaklarından Alınan Vergi: Petrol veya gaz çıkarılması işi ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerden alınır. Temel vergi oranı, çıkarılan petrol veya gazın değerinin % 20'sidir. Petrol veya gazın devlete ait araç-gereçlerle çıkarılması durumunda, vergi % 9 oranında artmaktadır.

-Çevre Kirliliği Vergisi: Çevre kirliliği vergisi, çevrenin kirlenmesine neden olan işlerle uğraşan gerçek ve tüzel kişilerden alınmaktadır. Vergi oranı, her grup kirlenici için ton başına uygulanmaktadır.

-Damga Vergisi: Bir işletmenin tescili için alınan damga vergileri şu şekildedir: - Halka açık şirketler için 500 Litas, - Ferdi işletmeler için 200 Litas, - Genel ortaklıklar, komandit/limited ortaklıklar için 400 Litas, - Tüm işletmelerin temsilcilikleri/ alt bölümleri için kayıtlarında sabit vergi oranlarının % 50'si, - Yabancı işletmelerin temsilcilikleri için 300 Litas.

-Yol Vergisi: Yol vergisi, işletmenin faaliyet alanlarına göre büyük tonajlı araçlardan aylık geliri (tonaj) üzerinden değişik oranlarda alınmaktadır. Küçük araçlardan yol vergisi akaryakıt fiyatının içine eklenerek dolaylı olarak alınmaktadır.

- Sanayi, inşaat, ulaşım için % 0.6,

- Ticaret için % 0.3,

- Devlet gaz işletmeleri için % 0.1,

- Bankalar için % 1,

- Diğerleri içinse % 1 oranında uygulanmaktadır. Yol vergisi, vergiye tabi net geliri hesaplarken brüt gelirden düşülmektedir.

Sigorta İşlemleri: Zorunlu devlet sosyal sigortası, emeklilik sigortası, sağlık ve doğum sigortası (hastalık, doğum ödemeleri), ölüm durumundaki ödemeler, özürürlü kişilerin ulaşımalarıyla ilgili sigorta, işsizlik sigortası (işsizlik ödemeleri ve işsizlik durumunda ödenen bazı tazminatlar) ve iş kazası sigortalarını kapsamaktadır. 2015 yılı asgari ücret tutarı 325 Euro olan Litvanya'da işçi ücret ödemeleri sırasında işveren, işçinin brüt ücretinin % 30,98'ine tekabül eden sosyal sigorta ödemelerini yapmakla yükümlüdür. Buna ek olarak sigortalı, brüt ücretinin % 1'ine karşılık gelen bir miktarı sigortaya katkı olarak kendi ödemektedir ve bu miktar işveren tarafından ücret ödenirken kaynağında kesilmektedir. Ayrıca işçiden % 9 oranında SGK kesintisi (eğitim-sağlık-hamilelik-işsizlik vb. ödemelerinin finansmanında kullanılmak üzere) yapılmaktadır (Ministry of Health Of The Republic Of Lithuania, 2015; 1).

Özelleştirme

Bağımsızlığı Moskova tarafından 06 Eylül 1991 tarihinde tanınan Litvanya ekonomisi merkezi planlamaya dayalı ekonomik sistemden serbest piyasa düzenine geçiş yapmıştır. Buna yönelik olarak, devlete ait mülkiyetlerin tamamına yakını özelleştirilmiştir.

Litvanya'da bağımsızlık öncesi özelleştirilmiş sektör bulunmamaktadır. Sanayi sektörü devlet şirketlerinden oluşmakta, tarım sektörü tamamen kolektifleşmişti. Bu şirketlerin bağımsızlık sonrası mali yapıları incelendiğinde; faaliyetlerinin mevcut kapasitenin oldukça altında olması ve işçi ücretlerinin ödenememesi yüzünden her geçen gün devlete yük olduğu görülmekteydi (Europos Komisijos Ataskaita, s.16).

Litvanya'da özelleştirmenin ilk safhası (1991-1995) kupon sistemi kullanılarak yapılmıştır (Koçak, İnan, 2005). İkinci safhada (1996'dan beri) ise kupon sistemi bırakılmış ve geniş olarak nakit karşılığı özelleştirme yapılmaya başlanmıştır.

Hızlı bir şekilde tarım sektörü ve küçük ve orta şirketlerin özelleştirilmesi yapılmıştır. Ayrıca büyük sanayi şirketlerinde devlet hisse senetleri vardı. Stratejik öneminden dolayı başlıca şirketlerin (enerji, demiryolları, telekomünikasyon, petrolün yeniden işlenmesi) özelleştirilmesine izin verilmemişti (Europos Komisijos Ataskaita, s.16).

Özelleştirme alanında uygulanan önlemler neticesinde ülkedeki tesislerin ve tarımsal işletmelerin yaklaşık % 80'ni özel sektörün eline geçmiştir. 1995 yılında kabul edilen Devlet ve Yerel İdareler Mülkiyetinin Özelleştirilmesine İlişkin Yasa ile 1.7 milyar dolar değerinde devlet işletmesi nakit para karşılığında satışa çıkarılmıştır.

Şubat 1997'de ise büyük devlet işletmelerinin satış yoluyla özelleştirilmesine başlanmıştır. Kasım 1997 tarihinde kabul edilen ve 01 Aralık 1997 tarihinde yürürlüğe giren bir kanun ile devlete ve yerel yönetimlere ait mülkiyetin sadece nakit karşılığı satılabilmesi kabul edilmiştir. Bu kanunla yerli ve yabancı tüm yatırımcıların özelleştirme programına eşit şartlarla katılabilmesi sağlanmıştır (Özlenen ve Ünsal, 1998:122).

Litvanya'da özelleştirme sürecinde kullanılan beş metot vardır:

1. Hisse senetlerinin halka sunulması,
2. Açık artırma,
3. İhale,
4. Doğrudan görüşme ile satış,
5. Satın alma opsiyonu ile kiralama.

Litvanya'nın özelleştirme programı, ekonomik reform programlarının çekirdeğini oluşturmuştur. 1999-2000 yılları arasında, Litvanya Hükümeti toplamı yaklaşık 2 milyar Dolar'ı bulan, çok sayıda firmayı özelleştirmeyi planlamış olup, bunların arasında çok sayıda büyük enerji, ulaşım ve iletişim sektörleri firmaları yer almıştır (Koçak, İnan, 2005).

Özelleştirilme sonrası Litvanya ekonomisi batı pazarına yönelik çeşitlendirme sürecine girmiştir. Böylece küresel ticaret ve yatırıma açık hale gelen ülkede yerli ve yabancı sermayenin önü açılmıştır. Ayrıca, bu dönemde yapılan ekonomik reformlar Litvanya ekonomisinin dinamik bir sürece girmesine yol açmıştır (U.S. Department of State, 2014).

Yabancıların Mülk Edinimi

Genel olarak bakıldığında, Litvanya'nın diğer Baltık Ülkeleri karşısında yabancı sermaye yatırımları açısından daha geride olduğu görülmektedir. Burada en büyük etken Yabancı Yatırımlar Yasası'nda yabancılar taşınmaz (bina ve toprak) sahipliği konusunda getirilen yasaklardır.

Oysa, her türlü mülkiyeti serbest bırakan Letonya ve Estonya Cumhuriyetleri'ndeki yabancı sermaye yatırımları, Litvanya'daki yatırımları aşmıştır. Bu olgunun etkisiyle Haziran 1996'da yabancılar toprak mülkiyeti hakkı veren yeni bir yasa çıkartılmıştır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin büyük çoğunluğunda, ülkelerin kendilerine özgü coğrafik, ekonomik, sosyal ve siyasal çeşitli nedenlerle farklı sınırlamaların getirildiği ve bu sınırlamalar çerçevesinde yabancı kişilere taşınmaz mal edinim imkanının tanındığı görülmektedir (Mutlu, 2005:267).

Litvanya'da yabancı yatırımcılar toprak hariç, gayri menkul edinebilmektedir. Şu anda yabancı sermayeli şirketler devlet toprağını 99 yıllığına kiralayabilmekte, bu süre sonunda tekrar kiralamak istediklerinde öncelikli olabilmektedirler. Yabancıların olduğu kadar, vatandaşlığı olmayan, yerel tüzel ve gerçek kişilerin toprak sahibi olmalarına da şimdiye değin izin verilmemiştir. Daha önce Litvanya Cumhuriyeti Anayasası uyarınca, toprak ancak Litvanya vatandaşlarına ve bunların yanı sıra yabancı ülkelerin elçilik veya konsolosluklarına ait olmaktadır. Ancak, Anayasa'nın 47. maddesine yapılan I-1390 960620 sayılı değişiklik uyarınca, toprak mülkiyeti reformu, 01 Şubat 1998 tarihli Avrupa Anlaşması'nın akdini müteakip yürürlüğe girmiştir. AB üyesi veya Avrupa Anlaşması, OECD ya da NATO'ya taraf ülkelerden kaynaklanan yabancı unsurların, destekleyen mevzuatın yürürlüğe girmesini müteakip, tarım-dışı amaçlarla toprak sahibi olmalarına izin verilecektir (<http://www.atonet.org.tr>. <http://195.155.145.1>).

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden sadece Fransa, Almanya ve Lüksemburg'ta yabancıların taşınmaz mal edinimi yönünden bir sınırlama yoktur. Bu üç ülkenin dışında kalan diğer tüm ülkelerde ise, kendi ulusal çıkarlarına göre çeşitli sınırlamalar söz konusudur (Mutlu, 2005:273).

Taşınmaz mülkiyeti konusunda Türkiye ile arasında tam anlaşma bulunan ülkelerin listesi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nce yayımlanmış olup, listede yer alan ülkelerin vatandaşı olan yabancı gerçek kişilerin Türkiye'de taşınmaz mal edinme talepleri; edinmek

istedikleri taşınmaz malların askeri yasak bölge ve güvenlik bölgeleri dışında kalıp kalmadığı (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 22.03.2000 tarih ve B021TKG01600001-1326-626/318 ve 333 sayılı genelgeleri ile bildirilen yetkili askerî komutanlıklardan) sorularak, askerî makamların o yerin askerî yasak bölge ve güvenlik bölgeleri dışında kaldığını belirten olumlu cevabı alındıktan sonra tapu sicil müdürlüklerince sonuçlandırılmaktadır.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan listeye göre taşınmaz mal edinimi konusunda Türkiye ile seksen sekiz ülke arasında karşılıklı anlaşma

bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında Litvanya'da bulununmaktadır.

Yabancı ülkelerde, bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip yabancı ticaret şirketlerinin ülkemizde taşınmaz mal edinmeleri de, karşılıklı olmak ve yasal sınırlamalara uyma şartlarına bağlı bulunduğundan, bu şirketlerin taşınmaz mal edinimlerine ilişkin talepleri de, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nce sonuçlandırılabilir.

Türkiye - Litvanya Ekonomik İlişkileri

Türkiye ile Litvanya arasındaki ilişkiler karşılıklı ziyaretlerle geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu karşılıklı ziyaretler kapsamında iki ülke arasında imzalanan anlaşmalara bakıldığında;

- "Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması" 27 Ağustos 1992 tarihinde imzalanmış olup, 27 Eylül 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması" 10 Şubat 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.
- "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" 11 Temmuz 1994 tarihinde imzalanmış fakat henüz yürürlüğe girmemiştir.
- "Serbest Ticaret Anlaşması" Sayın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 02-05 Haziran 1997 tarihlerinde Baltık Ülkelerine yaptığı ziyaret sırasında imzalanmış olup, 01 Mart 1998 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Litvanya, Türkiye'nin Baltık ülkeleri arasında en büyük dış ticaret hacmine sahip olduğu ülkedir. Ancak ikili ticaret henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. Türkiye'nin Litvanya'ya ihraç ettiği başlıca ürünler arasında; kabuksuz fındık, çekirdeksiz üzüm, çikletler, meyveler, şeker ve şeker ürünleri, bisküviler, tütün, pamuklu mensucat, giyim eşyaları ve deri ürünleri, otomotiv ve yan sanayi, elektrikli makineler ve hububat ilk sıralarda yer alırken; ithal edilen başlıca ürünler elektrikli makineler, ağaç, ahşap eşya, sentetik suni filamentler, canlı hayvan, kazanlar ve optik aletler sayılabilir.

Tartışma

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde başlayan AB üyelik müzakerelerini, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Malta ile iki yıl sonra Helsinki Zirvesi'nde başlayan müzakereler takip etmiş, Romanya ve Bulgaristan dışındaki bu ülkelerin üyeliği ile Avrupa Birliği 2004 sonu itibarıyla 25 üyeye ulaşmıştır. Bunun sonucunda Avrupa Birliği'nin alanı ve nüfusu üç kat artmıştır.

Yeni üye üç Baltık ülkesi Estonya, Letonya ve Litvanya, pazar ekonomisine başarılı bir geçiş dönemi geçirmişlerdir. Üç ülkenin bütünleşme süreçlerinde birçok benzerlikleri, ama birçok da farklılıkları bulunmaktadır. Kopenhag kriterleri, ekonomilerinin geçiş sürecini yönlendirmiştir. AB fonları ve yabancı yatırımlar sayesinde, üç ülke aynı zamanda AB 'ye üye olmuştur.

Avrupa Birliği'nin genişleme süreciyle birlikte Eski Doğu Bloğu ülkelerinde ekonomik olarak önemli gelişmeler sağlandığı gözlemlenmiştir. Batı Avrupa menşeli sermaye akımlarına ek olarak yatırımların artması, teknoloji transferi açısından ilerlemeler, AB fonlarından sağlanan yardımlar, AB ülkeleriyle yapılan ticaret miktarındaki artışlar, AB'nin getirdiği istikrarlı siyasi ve ekonomik yapı Eski Doğu Bloğu ülkelerinin ekonomik büyümelerinde eski AB üyelerine nazaran daha yüksek bir büyüme kaydetmesini sağlamıştır.

Çalışmamızda Litvanya'nın tercih edilmesinin ana nedenleri arasında;

- Litvanya ekonomisinin Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını kazanan ilk Doğu Bloğu ülkesi olması,
- Diğer Baltık ülkeleri arasında en büyük ekonomiye sahip olması,
- Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin diğer Baltık ülkelerine göre daha hızlı olması,
- Ekonomik olarak Avrupa Birliği'ne uyumu en hızlı gerçekleştiren ülkelerden biri olması sayılabilir.

Litvanya artık bir NATO ve AB üyesi olduğundan siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan istikrarlı bir yatırım ortamı sunmaktadır. Litvanya'da yaptığımız incelemelerimiz sırasında da gördüğümüz gelişmiş bir karayolu ağı, dört uluslararası havaalanı ve büyük bir

yükleme ve boşaltma limanı bulunmaktadır. Ayrıca tüm bu kara, deniz ve havayollarına doğrudan bağlantıları olan ve yatırımcılar için oldukça çekici teşviklere sahip olan serbest ekonomik bölgeler ve sanayi parklarının mevcudiyeti ülkeyi taşımacılık açısından da önemli kılmaktadır. 2015 yılı sonuna kadar modern çok modelli bir ulaşım sisteminin oluşturulması hedeflenmektedir. Litvanya'nın modern bir telekomünikasyon altyapısına sahip olduğu da söylenebilir.

Mali işlemlere yönelik muhasebe kayıtları uluslararası muhasebe standartları (IAS) komitesinin belirlediği standartlara yönelik olarak KOBİ standartlarının uygulandığı, standart içeriklerinde herhangi bir değişiklik yapmadan direkt uygun olarak yürütüldüğü, ülkede ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler bulunduğundan bunlara olarak uyguladıkları, devlet bütçesinde denk bütçe uygulamalarına ağırlık verdikleri, bağımsız denetim uygulamalarına önem verdikleri gözlemlenmiştir.

Litvanya, AB ülkeleri arasında faaliyet ve işgücü giderlerinin en düşük olduğu ülkelerden biridir. Buna ek olarak, Litvanya işgücü nüfusunun büyük bir çoğunluğu yüksek öğrenim sahibidir.

Litvanya'da halen yükseköğrenim veren 23 üniversite ve 24 kolej bulunmaktadır. Eurostat 2014 yılı verilerine göre, 30-34 yaş arası Litvan nüfusun % 53,3'ü yükseköğrenim mezunu olup, bu oranla Litvanya AB içinde ilk sırada yer almaktadır. Eski SSCB coğrafyasının en eski ve Litvanya'nın en büyük üniversitesi olan Vilnius Üniversitesi bu alanda önde gelmektedir. 2013-2014 öğretim yılında 104,9 bin öğrenci üniversitede, 43,6 bin öğrenci ise kolejlerde öğrenim görmüş, 28.392 kişi üniversiteden, 10.855 kişi ise kolejlerden mezun olmuştur.

Litvanya ile Avrupa Birliği arasındaki ticaret sınırlamaları, ticareti koruyan önlemler ve Litvanya ile Avrupa Birliğine giren ülkeler (ör: Letonya, Polonya) arasındaki ithalat gümrük vergileri kaldırılmaktadır. Böylece birçok Litvanya işletmelerinin ticaret koşulları iyileşerek ithal edilen malların fiyatları düşecektir.

Kaynakça

- Antanavicius, A., Oliskeviciute-Ciceniene, S., (2014). "Lithuanian Economic and Re Market Report 2014-2015" Raidla Lejins&Norcouc.
- ATO sitesi (2015): <http://www.atonet.org.tr>. <http://195.155.145.1>.
- Brazauskas, A.,(1995). "Law on Privatisation of State-Owned and Municipal Property", <http://www.litlex.lt/Litlex/eng/Frames/Laws/Documents/337.HTM>, 15.06.2015
- Ekonomio Bendradarbiavimo ir Pletros Organizacija (OECD), (2000). "Baltijos Salys Regionine Ekonomine Analize", Vilnius, Diemedzio Yayınları, s. 26.
- Euromig (2015). "Construction industry in Lithuania, advantages and perspectives", <http://www.euromig.com/construction-industry-in-lithuania-advantages-and-perspectives/>,10.07.2015.
- Europos Komisijos Ataskaita, Komisijos Nuomone Apie Lietuvos Paraiska Narystei Europos Sajungoje, s. 16.
- Economic and Social Development in Lithuania 2015/05, Lietuvos Statistikos Departamentas Statistics Lithuania, ISSN 1392-2874, Vilnius,2015
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/270548.asp>,25.05.2015.
- Invest Lithuania (2014). "Investor Confidence Index for Lithuania 2014", http://www.investorsforum.lt/files/LIPI%20ICIL/ICIL_2014_Q2.pdf, 24.04.2015.
- Invest Lithuania (2015a). "We Speak Fluent Business Let's Talk Lithuanian",http://albc.org.au/data/documents/2014-10-21-Lets-talk-Lithuania_General_EUR.pdf, 07.06.2015.
- Invest Lithuania (2015b). "Manufacturing Let's Talk Lithuania", www.investlithuania.com, 07.06.2015.
- Invest Lithuania (2015c). "Let's Talk Lithuania We Speak Fluent Business", www.investlithuania.com, 07.06.2015.
- Karians,D.,(2014)."Real Estate Market Overview Annual Report" Cooliers International,Sorainen.
- Klaipeda State College Faculty of Social Sciences, Jaunystes str.1 LT-91274 Klaipeda, e-mail smf@kvk.lt.
- Koçak İnan, "Litvanya Ülke Raporu", Mart 2005, <http://www.kosgeb.gov.tr>.
- Lietuvos Bankas (2014). "Lithuanian Economic Review", https://www.lb.lt/lithuanian_economic_review_december_2014, 28.01.2015.
- Lithuanian Housing Strategy (2014). "Government of the Republic of Lithuania", https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAAahUKewjloOau2dLGAhVFXRQKH5uuBsI&url=http%3A%2F%2Fwww.am.lt%2FVI%2Fen%2FVI%2Ffiles%2F0.386991001107419000.doc&ei=6tigVeWDBMW6UavcmpAM&usq=AFQjCNE1fgp8ATNkAt4jeHVEG-95_RS3Mw&bvm=bv.97653015,d.d24, 10.11.2014.
- Lithuania in Figures 25 Years of Independence 2015, Lietuvos Statistikos Departamentas Statistics Lithuania, ISSN 1822-8933, Vilnius,2015

Lituvos Bankas (2015). "Lituvos Statistikos Departamentas Statistical Release",06.01.2015.

Ministry of Health Of The Republic Of Lithuania (2015). "Lithuanian – Swiss Cooperation Programme" <http://www.sam.lt/go.php/Lithuanian--Swiss-Cooperation-Programme482756>. 10.05.2015.

Mutlu Levent, (2005), Yabancı Kişilerin Taşınmaz Mal Edinimi Yönünden Avrupa Birliği ve Türkiye, TBB Dergisi, sayı 59, s.264-309

Ober Haus Real Estate Advisors (2014). "Real Estate Market Report Baltic States Capitals Vilnius,Riga,Tallinn" <http://www.ober-haus.lt/wp-content/uploads/2014/03/Ober-Haus-Market-Report-Baltic-States-2014.pdf>. 10.07.2014.

Part-Financed by the European Union (2014). "Analysis of Lithuanian Construction Market", http://www.co2olbricks.eu/fileadmin/Redaktion/Dokumente/Publications/21-12_LP4.1_Analysis_of_Lithuanian_Construction_Market.pdf, 24.04.2015.

Sezer Özlenen, Fatma Unsal, (1998). Estonya-Litvanya Ülke Profilleri ve Serbest Ticaret Antlaşmaları,

İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No 1998-49, s. 122.

U.S. Department of State, 2014.

Vilpisauskas Ramunas, (2001). 15 Klausimu Apie Lietuvos Naryste Europos Sajungoje, Europos Komisijos Delegacija Lietuvoje, s. 13.

World Bank Group (2015). "Doing Business 2015 Going Beyond Efficiency Economy Profile 2015 Lithuania" www.worldbank.org, 06.05.2015.

Teşekkür

Akademik çalışmalar için bulunduğum Litvanya ziyaretim sırasında gösterdikleri yakın ilgi ve alakalarını esirgemeyen;

Litvanya Büyükelçimiz Sayın Aydan YAMANCAN Hanımefendiye,

Litvanya Ticari Ateşemiz Sayın Yusuf YILDIZ Beyefendiye,

Litvanya Büyükelçiliği II.Katip Sayın Yavuz Selim AYGÜN Beyefendiye,

Çalışmalarım sırasında gerekli mekanı hazırlama (oda, bilgisayar, yazıcı, internet, kırtasiye vb.) ve sorduğum sorulara bıkmadan cevaplayarak gerekli bilgi ve dokümanları tarafıma takdim eden;

Klaipeda State University'den

Sayın Jürate DANIELIENE Hanımefendiye,

Sayın Sabina JURKAITIENE Hanımefendiye,

Litvanya İstatistik Kurumundan

Sayın Birute STOLYTE Hanımefendiye,

Litvanya Denetim ve Muhasebe Kurumundan

Muhasebe Standartları Bölümü Başkanı Sayın Jaunius SIMONAVICIUS Hanımefendiye,

Muhasebe Standartları Şef Uzmanı Sayın Airi ALELIUNAITE Beyefendiye

teşekkürü bir borç bilirim.

YAZARLARA NOTLAR

A) Makale Yazım Kuralları

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilecek makaleler aşağıda belirtilen kurallar doğrultusunda hazırlanır ve çevrimiçi olarak gönderilir. Çevrimiçi yazar rehberine erişmek için http://iibfdergi.aksaray.edu.tr/index.php/asuiibfd/pages/view/makale_bicimi bağlantısını kullanabilirsiniz.

Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne Gönderilecek Çalışmaların Biçim ve İçerik Özellikleri

Genel Biçim Özellikleri

Yazı Tipi:

Bütün metinde 10 punto Arial yazı karakteri kullanılır. Tablo ve şekillerin nasıl hazırlanacağına dair ilgili bölüme bakınız.

Sayfa Yapısı:

A4 boyutlarındaki kâğıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm bırakılarak, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz şekilde olmalıdır. Çalışmalar *tek sütun* olarak hazırlanmalıdır. Paragraflarda ve başlıklarda girinti ve çıkıntı olmamalıdır.

Paragraf Yapısı:

Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde; önce ve sonra alanı 0,6 satır aralığı 1,5 olmalıdır.

Sayfa Sınırı:

Yukarıdaki şablona göre hazırlanmış bir çalışma 25 sayfayı aşmamalıdır.

Çalışma Bölümleri

Başlık:

Makale başlığı bold ve sayfaya ortalı olmalıdır. Çalışma daha önce sunulmuşsa, bir projeden veya tezden üretilmişse vs. başlığın sonuna * dipnotu konularak açıklama yapılmalıdır.

Yazar İsimleri:

Yazar isimleri bold ve italik olmalıdır. Yazar(lar)ın tam adları, unvanları, çalıştıkları kurumlar, adres, telefon ve elektronik posta bilgileri belirtilmelidir.

Öz:

150-200 kelime arasında olmalıdır. Özde atf kullanılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler:

3-5 kelime arasında olmalıdır.

Ana Metin:

Nicel ve nitel çalışmalar *Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma* bölümlerini içermelidir. Yöntem kısmında mutlaka *Örneklem/Çalışma Grubu, Veri Toplama Araçları ve İşlem alt bölümleri* bulunmalıdır. Model alt bölümüne sadece özgün bir model kullanılmışsa yer verilmelidir.

Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve gelişmelerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir.

Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucunun metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

Kaynakça:

Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan *Publication Manual of American Psychological Association* (APA) (6. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.

Kaynakça yazımında temel öğelerin kullanımı için Temel Kaynakça Öğeleri isimli bölüme bakınız.

Tablo, Şekil ve Ekler

Tablo ve Şekiller:

Tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir.

Tablo ve şekillerde genel şablonun dışında 9 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılır. Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde;

- önce ve sonra alanı 0,
- satır aralığı Tek olmalıdır.

Tablo ve şekiller sola dayalı olmalı ve metin kaydırma özelliği kapalı olmalıdır. Tablo gösterimi için aşağıdaki örneği inceleyiniz.

Ekler:

Her bir ek ayrı sayfalarda kaynakçadan sonra verilmelidir.

Diğer:

p değerini sadece tablo dışında gösteriniz. Tablo içerisinde ayrı bir *p* sütunu oluşturmayınız. Metin içindeki *p* değerlerini italik olarak gösteriniz. Virgülden sonra sadece iki digit kullanılmalıdır.

Başlık Sistemi

Başlık Oluşturma:

Her düzeydeki başlığı oluşturan kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalıdır (ve, ile, de, mi gibi ekler her zaman küçük harfle yazılır) Tablo ve şekil başlıkları da bu kurala göre düzenlenmelidir.

Temel Başlıklar:

Çalışmanın başlığı ve temel başlıklar (Yöntem, Bulgular, Tartışma) ortalı ve bold yazılır.

Giriş bölümüne Giriş başlığı konulmaz.

İkinci Düzey Başlık:

Sola dayalı ve bold yazılır. Kendinden önceki paragraftan bir satır boşluk ile ayrılır.

Üçüncü Düzey Başlık:

Sola dayalı bold yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.

Dördüncü Düzey Başlık:

Sola dayalı, bold ve italik yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.

Beşinci Düzey Başlık:

Sola dayalı ve italik yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz. Beş düzeyden daha fazla başlık oluşturulması önerilmemektedir.

Tablo ve Şekil Başlıkları:

Tablo ve Şekil ifadeleri (Tablo 1., Şekil 1. gibi) bold kullanılır. Tablo ve şekil başlıkları ise italik yazılır.

Referans Kullanımı**Metin İçi Referans Gösterimi:**

Atıflarda yazarlar arasında & işareti değil ve ibaresini kullanınız. (İngilizce geniş özetlerin nasıl hazırlanacağı ile ilgili olarak, İngilizce bölüme bakınız)

Örnek;

Arpacı ve Kuyu'nun (2000) çalışması... (Kesme işaretini parantezli ifadeye koymayınız) (Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 72)

(Arpacı, Kuyu ve Huysuz, 2000, s. 12-13)

Detaylar için *Temel Atıf Biçimleri* tablosuna başvurunuz.

Atıfların Sıralanması:

Parantez için atıflar alfabetik olarak dizmelidir.

Örnek;

(Arpacı, 2013; Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 15; Karman, 2000, 2004, 2010; Zengin, Warrant, Güner, Aykut ve Karpat, 2013)

Aktarılan Kaynak:

Bir referansın içindeki bir başka referanstan yapılan aktarma aşağıdaki gibi gösterilir.

Örnek;

(Torgerson, 1958, s. 1-8'den akt., Baykul, 2000; Zengin, 1957'den akt., Pınar, 1999)

Temel Atıf Biçimleri

Atıf Türü	Metin İçinde İlk Atıf	Metin İçi Müteakip Atıflar	Parantez İçi İlk Atıf	Parantez İçi Müteakip Atıflar
Tek Yazarlı	Walker (2007)	Walker (2007)	(Walker, 2007)	(Walker, 2007)
İki Yazarlı	Walker ve Allen (2004)	Walker ve Allen (2004)	(Walker ve Allen, 2004)	(Walker ve Allen, 2004)
Üç Yazarlı	Bradley, Ramirez ve Soo (1999)	Bradley ve arkadaşları (1999)	(Bradley, Ramirez ve Soo, 1999)	(Bradley ve ark., 1999)
Dört Yazarlı	Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh (2006)	Bradley ve arkadaşları (2006)	(Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh, 2006)	(Bradley ve ark., 2006)
Beş Yazarlı	Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo (2008)	Walker ve arkadaşları (2008)	(Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo, 2008)	(Walker ve ark., 2008)
Altı ve Daha Fazla Yazarlı	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)
Kurum (Kısaltması yaygın kullanılan)	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2003)	MEB (2003)	(Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2003)	(MEB, 2003)

Diğer Hususlar**Vurgu:**

Başlıklar ve tablo ve şekillerde yer alan temel değişkenler haricinde metin içerisinde bold kullanmayınız. Vurgulanmak istenen hususlar " " işareti veya *italik* kullanımı ile yapılmalıdır.

Madde Sıralamaları:

Metin içerisindeki sıralamada, maddelendirilmede alt alta 1, 2, 3 gibi sıralamalar yerine yan yana (i), (ii) vs. şeklinde sıralamaları tercih ediniz.

Doğrudan Alıntılar:

Doğrudan alıntılar normal metne göre soldan girintili ve 9 punto ile yazılır. Ayrıca *italik* olarak gösterilmez. Detay için örnek makaleyi inceleyiniz.

Temel Kaynakça Ögeleri

Kitap Türkçe Eser

Balcı, A. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegema Yayıncılık.

Türkçeye Çevrilmiş Eser

Morris, C. (2002). *Psikolojiyi anlamak* (çev. A. Erkuş, A. D. Batugün ve B. Ayvaşık) Ankara: TPD Yayınları.

Editöryal Eser

Bahar, M. (Ed.). (2006). *Fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çok Yazarlı Türkçe Eser

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. Ç., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

İngilizce Eser

Bryman, A., & Cramer, D. (1997). *Quantitative data analysis with SPSS for Windows: A guide for social scientists*. New York: Routledge.

Kitap İçinde İngilizce Eser İçerisinde Bölüm

Bölüm

Gülgöz, S. (2005). Five factor theory and NEO-PI-R in Turkey. In J. Allik & R. R. McCrae (Eds.), *The five-factor model of personality across cultures* (pp. 175-196). Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Türkçe Eser İçerisinde Bölüm

Uysal, Ş. (1971). Metodoloji açısından Türkiye'de yapılan sosyolojik araştırmalar ve bir örnek köy araştırması. N. H. Fişek (Ed.), *Türkiye'de sosyal araştırmaların gelişimi içinde* (s.139-151). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Makale

Türkçe Makale

Bursal, M. ve Yiğit, N. (2012). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının bilgi iletişim teknolojileri (BİT) kullanımı ve materyal tasarımı özyeterlik inanışları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12, 1073-1088.

İngilizce Makale

Herbst-Damm, K. L., & Kulik, J. A. (2005). Volunteer support, marital status, and the survival times of terminally ill patients. *Health Psychology*, 24, 225-229. doi: 10.1037/0278-6133.24.2.225

Yediden Fazla Yazarlı Makale

Gilbert, D. G., McClarnon, J. F., Rabinovich, N. E., Sugai, C., Plath, L. C., Asgaard, G., ... Botros, N. (2004). Effects of quitting smoking on EEG activation and attention last for more than 31 days and are more severe with stress, dependence, DRD2 A1 allele, and depressive traits. *Nicotine and Tobacco Research*, 6, 249-267. doi:10.1080/14622200410001676305

Online Edinilmiş Makale

Sillick, T. J., & Schutte, N. S. (2006). Emotional intelligence and self-esteem mediate between perceived early parental love and adult happiness.

E-Journal of Applied Psychology, 2(2), 38-48. Retrieved from <http://ojs.lib.swin.edu.au/index.php/ejap>

OnlineFirst Olarak Yayımlanmış Makale

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. *Knowledge Management Research & Practice*. Advance online publication. doi:10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Tez

Ticari Database'den Alınmış Master Tezi

McNiel, D. S. (2006). *Meaning through narrative: A personal narrative discussing growing up with an alcoholic mother* (Master's thesis). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 1434728)

Kurumsal Database'den Alınmış Doktora Tezi

Adams, R. J. (1973). *Building a foundation for evaluation of instruction in higher education and continuing education* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://www.ohiolink.edu/etd/>

Web'den Alınmış Doktora Tezi

Bruckman, A. (1997). *MOOSE Crossing: Construction, community, and learning in a networked virtual world for kids* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology). Retrieved from <http://www-static.cc.gatech.edu/~asb/thesis/>

DAI'de Özeti Yer Alan Tez

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

ABD Dışında Bir Üniversitede Hazırlanmış Doktora Tezi

Carlbon, P. (2000). *Carbody and passengers in rail vehicle dynamics* (Doctoral thesis, Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden). Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-3029>

Türkçe Tezler

Atkını, H. (2001). *İlköğretim birinci kademe eğitim programlarının yaratıcı düşünmenin gelişimine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Aydın, F. (2009). *İşbirlikli öğrenme yönteminin 10. sınıf coğrafya dersinde başarıya, tutuma ve motivasyona etkileri* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Sempozyum Temel Gösterim

Contributor, A. A., Contributor, B. B., Contributor, C. C., & Contributor, D. D. (Year, Month). Title of contribution. In E. E. Chairperson (Chair), *Title of symposium*. Symposium conducted at the meeting of Organization Name, Location.

Sunum veya Poster Sunumu

Presenter, A. A. (Year, Month). *Title of paper or poster*. Paper or poster session presented at the meeting of Organization Name, Location.

Sempozyumda Katkı

Muellbauer, J. (2007, September). Housing, credit, and consumer expenditure. In S. C. Ludvigson (Chair), *Housing and consumer behavior*.

Symposium conducted at the meeting of the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, WY.

Özeti Online Olarak Edinilmiş Toplantı Sunumu

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

Online Düzenli Yayınlanan Proceeding

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. doi:10.1073/pnas.0805417105

Kitap Şeklinde Yayınlanan Proceeding

Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). A multi-touch surface using multiple cameras. In J. Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), *Lecture Notes in Computer Science: Vol. 4678. Advanced Concepts for Intelligent Vision Systems* (pp. 97-108). Berlin, Germany: Springer-Verlag. doi:10.1007/978-3-540-74607-2_9

Türkçe Kongre Bildirisi

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005, Eylül). *Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

B) Yazarların Uyması Gereken Kurallar

- 1) Yazar(lar) makalelerinin Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde değerlendirilebilmesi için Yayın Hakkı Devir Formu (YHDF) belgesi göndermelidir. YHDF, kör hakemlik uygulaması çerçevesinde makaleler için kapak sayfası olarak da kullanılmaktadır. Bu bakımdan form bilgileri eksiksiz olarak doldurulmalı ve çıktısı alınarak imzalanmalıdır. İmzalı kopya PDF, JPG, TIFF veya PNG biçiminde taranarak sistem üzerinden gönderi yapılırken "4. Adım: Ek Belge ve Dosyaların Yüklenmesi" kısmında sisteme yüklenmelidir.
- 2) Yazar(lar) makalelerini dergi yayım kuralları doğrultusunda ve etik kurallarına azami düzeyde hassasiyet göstererek hazırlamak zorundadır. Kurallara uygun olarak gönderilmeyen yazılar, kurallara uygun hale getirilmeye kadar değerlendirilmeye alınmaz.
- 3) Yazar(lar) değerlendirmeye kabul edilen makaleleri ile ilgili işlem sürecini derginin internet sayfasından kendilerine gönderilen kullanıcı adı ve şifresi kanalıyla takip edebilirler.
- 4) Hakem değerlendirme sonucu kendisine düzeltme isteğiyle iletilen yazar(lar) düzeltmelerini 4 ay içerisinde yaparak geri göndermelidir. Bu süre içinde yanıt vermeyen yazar(lar)ın makaleleri değerlendirme dışı bırakılır.
- 5) Yazar(lar) hakemlerin önerileri doğrultusunda makalelerini güncellemek zorundadır. Eğer hakem tarafından ileri sürülen bir değişiklik veya eklemeyi doğru bulmuyorlarsa, bunu hakeme iletilecek şekilde gerekçesiyle birlikte Yayın Kuruluna bildirmek zorundadır.
- 6) Değerlendirme aşamasındaki makaleler için yazar(lar) e-mail, mektup veya faks ile geri çekme isteğinde bulunabilir. Geri çekme isteğinin kabulü Yayın Kurulunun kararına bağlıdır. Yazar(lar), Yayın Kurulunun geri çekme isteğine onay vermediği makaleyi başka bir yere değerlendirilmek üzere gönderemez, yayımlayamaz, yayımlatamaz. Bu tür girişimlerde bulunanlar için, yazar(lar)ın bağlı olduğu kurum ve ilgili yayın kuruluşuna gerekli bildirimde bulunulur.
- 7) Mizanpaj çalışması sırasında yazar(lar)a kontrol ve düzeltme amaçlı yapılan gönderilere belirtilen sürelerde cevap vermek durumundadır. Belirtilen sürelerde cevap vermeyen yazar(lar)ın makaleleri bir sonraki sayıda değerlendirilmek üzere ötelenir.
- 8) Yazar(lar)ın her ne sebeple olursa olsun makalelerinin yayım sürecini öne çekme istekleri kabul edilmez.
- 9) Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde belli bir sayı için makale kabul edilmez. Yazar(lar) istediği zaman makalesini gönderebilir. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler, geliş tarihi dikkate alınarak yayımlanır.
- 10) Yayın kuralları doğrultusunda hazırlanarak gönderilmiş olan makaleler Yazı İşlerine ulaştınca gerekli incelemeler yapıldıktan sonra işleme alınır. Kurallara uygun olmayan başvurular işleme alınmaz.
- 11) Yazar(lar)ın düzeltme için kendilerine gönderilmiş makaleleri sadece elektronik ortamda göndermeleri yeterlidir.
- 12) Yayın Kurulunun basılmasına karar verdiği makalelerin mizanpaj çalışması yapıldıktan sonra, olası hatalara karşı makale yazar(lar)a son kez incelemek üzere gönderilir. Yazarlar kontrolü belirtilen süre içinde yapmakla yükümlüdür. Belirtilen sürede kontrolün yapılmaması durumunda makale bir sonraki sayıya ötelenir.
- 13) Dergide makalesi yayımlanmış yazarların her birine ilgili sayıdan ikişer adet gönderilir. Yazar sayısı 4'ten fazla olan makalelerde ilk 4 yazar dikkate alınır.
- 14) Aynı yazar(lar)ın bir sayıda iki makalesi birden yayımlanmaz ve aynı yazar(lar)a ait ikinci bir makalenin yayımlanabilmesi için arada bir sayı yayımlanmış olması gerekir. Makalelerdeki ortak yazar sayısının artması durumunda ilk yazar için bu uygulama dikkate alınır.

C) İnternet Üzerinden Makale Gönderisi

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'ne internet üzerinden makale gönderisi yapılırken aşağıdaki adımlar izlenmelidir:

- Menüdeki KAYIT seçeneği aracılığıyla kayıt formunu açınız.
- Kayıt formunu dikkatlice doldurunuz (ortak yazarlı makalelerde diğer yazarlar gönderi aşamasında kayıt edileceğinden burada sadece sorumlu yazar kayıt yapmalıdır).
- Kullanıcı adı ve şifrenizi içeren doğrulama e-postası tarafınıza ulaştınca, mesaj içindeki talimatı uygulayınız.
- Yazınızı göndermek için kullanıcı adınızı ve şifrenizle sisteme giriş yapınız.
- Etkin Öneri sayfasındaki Yeni Başvuru Başlat başlığı altındaki linki tıklayınız.

Başvurular 5 adımda gönderilir:

- 1) Başvuruya Başlama: Bu adımda, Gönderi Dili seçilir, Başvuru Kontrol Listesi kontrol edilerek çek edilir ve Telif Hakkı Düzenlemesi'ne onay verilir.
- 2) Başvuru Dosyasını Yükleme: Bu adımda, sayfadaki talimat doğrultusunda makale sisteme yüklenir. Makale Microsoft Word formatında olmalı ve boyutu 3 MB'tan fazla olmamalıdır.

3) Başvurusuyla İlgili Bilgileri Girme: Bu adımda;

- Eğer makale çok yazarlı ise her yazar için ayrı ayrı Yazar Ekle butonuna tıklayarak açılan alanları doldurunuz.

- Makalenin Başlık ve Özetini giriniz.

- Dizin Oluşturma alanlarını doldurunuz.

4) Ek Belge ve Dosyaların Yüklenmesi: Bu adımda ana gönderiye ek olarak verilmesi gereken belge ve dosyaların sisteme yüklenmesini sağlar. Öncelikle Yayın Hakkı Devir Formu yüklenir ve dosya yüklendikten sonra açılan form sayfadaki talimatlar doğrultusunda doldurulur. Bu form kaydedildikten sonra varsa sayfadaki talimatlar doğrultusunda ek belgeler yüklenir.

5) Başvuru Onayı: Bu adımda başvurunuzun editöre ulaşması için Başvuruyu Bitir butonunu klik ediniz.

E) Makale Takibi

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'ne gönderilen makalelerin değerlendirme sürecini sistem üzerinden takip edebilirsiniz. Makale takibi sorumlu yazarın kullanıcı adı ve şifresiyle yapılabilir. Bunun için sisteme kullanıcı adı ve şifresiyle giriş yapmak gerekir. Makale ile ilgili bilgilere erişmek için öncelikle "Etkin" başlığının, daha sonra da makale başlığının tıklanması gerekir. Bu sayfadaki "Özet" sekmesi makalenin bibliyografik bilgilerini, "Değerlendirme" sekmesi ise makale ile ilgili işlemlere ait bilgileri verir. Bu sekmedeki "Hakem Değerlendirme" başlığı altında makalenin değerlendirilmesi için hakemlere sunulmuş tarihi, son işlem tarihi ve var ise hakemden alınan dosya linki bulunur. "Editör Kararı" altında ise "Editör/Yazar E-posta Kaydı" ile bir simge bulunur. Yazar ve editör e-posta linki aracılığıyla yazışabilir. Simge ile bağlantılı pencerede ise editör yazara iletmek üzere notlar kaydedilir.

Başvuru Kontrol Listesi

Başvuru sürecinde yazarlar başvurularının aşağıdaki listedeki tüm maddelere uyduğunu kontrol etmelidirler, bu rehber uymayan başvurular yazarlara geri döndürülecektir.

Bu makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış, yayımlanmak üzere herhangi bir yayına gönderilmemiştir.

Makale Microsoft Word 2007 ve üzeri bir sürüm ile hazırlanmıştır ve boyutu 3 MB'ın altındadır.

Makalenin uzunluğu 25 sayfadan azdır ve Arial yazı karakteri 10 punto ile hazırlanmıştır. Marj ayarları; üstten, alttan, sağdan ve soldan 2.5cm'dir.

Makale Yazar Rehberinde belirtilen kurallar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Referanslar Yazar Rehberinde belirtilen kurallar ve örneklere göre hazırlanmıştır.

Yazar ad(lar)ı ve metin üzerinde yazar ad(lar)ını çağrıştıracak ifadeler kör hakemlik uygulamaları gereğince çıkarılmıştır. Ayrıca Microsoft Word belgesi içindeki kişisel bilgiler belge özelliklerinden silinmiştir (Bu konuda daha fazla bilgi için tıklayınız).

Yayın Hakkı Devir Formu indirilerek hazırlanmıştır. Bu belge Kör Hakemlik uygulaması çerçevesinde makalelerin giriş sayısına konulan yazar bilgilerini de (yazar adı, kurum adı ve e-posta) ihtiva ettiğinden formdaki alanlar eksiksiz olarak doldurulmuştur. Çıktısı imzalanarak taranmıştır ve 4. adımda yüklemeye hazır hale getirilmiştir.